ОСВІТА
ВИДАВНИЧИЙ ДІМ

Микола Вашуленко, Оксана Вашуленко

Українська мова та читання

Частина 1

3

ДЕРЖАВНИЙ ГІМН УКРАЇНИ

Музика *Михайла Вербицького*
Слова *Павла Чубинського*

Ще не вмерла України і слава, і воля,
Ще нам, браття молодії, усміхнеться доля.
Згинуть наші воріженьки, як роса на сонці.
Запанує́м і ми, браття, у своїй сторонці.

Приспів:
Душу й тіло ми положим за нашу свободу,
І покажем, що ми, браття, козацького роду.

Любі дівчатка і хлопчики!

Цей підручник продовжить знайомити вас із дивовижним світом української мови. На його сторінках ви знайдете багато цікавого й нового́. Пізна́єте таємниці милозвучної української мови, однієї з найбагатших мов світу.

Ви охоче будете гратися в різні мовні ігри, фантазувати, дізнаватися про походження невідомих вам слів, утворювати нові слова.

Навчитеся доречно і правильно вживати слова у власному мовленні, міркувати, грамотно писати, спілкуватися, висловлювати свої думки і почуття, співпрацювати на уроках, допомагати одне́ о́дному.

У третьому класі на уроках української мови ви дізнаєтеся секрети творення слів, із яких частин слово складається, збагатите мовлення новими словами і поглибите свої знання про частини мови, текст.

Тож у добру путь, до нових відкриттів! Пам'ятайте, ви діти українського роду, майбутнє української держави!

Нехай велична і прекрасна українська мова буде завжди вашим другом та оберегом! Бережіть її! Любіть її! Із честю і гідністю несіть її в широкий світ!

Микола Вашуленко

Оксана Вашуленко

«Українська мова та читання»

підручник для 3 класу закладів загальної середньої освіти

(у 2-х частинах)

Частина 1

Видавничий дім «Освіта»

2025

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(наказ Міністерства освіти і науки України від 21.02.2025 № 345)

Створено відповідно до Типової освітньої програми початкової освіти, розробленої під керівництвом *О. Я. Савченко*

УМОВНІ ПОЗНАЧЕННЯ

— вчуся слухати і розуміти

— досліджую слово, речення, текст

— спілкуюся й обговорюю

— міркую і пояснюю

— пишу

— досліджую світ медіа

— працюю творчо

— виконую завдання на вибір / різного рівня складності

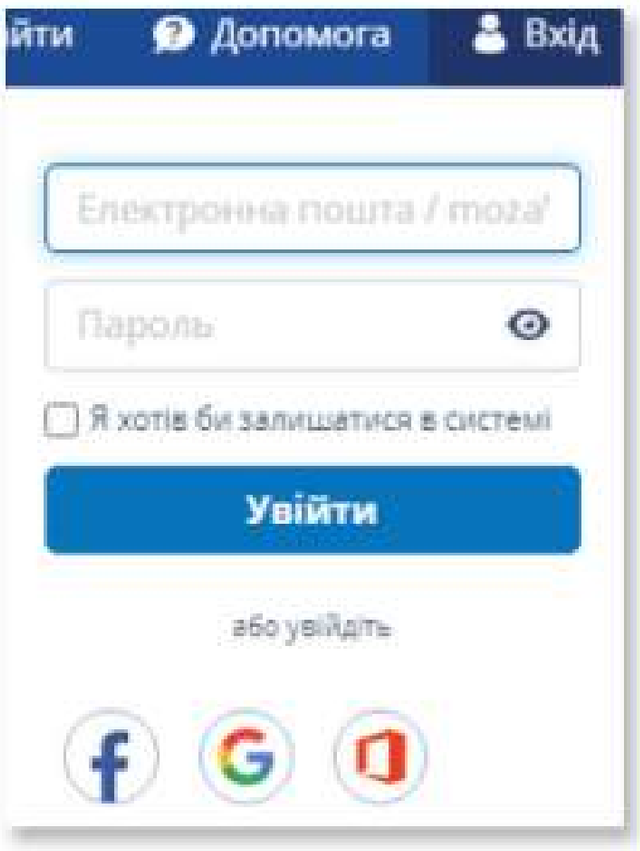
— працюю самостійно / удома

Е-додаток до підручника

Для ознайомлення із вмістом е-додатка виконайте дії:
1. В адресному рядку браузера введіть адресу
https://ua.mozaweb.com/uk/course.php?cmd=single_book&bid=UA-OSV-00011

2. Зареєструйтеся на платформі або увійдіть у свій акаунт
3. Знаходьте на полях у е-додатку позначки інтерактивних завдань та відкривайте їх:

! Якщо зареєструватися із якихось причин не виходить, скористайтеся тимчасовими даними

Логін: mon5@edpro.ua **Пароль:** mon5epub

Е-додаток розташований у відкритому доступі тільки на час проведення конкурсу. Після друку підручника е-додаток буде доступний за кодом, надрукованим у паперовому підручнику.
Детальніше на сторінці: https://edpro.ua/mozaik/e-dodatok#enter

Знайти е-додаток на платформі https://ua.mozaweb.com також можна, скориставшись пошуком за кодом публікації UA-OSV-00011

Розділ 1. Досліджую звуко-буквений склад слів

• Розрізняю голосні і приголосні звуки

1. Прочитай уривок із ві́рша Олександра Пархоменка.

Стрі́мко літній час пробіг,
стала осінь на поріг
і з усіх, усіх дворів
кличе в школу школярів.

Стрі́мко — дуже швидко.

Знайди слово у слові

поріг дворів

- Куди осінь покликала школярів?

- Назви́ всі звуки у слові ***школа***.
- Які з них голосні? Які приголосні? Як ти їх розрізняєш?
- Яких звуків більше — голосних чи приголосних?
- Скільки у слові складів? Назви́ наголошений склад.
- Побудуй звукову схему слова ***школа***.

у́чень
учениця
учи́тель
учи́телька

Ш ш шк школа

2. Пригадай, як правильно записувати речення. Склади і запиши речення про школу.

Школа — країна знань.

3. Попрацюйте у групах!

- З'ясуйте, хто з ваших однокласників має прізвище, у якому найменша кількість звуків.
- З'ясуйте, хто з ваших однокласниць має прізвище, у якому найбільша кількість звуків.

4. Запиши своє ім'я і прізвище. Назви́ голосні звуки, які є у твоєму імені. Підкресли букви, що позначають приголосні звуки у твоєму прізвищі. Скільки букв і звуків у твоєму імені? А в прізвищі?

5. Послухай вірш Ростислава Солоневського «Проблема».

- Між ким відбувався діалог?
- Які емоції викликала в тебе відповідь дівчинки?
- Яка проблема в неї виникла?
- Як їй розв'язати проблему? Що потрібно зробити, щоб не припускатися помилок?

vse.ee/cqcs

6. Прочитай слова. Додай одну букву так, щоб утворилося нове слово. Запиши утворені слова.

Їжа, оса, мак, рис, рука, буря, ролик, песик.

• Розрізняю тверді і м'які приголосні звуки

1. Відгадай загадку Петра Сиченка.

Виснуть хмари низько-низько,
опустили пасма-коси.
Всюди мокро, всюди слизько,
ходить містом нашим ... .

- Назви́ всі звуки в цьому слові.
- Чи є тверді приголосні в цьому слові?
- Яких звуків більше — голосних чи приголосних?

Хто знання має, той мур зламає.

- Побудуй звукову схему слова ***осінь***.
- Розкажи, якою є осінь. Усно добери слова — на́зви ознак: *Осінь (яка?) — золота, …*

восени́
ве́ресень
жо́втень
листопа́д

2. Послухай слова. Плесни в долоні, коли почуєш слово з м'яким приголосним звуком.

- Запиши два слова з м'якими приголосними звуками, які ти запам'ятав/запам'ятала. Побудуй звукову схему кожного слова.

vse.ee/cqct

3. Прочитай і спиши вірш Івана Довбиша «Жовте листя». Устав пропущені букви.

Жовте лист.. земл.. вкрило,
с..ре небо задощило,
р..дко в нім буває просинь —
це настала справжн.. ос..н.. .

Знайди слово у слові

місто вкрило
просинь

Про́синь — частина синього неба, яку видно в розриві між хмарами, у тумані.

- Підкресли в записаному ві́рші букви, які позначають м'які приголосні звуки.

4. Випиши з поданих речень слова з м'якими приголосними звуками.

1. Ходять хмари в небі синім, місяць вересень прийшов *(Наталя Забіла)*. 2. У садах розкошують айстри *(Марія Чумарна)*. 3. Золоті листочки клена летять на землю і на мене *(Анатолій Костецький)*. 4. Уже і вересню кінець, настали дні холодні. До нас, я чула, морозець прийде вночі сьогодні *(Марія Познанська)*.

- Підкресли у словах букви, які позначають м'які приголосні звуки. Вимов ці звуки.
- Які букви в цих словах указують на м'якість приголосного звука?
- Чи є м'який приголосний звук у слові ***прийшов***? Якою буквою він позначений? У яких іще словах «заховався» цей звук?
- Зроби висновок, як позначається м'якість приголосних звуків на письмі. Яка буква не позначає звука?

- Букви **і**, **я**, **ю**, **є** після приголосних позначають їх м'якість: *ліс*, *земля*, *люди*, *синє*.
- Букву **ь** уживають для позначення м'якості попереднього приголосного звука: *день*.
- Буква **й** завжди позначає м'який приголосний звук: *гай*.

5. Прочитай вірш Володимира Верховеня.

СОЛОДКИЙ СОН

Ведмедю солодко в барлозі спиться.
А знаєш, що йому узимку сниться?
Поляна ягідна, дупло бджолине...
Аж покотилася у нього слина!

- Випиши з ві́рша шість слів із м'якими приголосними.

• Правильно вимовляю і записую слова з подовженими м'якими приголосними звуками

1. Послухай вірш Бориса Чопа «Дятел-поштар».

- Хто поштар? Назви́ звуки в цьому слові.
- Кому поштар розносив листи? Від кого?
- Що повідомлялося в листах?

Як листя жовтіє, то поле сумніє.

2. Прочитай. Про що йдеться в оголошенні?

На узліссі метушня́! Тварини читають оголошення.

ОГОЛОШЕННЯ

Павутиння літає — осінь літо проводжає.
Скоро проллються осінні дощі.
Поспішайте підготуватися до зими!

Докладіть свої знання й уміння, проявіть старання і терпіння. Виконайте осінні завда́ння:

1. Миші і бурундуки, збирайте насіння й колосся.
2. Білки, час святкувати новосілля.
3. Бобри, готуйте гілля і коріння.
4. Зайці, змінюйте вбрання для маскування.
5. Сороки, припиняйте скрекотання й перевірте виконання!

Пофантазуйте! Хто міг написати це оголошення?

- Прочитай уголос слова.

метушня завдання

- Порівняй вимову м'яких приголосних звуків.
- У якому слові цей звук вимовляється подовжено? Який це звук? Як на письмі позначено подовжений м'який приголосний звук?
- Зроби висновок, як позначається на письмі подовжений м'який приголосний звук.

чита́ння
завда́ння
навча́ння
запита́ння

- Перевір себе.

Подовжений м'який приголосний звук позначають на письмі **двома однаковими літерами**: *життя*, *дозвілля*, *проміння*, *обличчя*, *плаття*.

- Скільки звуків у слові ***знання***? Перевір свої міркування.

У слові *знання* 6 букв, 5 звуків. Звуків менше, бо один подовжений м'який звук [н':] позначено двома буквами «ен».
У звуковій схемі слова подовжений м'який приголосний звук позначаємо так: $\boxed{= :}$, [н':]
Наприклад:
знання — $\boxed{— — •}\boxed{= : ´}$ — [знан':а́]

3. Випиши з оголошення у вправі 2 слова́ з подовженими приголосними звуками. Прочитай ці слова́, правильно вимовляючи подовжені приголосні звуки. Підкресли букви, які позначають подовжений м'який приголосний звук.

4. Спиши текст, уставляючи пропущені слова. Скористайся довідкою.

Уранці в дітей розпочинаються уроки. **Навчання** — це головне … учнів і учениць. Ось другокласники на уроці … слухають цікаве … . У першому класі урок **малювання**. Діти малюють … квіти. Учні третього класу записують … . А в четвертому класі … з … .

В осінній час сім погод у нас.

Довідка: читання, завдання, плавання, оповідання, осінні, змагання, речення.

- Побудуй звукові схеми виділених слів.

5. Утвори слова за зразком. Запиши парами. Підкресли букви, які позначають м'які подовжені звуки.

бажати — **бажання** гілка — **гілля**
тренувати — ... промінь — ...
щебетати — ... корінь — ...

- Побудуй звукові схеми виділених слів.

• Правильно вимовляю і записую слова зі звуками [дж͡], [дз͡], [дз͡']

1. Прочитай слова кілька разів, щоразу швидше. Спостерігай за вимовою звуків [дж͡], [дз͡], [дз͡']. Вимовляй ці звуки злито, як один звук.

джем	дзи́ґа	ґедзь
джин	**ґу́дзик**	дзьоб
джип	дзво́ник	**дзюдо́**

- Запиши слова. Побудуй звукові схеми виділених слів.

Пригадай! Звуки [дж͡], [дз͡], [дз͡'] на письмі позначають буквосполученнями **дж** і **дз**.

2. Послухай і відгадай загадку Марії Пономаренко. Запиши відгадку.

vse.ee/cqcv

- Вимов усі звуки у слові ***джерело***. Скільки голосних звуків у слові? А приголосних? Побудуй звукову схему цього слова.

Бджола мала, а й та працює.

- Добери до слова ***джерело*** слова, що називають ознаку предмета. *Джерело (яке?)* ...
- Добери до слова ***джерело*** слова, що означають дію. *Джерело (що робить?)* ...

3. Прочитай текст. Про які джерела в ньому йдеться?

Українські Карпати славляться цілющими джерелами. Ці джерела подаровані самою природою.

Джерельна вода дзеркально чиста і кори́сна. Вона має лікувальні властивості. З одних джерел дзюрчить холодна вода. З інших — тепла. У деяких джерелах вона кислувата. В інших — солона або гірка.

Біля цілющих джерел збудовано санаторії. Тут лікуються і відпочивають діти й дорослі *(О. Вашуленко)*.

- Чому джерела називають цілющими?
- Випиши з тексту слова зі звуками [дж], [дз], [дз'].

4. Установи межі слів і запиши речення.

Дзюрчитьдзеркальночистеджерело.

5. Прочитай скоромовку Тетяни Лисенко: спочатку повільно, потім — швидше, далі — дуже швидко. Вивчи скоромовку.

Дзвінко джерело дзюрчить.
Над джерельцем джміль дзижчить.

- Запиши скоромовку з пам'яті. Перевір написане за підручником.

6. Утвори слова за зразком. Запиши їх.

Зразок: *Джміль — джмелик — джмелиний.*

Бджола, джерело, дзьоб.

- Утвори пари слів за зразком. Запиши їх.

Зразок: *Їздити — їжджу.*

Сидіти, садити, будити, ходити, радити, водити.

З малого джерела велика річка починається.

7. Потренуйся вимовляти злито звук [дж͡]. Читаючи скоромовку Людмили Коваль, стеж за вимовою.

В джунглях коло джерела
в гарнім джемпері **бджола.**
З джмелем-дженджиком **щораз**
їли джем під модний **джаз.**

Дже́нджик — той, хто любить модно вбиратися.
Джаз — танцювальна музика.

- Спиши вірш. Побудуй звукові схеми виділених слів.

• Правильно вимовляю і пишу слова із дзвінкими приголосними в кінці слова і складу

1. Прочитай пари слів.

дід — кіт	гриб — грип	жабка — шапка
ґава — кава	казка — каска	гуска — хустка

- Вимов попарно звуки, позначені виділеними буквами.
- Скажи, які з виділених букв позначають дзвінкі, а які — глухі приголосні звуки.

Приголосні звуки, які вимовляють за участю голосу й шуму, називають **дзвінкими**.
Приголосні звуки, які вимовляють тільки за участю шуму, називають **глухими**.
В українській мові є **парні дзвінкі** та **глухі** приголосні звуки:

Дзвінкі	[б]	[д]	[д']	[з]	[з']	[ж]	[г]	[ґ]	[дж͡]	[дз͡]	[дз͡']
Глухі	[п]	[т]	[т']	[с]	[с']	[ш]	[х]	[к]	[ч]	[ц]	[ц']

А також є дзвінкі та глухі приголосні звуки, які не утворюють пар:

Дзвінкі	[м]	[в]	[л]	[л']	[н]	[н']	[р]	[р']	[й]	—
Глухі	—	—	—	—	—	—	—	—	—	[ф]

2. Користуючись таблицями, назви́ спочатку парні дзвінкі та глухі приголосні, а потім — ті, що не мають пар.

3. Пригадай, як вимовляються дзвінкі приголосні звуки в кінці складу і слова. Продовж усно речення.

Дзвінкі приголосні звуки в кінці слова і складу вимовляються ... .

4. Які букви у словах ***стриж*** і ***голуб*** позначають дзвінкі, а які — глухі приголосні звуки?

- У якому слові всі приголосні звуки дзвінкі?
- Які дзвінкі приголосні звуки в цих словах не мають парних глухих? Вимов їх.

5. Прочитай уголос скоромовку Ольги Коваленко. Вимовляй дзвінко приголосні звуки в кінці складу і слова.

Білки з гілки радо стриб.
Бачать граб, під грабом — гриб.

- Знайди і назви́ слова, які різняться одним звуком.
- Знайди у скоромовці слова, у яких усі приголосні звуки є дзвінкими. Запиши їх.

6. Прочитай слова, уставляючи пропущені букви, що позначають парні дзвінкі та глухі приголосні звуки.

ві.. — лі.. ..ити — ..ити ні..ка — кі..ка
сні.. — смі.. ..лива — ..лива ..апка — ..абка

- Запиши утворені слова.

Кожний дуб хвалить свій чуб.

7. Спиши слова.

Одуд, ремез, дрізд, сойка, лебідь, повзик, глухар, фазан, деркач, ластівка.

- Підкресли букви, що позначають дзвінкі приголосні звуки однією рискою, а глухі приголосні — двома.

Знайди слово у слові

вирій лист

- Чи доводилося вам бачити цих пташок? Розкажіть.

8. Прочитай вірш Василя Литвиненка.

У ВИРІЙ

Надходить осінь, жовкне в лісі лист.
Дозріли жолуді, ожина, журавлина.
Журавлики й журавки з рідних місць
летять у вирій. Жди їх, Україно!

- Спиши вірш.
- Підкресли слова, у яких усі приголосні звуки дзвінкі.

• Правильно вимовляю і пишу слова з апострофом

1. Прочитай слова. Порівняй їхню вимову.

пюре — п’ють зоря — пір’я цвях — в’язка

- Виразно прочитай слова з апострофом. Які звуки позначають виділені букви? Чітко вимов ці звуки. Це тверді чи м’які приголосні звуки?

2. Послухай слова. Плесни в долоні, коли почуєш слово з апострофом.

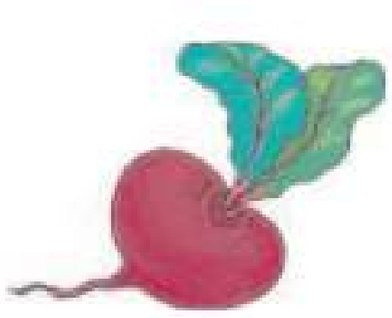
- Пригадай, коли пишуть апостроф.

vse.ee/cqcw

Журавлі рано відлітають — холодну зиму провіщають.

Апостроф пишемо після букв **б**, **п**, **в**, **м**, **ф**, **р**, які позначають тверді приголосні звуки, перед **я**, **ю**, **є**, **ї**, які позначають **два звуки**: [йа], [йу], [йе], [йі]. Наприклад: *б'ю, п'є, солов'ї, м'ята, торф'яний, міжгір'я*.

3. Розглянь малюнки.

- Які слова — на́зви намальованих предметів — потрібно записати з апострофом? Висловлюй міркування так:

У слові ... потрібно/не потрібно ставити апостроф, тому що ...

4. Вибери і запиши слова, у яких треба ставити апостроф. Побудуй звукові схеми виділених слів.

Ім..я, м..ята, бур..я, мор..як, ма..як, п..ять, дес..ять, сузір..я, полум..я, р..сний, прислів..я, **п..ятниця**, буд..як, здоров..я, інтерв..ю, **комп..ютер**.

- Поцікався, які слова записали твої однокласники й однокласниці.

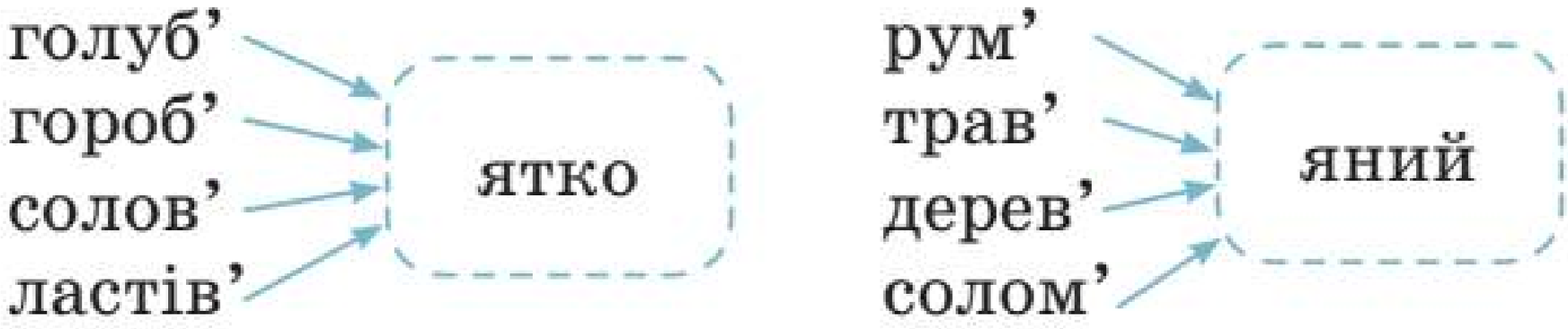
5. Спиши речення, уставляючи, де потрібно, апостроф.

1. У солом..янім брилі ходить осінь по селі *(Ольга Яворська)*. 2. Падає пір..я з гусей на подвір..я *(Олексій Катрич)*. 3. В..яже осінь рукавички з бабиного літа *(Григорій Коваль)*. 4. Жовкне лист..я, в..януть квіти, скрізь кал..южі поналиті *(Катерина Перелісна)*.

- Підкресли букви, між якими стоїть апостроф. Поясни правопис апострофа.

6. Попрацюйте в парах!

- Утворіть і запишіть слова. Підкресліть букви, між якими стоїть апостроф.

- Складіть і запишіть речення з поданими сполученнями слів.

Чай із м’ятою, рум’яні яблука, пісня солов’я, в’ється стежечка.

7. Спиши вірш Ореста Пастуха, уставляючи, де потрібно, апостроф.

Баранчики на подвір..ї
потоптали біле пір..я.
Бо малі баранчики
гралис..я у м..ячика.

- Склади і запиши речення за малюнком.

• Пригадую правила переносу слів із рядка в рядок

1. Прочитай записку на с. 16.

Привіт, Денисе!

Учора я була в ***міському*** *парку. Там така краса! Дерева скидають на землю позолочене сонцем листя. Лише той дуб, під широким гіллям якого ми любимо гратися, не скинув свого* ***вбрання.*** *З* ***нього*** *падають жолуді. Там я помітила цікаву пташку. Вона сиділа на* ***пеньку*** *і тримала у* ***дзьобі*** *жолудь, а потім почала його ховати під* ***корінням.*** *Я її сфотографувала. Світлину тобі надіслала. Чи знаєш ти, що це за пташка?*

Діана

- Про що ти дізнався/дізналася із записки?
- Як ти вважаєш, що це була за пташка?
- Прочитай ще раз записку і скажи, чи всі слова дівчинка перенесла з рядка в рядок правильно.

2. Попрацюйте разом! Пригадайте правила переносу слів. Перевірте себе за правилом.

Слова **переносять** із рядка в рядок **складами**: *ду-бо-вий*.
Слова, які мають **один склад, не поділяють** для переносу: *дуб, ліс*.
Слова з **подовженими** приголосними звуками на склади ділять так: *на-сі**нн**я, насі**нн**я, насі**н-н**я*.

Не можна:

- залишати в попередньому рядку або переносити в наступний **склад з однієї букви**: *явір, яли-на, лі-лія*;
- відривати букви **й**, **ь** і **апостроф** від попередньої букви: *чай-ка, донь-ка, рум'-яна*;
- розривати сполучення букв **дж**, **дз**, які позначають один звук: *бджо-ла, ґу-дзик*;
- розривати буквосполучення **йо** та **ьо**: *га-йок, де-ньок*.

3. Виправ помилки Діани. Запиши слова, які дівчинка перенесла неправильно, поділяючи їх для переносу правильно.

4. Випиши із записки Діани виділені слова, поділяючи їх для переносу.

5. Прочитай текст. Визнач, це розповідь чи опис. Доведи свою думку. Добери заголовок до цього тексту.

Сойка — лісова **пташка.** Вона має коричнево-рожеве **оперення** на грудях і спині. На білуватому лобі є чорні **пір'їнки,** а на голові під час **хвилювання з'являється об'ємний чубчик. Майже** всі верхні пера крил забарвлені в яскраво-синій колір, доповнений візерунком із чорних смужок. Підхвістя вкрите білим пір'ям, а хвіст — чорний. Дзьоб короткий і міцний. **Сильні** ноги забарвлені у світло-коричневий колір *(О. Вашуленко)*.

- Випиши виділені слова й поділи їх для переносу різними способами.

6. Прочитай вірш Анатолія Камінчука. Випиши виділені слова і поділи їх для переносу.

Знайди слово у слові

садить оглядає

На галявці — ців, ців, ці —
сойка садить жолудці.
Пильно жолудь оглядає,
прямо в **ямочку саджає.**
Сойченята — ців, ців, ці —
поливають жолудці.
Каже сойка: «Так і знай,
буде тут дубовий гай!»

• Пригадую алфавіт, вчуся ним користуватися

1. Пригадай, де тобі траплялися слова, записані в алфавітному порядку. Навіщо їх так розташували? Скільки букв в українській абетці?

• Обговоріть, де може знадобитися знання абетки.

2. Пригадай на́зви букв української абетки. Назви́ всі 33 букви правильно.

Аа абетка аздука алфавіт

3. Розшифруй слова у прислів'ях, користуючись алфавітом. Запиши прислів'я.

16	7	2	7	6	12

несуть на крилах зиму.

Де

16	1	22	23	12	3	15	1

прилітає, там весна настає.

Дуб — символ могутності й довговічності.

4. Випиши з ві́рша Адлера Королі́ва на́зви овочів в абетковій послідовності.

ОСІННЯ ЛІЧИЛКА

Одна — велика диня,
а он два буряки,
три баклажани сині,
чотири огірки.
А далі теж не пусто:
червоних п'ять перчин,
шість качанів капусти,
солодких сім морквин.

Ще далі поглядімо,
що осінь принесла,
анумо полічімо
останні три числа:
це — помідорів вісім
та дев'ять картоплин,
а у вінку повисли
аж десять цибулин.

- Доведи, що слово ***буряки*** пишемо після слова ***баклажани***.

Якщо **перші** букви у словах **однакові**, то під час розташування їх за алфавітом потрібно брати до уваги **другу** букву.

5. Прочитай прізвища українських авторів та авторок, які пишуть для дітей.

Нестайко Всеволод
Поклад Наталка
Мензатюк Зірка
Дерманський Сашко
Савка Мар'яна
Воронина Леся
Андрусяк Іван
Костецький Анатолій
Чубач Ганна
Січовик Ігор

- Запиши ці прізвища в алфавітному порядку.
- Підкресли прізвища тих письменників і письменниць, які тобі відомі. Які їхні твори ти читав/читала? Розкажи.

6. Прочитай вірш Івана Величка «Перелітні птахи». Випиши слова — на́зви птахів в алфавітному порядку. Записуючи слова, бери до уваги не тільки першу букву, а й наступну.

В теплі подались краї
гуси, чаплі, солов'ї,
журавель, зозуля, шпак,
трясогузка, стриж і грак,
з ними жайвір польовий,
вивільга, деркач прудкий,
конопляночка-співачка,
лебідь, ластівка і качка.

Знайди слово у слові

буряки пусто
помідорів вісім

- Побудуй звукову схему слова — назви пташки, у якому звуків більше, ніж букв.

• Вправляюся в користуванні словниками

1. Розглянь обкладинки книжок. Про що з них можна дізнатися?

- Порівняй на́зви книжок. Що в них спільного? Чим вони відрізняються?

Гуси летять — зиму на хвості несуть.

- Як ти вважаєш, у якому словнику розкривається значення слова?
- Який зі словників допоможе правильно написати слово?
- Якщо тобі потрібно записати слово англійською мовою, яким словником ти скористаєшся?

Словни́к — вида́ння, у якому в алфавітному порядку розміщено слова з поясненнями.

2. Перегляньте відео. Для чого потрібні словники?

vse.ee/cjby

3. Попрацюйте у групах! Розгляньте словники, які є у вашій класній чи шкільній бібліотеці. Підготуйте відповіді на такі запитання:

- Як називається словник?
- Хто його укладав?
- Для кого і для чого він призначений?
- Скільки слів містить словник?
- Як розміщені слова у словнику?
- Як користуватися словником?

вида́ння
довідник
енциклопе́дія

4. Випиши з **орфографічного** словника:
- п'ять слів на букву, з якої починається твоє прізвище;
- на́зви п'яти страв;
- п'ять слів, які мають подвійний наголос.

5. Перевір за словником, чи правильно записані слова.

Чирешня, абрикос, апильсин, апитит, герой, деван, риклама, калиндар, бегемот, видмідь, вилосипед.

- Слова, у яких допущено помилки, запиши правильно.
- Випиши із тлумачного словника значення одного із записаних слів (на вибір).
- З одним зі слів (на вибір) склади і запиши речення.

Розділ 2. Досліджую значення слів

• Досліджую слова, що мають кілька значень

1. Послухай вірш Лідії Повх «Ми маленькі читачі».

- Про кого вірш?
- Що вони про себе розповідають? Як себе називають?
- Чи можеш ти себе назвати читачем/читачкою?

vse.ee/cqcx

Ч ч Ан чит Ан чит Ачка

- Знайди у тлумачному словнику значення слова ***читач***.
- Скільки значень має це слово?
- Прочитай правило і зроби висновок, слово ***читач*** однозначне чи багатозначне. Починай своє міркування так:

Я вважаю, що слово *читач* ... тому, що ... .

чита́ти
чита́льня
книга́рня
книголю́б

Слова української мови поділяють на **однозначні** та **багатозначні**.

- Слова, що мають одне значення, називають **однозначними**. Наприклад: *книгарня* — книжкова крамниця.
- Слова, що мають два й більше значень, називають **багатозначними**. Наприклад: *ручка* — 1) прилад для писання; 2) частина предмета, за яку держать або беруть рукою; 3) частина крісла, дивана, на яку спираються ліктем.

2. Склади і запиши два речення зі словом ***читач*** так, щоб воно мало різні значення.

3. Знайди в тлумачному словнику значення слова ***книголюб***. Запиши.

- Це слово однозначне чи багатозначне? Поясни.

4. Прочитай уривок із ві́рша Анатолія Камінчука.

Ходить **коник** по лужку,
по зеленім бережку.
Коник сам себе пасе,
коник гривою трясе.

- Скільки значень має виділене слово? Звернися за допомогою до тлумачного словника.
- Зроби висновок, це слово однозначне чи багатозначне.
- Склади три речення зі словом ***коник*** з різними значеннями. Запиши.

5. Прочитай вірш Володимира Чубенка.

ВЕСЕЛИЙ ЗМІЙ

День врочистий у Андрія:
запускає хлопчик змі́я!
Хвіст у змія лопотить.
— Чи злетить, чи не злетить?
Полетів! Ур-ра! — Все вище...
Тільки вітер в нитці свище.

Знайди слово у слові

врочистий
полетів

- З'ясуй, яке значення має слово ***змій*** у цьому ві́рші.

Змій — 1. Те саме що змія́.
2. Казкова істота з крилами і зміїним тулубом, наділена незвичайною силою; дракон.
3. Дитяча іграшка: легкий каркас, обтягнутий папером або тканиною з довгою ниткою для запускання в повітря.

- Склади і запиши речення зі словом ***змій*** в іншому значенні, ніж у ві́рші.

6. Скільки значень мають подані слова? Зверни́ся за допомогою до малюнків.

Мишка, шапка, крило.

- Склади і запиши речення з поданими словами, щоб показати їх багатозначність.

Хто багато читає, той багато знає.

• Розпізнаю слова з прямим і переносним значеннями

1. Прочитай речення.

У Марійки золоті кучері.

- Прочитай, чи правильно третьокласники/третьокласниці пояснили значення слова ***золотий*** у цьому реченні.

Золоті — це означає, що у неї кучері із золота.

- А як ти поясниш значення словосполучення ***золоті кучері***?

Слова можуть уживатися у прямому і переносному значеннях.

- Якщо слово є природною назвою предмета, то це слово вжито у **прямому значенні**. Наприклад: *золота медаль* — зроблена із золота.
- Якщо значення слова переносять на інші предмети чи явища за подібністю, то слова вжито в **переносному значенні**. Наприклад: *золоті кучері* — тобто волосся має колір золота.

2. Поясни, у якому значенні (прямому чи переносному) вжито словосполучення ***золоте серце***. Висловлюй своє міркування так:

Золоте серце — так кажуть про людину з добрим характером, але ця людина не має серця із золота. Слово *золоте* тут ужито в ... значенні.

3. Прочитай речення.

У бібліотеці **море** цікавих книжок.
Київське **море** — гарне місце для відпочинку.

- Запиши речення, у якому слово ***море*** вжито у прямому значенні.
- Яке значення має слово ***море***, що вжито в переносному значенні? Прочитай слова, які мають таке саме значення.

Мало, чимало, багато, безліч, трохи.

4. Прочитай речення, яке склали третьокласники / третьокласниці.

У чемпіона **очі горять** від радості.

- Обговоріть, у прямому чи переносному значенні вжито виділені слова в реченні.
- Як ви вважаєте, що хотіли сказати діти? Чи вдалося це їм? Доведи.
- Склади і запиши речення, у якому слово ***горять*** буде вжито у прямому значенні.
- Побудуй звукову схему слова ***горять***.

5. Запиши сполучення слів у два стовпчики.

Пряме значення	**Переносне значення**

Біжить хлопчик, крижане серце, залізні ворота, срібна монета, залізний характер, час біжить, кришталева вода, крижана вода, срібний голос, кришталева ваза.

- З одним зі словосполучень склади і запиши речення.

6. Прочитай словосполучення. У якому значенні (прямому чи переносному) їх ужито?

Солодкий сон, тепла зустріч, радіє земля, м'який характер, гострий язик, сяє обличчя.

- Добери такі сполучення, щоб ці слова були у прямому значенні. Запиши за зразком.

Зразок: *Гаряча вдача — гаряча кава.*

• Розпізнаю́ сино́німи

1. Прочитай текст. Придумай йому заголовок.

У читальній залі бібліотеки тиша. Діти уважно слухають знаменитого письменника. Він читає дітворі свої оповідання. І раптом усі почали дружно **сміятися**. Хлопчики стали голосно **реготати**. Дівчатка намагалися тихенько **хихикати**. А хтось почав так **гиготіти**, що й письменник засміявся *(О. Вашуленко)*.

- Прочитай виділені слова. Поясни їх значення.
- Що об'єднує ці слова? Міркуймо так:

Слова *сміятися, реготати, хихикати* і *гиготіти* звучать по-різному, але близькі за значенням.

Слова, які звучать по-різному, але мають близьке або однакове значення, називають **сино́німами**. Наприклад: *лід* і *крига*; *мудрий* і *розумний*; *говорити* і *розмовляти*.

2. Прочитай текст. Знайди в ньому синоніми.

Ясної ночі за містом можна побачити, як у темній височині сяє безліч яскравих зірок. Часом, коли ми дивимося на небо, здається, що всі зорі схожі. Та це не так. Усі вони різного розміру й кольору. Зорі бувають білі, жовті та блакитні. Придивися в нічне небо — білі зорі іскряться, як шматочки льоду. Жовті — виблискують, як дорогоцінні камені, а блакитні — таємниче мерехтять. Казкове видовище! *(О. Вашуленко).*

Знайди слово у слові

камені зірки

? • Прочитай, як третьокласники / третьокласниці виконали це завдання. Чию відповідь ти вважаєш правильною?

Христина вважає, що синонімами є слова **білі, жовті, голубі**, тому що вони називають колір зірок.

Олег виписав такі синоніми: **іскряться, виблискують, мерехтять,** тому що ці слова близькі за значенням і уточнюють, як саме світять зорі.

3. **Попрацюйте в парі!** Знайдіть у тексті вправи 2 синоніми до поданих слів і запишіть їх.

світить — ... подібні — ... коштовні — ...
багато — ... блискучих — ... безхмарної — ...

4. Прочитай вірш Олександра Подоляка.

Щоб розумним дуже стати,
треба мозок тренувати:
мізкувати, міркувати,
кмітувати, розмишляти,
мислити, метикувати,
думу думати-гадати.

Що темніша ніч, то ясніші зорі.

• Випиши з ві́рша слова, що є близькими за значенням.

5. **Попрацюйте разом!** Об'єднайте слова-синоніми у групи. Запишіть кожну групу синонімів окремо.

1. Помилка, винахід, ілюстрація, відкриття, малюнок, недолік.

2. Вправний, умілий, мудрий, розумний, майстерний, кмітливий.

3. Гратися, радіти, бавитися, редагувати, тішитися, виправляти.

• Скільки груп синонімів у вас вийшло?

6. Поміркуй, чи всі слова у стовпчиках є синонімами. Які слова зайві? Чому?

подяка	цінний	пахучий
дарунок	дорогий	смачний
вдячність	коштовний	запашний
дякування	несподіваний	ароматний

• Запиши зайві слова й добери до них синоніми.

• Вправляюся в доборі синонімів

1. Прочитай вірш Олександра Подоляка. Знайди в ньому синоніми. Випиши їх.

Я піду гуляти в ліс.
Не даремно ж він тут зріс!
Я піду гуляти в гай,
ти за мною поспішай!
Погуляємо в діброві,
будем свіжі і здорові.

• З'ясуй відмінність у значенні кожного слова.

2. Прочитай слова та пояснення їх значень. Чи можна ці слова назвати синонімами до виписаних тобою слів із вправи 1?

Бір — великий сосновий ліс.
Байра́к — ліс у яру, в долині.
Переліс́ок — невеликий лісок.

- Що в них спільного й чим вони різняться?

Синоніми допомагають:

- пояснити інше слово: *гай* — невеликий, переважно листяний ліс;
- уникати небажаного повторення того самого слова, наприклад, розповідаючи про ліс, ми можемо вживати слова *гай, бір, діброва, байрак, перелісок;*
- точніше висловити свою думку, наприклад слово *бір* краще вживати, розповідаючи про великий сосновий ліс, а *діброва* — про листяний ліс, у якому ростуть дуби.

3. Добери до слова ***густий*** синонім і запиши. Скористайся словником синонімів.

- Склади і запиши речення із цими словами.

4. Знайди зайве слово в кожному рядку.

1. Герой, ґазда, богатир, лицар.
2. Чесний, правди́вий, добрий, поря́дний.
3. Чу́йний, співчутли́вий, ввічливий, добросе́рдний.

- Спиши ряди синонімів, вилучивши зайві слова. Поясни свій вибір.
- Усно склади три речення, використовуючи по одному синоніму з кожного рядка.

5. Попрацюйте разом! Прочитайте групи синонімів. Поміркуйте, у яких ви́падках ми вживаємо те чи інше слово. Чи правильно діти дібрали синоніми в реченнях? Чому? Виправте помилки.

нова́
нови́й
ви́падок
по́ми́лка

1) Іти, крокува́ти, пле́нтатися, чимчикува́ти, шкандиба́ти.

На стадіоні спортсмени шкандибали під звуки маршу.

2) Плакати, рюмсати, ревіти, вити.

Олексій забив перший гол і вив від щастя.

3) Прудки́й, поспі́шний, квапли́вий, шви́дкісний.

Повз станцію промчав прудкий поїзд.

6. Попрацюйте у групах! Замініть подані вислови одним близьким за значенням словом. Запишіть їх парами.

Бити байдики — ...
Ходити на голові — ...
Викинути з голови — ...
Набрати води в рот — ...
Плутатися під ногами — ...

- Порівняйте результати роботи своєї та іншої групи.

Довідка. Заважати, забути, лінуватися, бешкетувати, замовкнути.

- Складіть речення з висловом, до якого подано малюнок, а потім — зі словом-синонімом. Порівняйте, у якому реченні вира́зніше висловлено думку.

7. Заміни виділені слова близькими за значенням. Запиши утворені сполучення слів.

Складне завдання, **сміливий** хлопчик, **гарна** дівчинка, **розуміти** прочитане, працювати **сумлінно**, знайоме **лице**, **барвиста** сукня, цікава **гра**, благодійний **ярмарок**.

- Склади і запиши речення з одним з утворених сполучень слів.

Знайди слово у слові

байрак лицар сумлінно

• Розпізнаю і добираю антоніми

1. Прочитай уривок із ві́рша Валентина Бичка.

Є книг багато —
радісних, печальних,
товсти́х, тонки́х,
барвистих, наче жар.

- Як ти вважаєш, виділені слова близькі чи протилежні за значенням?
- Прочитай парами протилежні за значенням слова.
- Добери протилежне і близьке за значенням слово до сло́ва ***багато***.

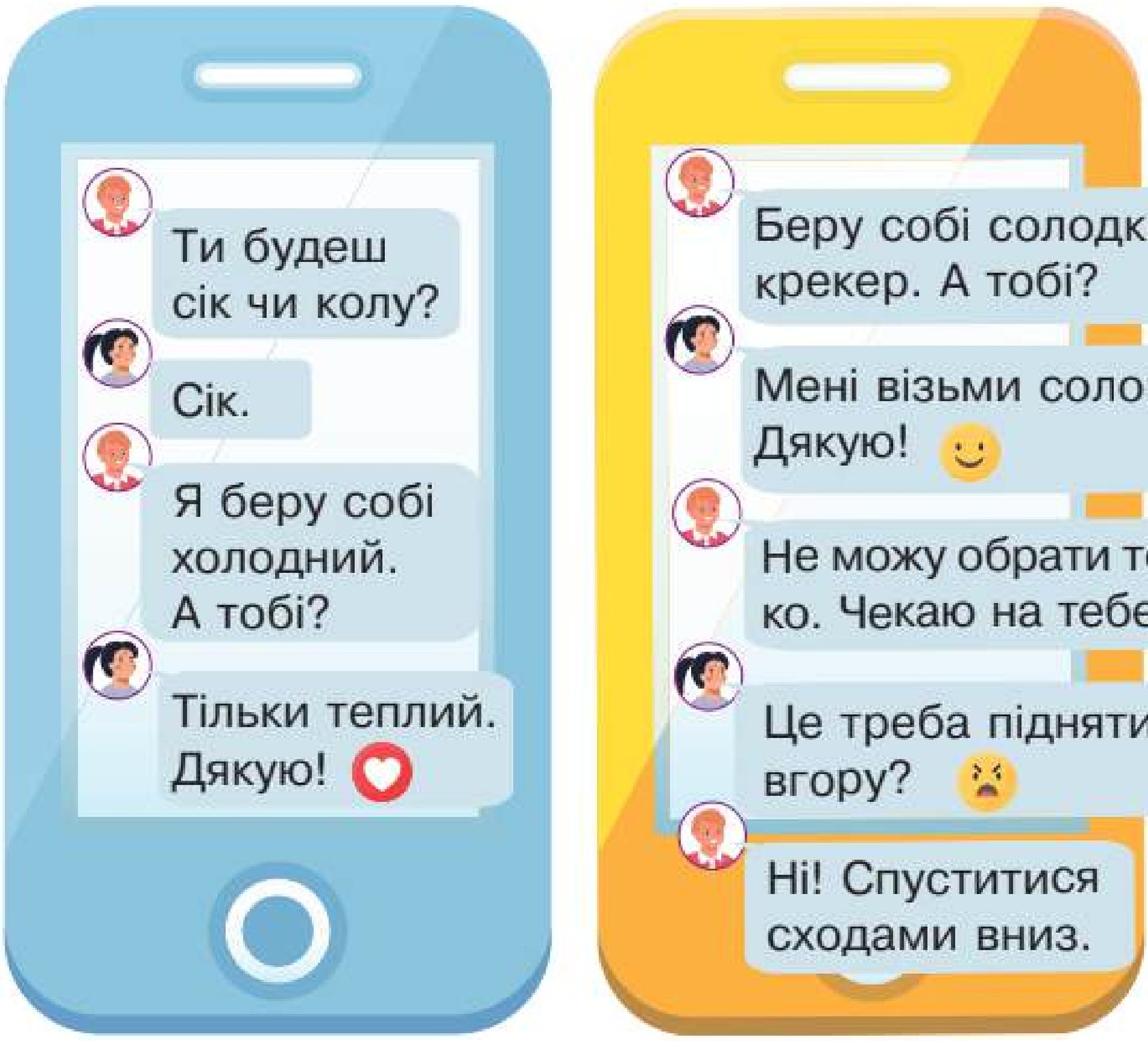
Слова, протилежні за значенням, називають **антонімами**. Наприклад: *день — ніч; високий — низький; говорити — мовчати*.

2. Послухай уривки з ві́ршів і впізнай антоніми. Назви́ їх парами.

vse.ee/cqcy

Слово до слова — зложиться мова.

3. Прочитай листування дітей. Знайди слова, ужиті в протилежному значенні. Випиши їх парами.

4. Добери до поданих слів протилежні за значенням слова. Запиши їх парами. Якщо тобі важко дібрати антоніми, використовуй словник.

успіх — ...
початок — ...
поразка — ...
запитання — ...
патріот — ...

радіти — ...
відчиняти — ...
рідкий — ...
шумний — ...
корисний — ...

гірки́й
тонки́й
стари́й
товсти́й
вузьки́й

- Усно склади речення з двома сполученнями слів (на вибір).
- До виділеного слова добери синоніми й запиши.

Працьовитих поважають, а ледачих зневажають.

5. Прочитай текст. Заміни виділені слова антонімами так, щоб непогідний день змінився на світлий і радісний. Запиши новий текст.

Сьогодні **холодний дощовий** день. **Важкі чорні** хмари **низько** пливуть по небу. **Суворий** вітер гойдає гілки **старого** дуба. Листя **сумно** тріпоче.

6. До виділених слів добери з довідки антоніми. Запиши словосполучення парами.

стара книжка — ...
старе дерево — ...
добра каша — ...
добра людина — ...
солодкі ліки — ...
солодке яблуко — ...
тихий голос — ...
тиха погода — ...

Довідка. Зла, гіркі, нова, вітряна, гучний, молоде, несмачна, кисле.

• Досліджую слова, які звучать однаково, але мають різні значення

1. Прочитай уривок із ві́рша Анатолія Качана.

Запитав мене моряк,
чи боюсь я качки.
Я на дядька моряка
гордо так дивлюся:
— Та я навіть гусака
зовсім не боюся!

- Чи правильно зрозумів хлопчик запитання моряка? Яку качку він мав на увазі? А про яку качку подумав хлопчик?

Умій сказати, умій і змовчати.

Качка[1] — водоплавний свійський чи дикий птах.
Качка[2] — те саме, що хитави́ця (гойда́ння на хвилях).

- Поясни, скільки значень має слово ***качка***. Чи однакове значення мають ці слова?

В українській мові є слова, які **вимовляють** і **пишуть однаково**, але вони називають зовсім різне — мають інше значення. Наприклад: слово *лисички* (тварини) і *лисички* (гриби).
Значення таких слів можна зрозуміти тільки у сполученні з іншими словами.

*Де **лисички** бродили, там **лисички** вродили (Анатолій Камінчук).*

Л л лли лисички

2. Прочитай вірш Тетяни Опальчук. Поясни, чи однакове значення мають виділені слова. Які слова допомогли тобі це зрозуміти?

Коса залізна є в коморі,
коса піщана — коло моря.
А у Катрусі — от краса! —
до пояса густа **коса**.

- Спиши вірш.

Ти клубочок не коти, бо збіжаться всі коти (І. Січовик).

3. Прочитай вірш Ліни Біленької. Спиши.

СРІБНИЙ МІСЯЦЬ

Жабка мила накупила,
довго місяць милом мила.
Жовтий **місяць** срібним став,
посріблив дрімотний став.

- Знайди й підкресли слова, які звучать і пишуться однаково, але значення мають різне. Поясни значення.
- Побудуй звукову схему виділеного слова.

4. Знайди в реченнях слова, які звучать і пишуться однаково. Поясни їх значення.

1. Їжачиха сину шила чобітки без голки й шила *(Ігор Січовик)*. 2. В зоопарку вчора Яків вперше бачив диких яків *(Валентина Бутрім)*. 3. Ой піду я в чисте поле, там дівчина просо поле *(Народна творчість)*. 4. **Несеться** по морю **козацька** із веслами **чайка,** тривожно кигиче над нею, **літаючи,** чайка *(Олекса Різниченко)*.

Знайди слово у слові

коса лисички
залізна козацька
тривожно

- Спиши останнє речення, поділяючи виділені слова для переносу.

5. Склади речення зі словами, які звучать і пишуться однаково, так, щоб показати їх різні значення. Запиши.

Півники *(птахи)* і півники *(квіти)*, вівсянка *(каша)* і вівсянка *(маленька співоча пташка)*, фен (сухий теплий вітер, що дме з гір) і фен *(електричний прилад для сушіння волосся)*.

Цього року місяць лютий справді дуже-дуже лютий (В. Бутрім).

Розділ 3. Досліджую будову слова

- **Навчаюся визначати закінчення у слові**

1. Прочитай текст. Прослідкуй, як змінюється в тексті слово **пісня**.

Українська народна **пісня** — один із видів народної творчості.

З давніх-давен люди складали **пісні́**, щоб висловити свої емоції і почуття, заспокоїти й заколисати дитину, підняти бойовий дух або розва́житися. З **піснею** працювали і відпочивали, раділи і сумували. У народних **піснях** відображено історію, культуру, традиції українського народу *(О. Вашуленко)*.

- Випиши з тексту виділені слова і порівняй їх.
- Познач у кожному слові частину, яка змінилася.

Змінна частина слова називається **закінченням**. Щоб знайти закінчення, треба змінити слово. Закінчення стоїть у кінці слова. Закінчення позначають так: *пісн* я, *пісн* і, *пісн* ю.

2. Спиши речення з українських народних пісень.

1. Ой у **полі верба**. Під **вербою вода**. 2. В кінці греблі шумлять **верби**. 3. Ой на **горі волошки** зацвіли синенько.

- Познач закінчення у виділених словах.
- Побудуй звукову схему слова ***вербою***.

3. Прочитай уривок із народної пісні «Ой у лузі червона калина». Чи відома тобі ця пісня?

Знайди слово у слові

червона
складати

Ой у лузі червона калина похилилася.
Чогось наша славна Україна зажурилася.
А ми тую червону калину підіймемо.
А ми нашу славну Україну розвеселимо!
Не хилися, червона калино, маєш білий цвіт.
Не журися, славна Україно, маєш добрий рід.

- Випиши виділені слова і сполучення слів. Познач закінчення в кожному слові.

В українській мові є багато слів, які мають **нульове закінчення**. Наприклад: порівняй слова *гриб*□ — *гриб*[*и*]. У слові *гриб* після букви **б** більше немає букви, а у слові *гриби* є буква **и**.

Отже, слово *гриб* має нульове закінчення. Воно не виражене в мовленні звуком і не позначається буквою. Під час змінювання слова на місці нульового з'являється інше закінчення: *гриб*□, *гриб*[*а*], *гриб*[*ом*], *гриб*[*и*].

4. Спиши текст. Познач закінчення у виділених словах.

Музика є важливою частиною української культури. Яка ж **пісня** без **музики**? Українські народні музичні **інструменти** дуже різноманітні. Найвідомішими є **сопілка, гудок, трембіта, скрипка, кобза, ліра, бубон, цимбали, волинка.**

- Що ви знаєте про народні музичні інструменти?
- Назви музичні інструменти, зображені на малюнках.

5. Чи знаєш ти, що один з українських народних інструментів занесено до Книги рекордів Гіннеса? Поцікався, який саме. Напиши про це текст (3–4 речення).

• Спостерігаю за закінченнями в мовленні

1. Прочитай записи.

Оля поливати яскравий квітка.	Оля поливає яскраві квітки.
Я збирати солодкий малина.	Я збираю солодку малину.

- Який із записів є реченням, а який — набором слів?
- Що змінили у словах, щоб вийшло речення?
- Яку роль виконує закінчення слів у реченні? Зробіть висновок і зіставте його з правилом.

Закінчення слугує **для зв'язку слів** у словосполученні і реченні.
За допомогою закінчень можна утворити різні **форми того самого слова**. Наприклад: *загадк*[*а*], *загадк*[*и*], *загадк*[*у*], *загадк*[*ою*].

2. Запиши словосполучення, змінюючи форму слів у дужках відповідно до змісту. Познач закінчення у змінених словах.

Слухати (музика), розгадувати (загадка), міркувати над (загадка), читати (казка), виконувати (вправа), займатися (спорт), розв'язувати (задача), заповнювати (таблиця), знайти значення (вираз).

- З одним зі словосполучень склади і запиши речення.

3. Прочитай і відгадай загадку Василя Струтинського.

Сіла **дівчина** спочити
на краю **села,**
розчесала **довгі коси,**
чорні, мов **смола.**
В них засяяли зорини.
Як же звати цю дівчину?
Он підказує нам **сич:**
— Чорні коси чеше ... .

- Спиши, додаючи слово-відгадку в кінці загадки.
- Познач закінчення у виділених словах і слові-відгадці.

4. Послухай і відгадай загадку Лесі Вознюк. Які слова допомогли тобі її відгадати? Запиши слово-відгадку.

vse.ee/cqcz

- Доведи, що у слові нульове закінчення.
- Запиши сполучення слів, розкривши дужки. Познач закінчення у змінених словах.

Поля вкрило (сніг), іду по (сніг), випало багато (сніг).

- З одним словосполученням склади і запиши речення.

5. Чи любиш ти відгадувати загадки? Напиши про це текст (3–4 речення).

• Навчаюся визначати основу слова

1. Прочитай скоромовку Ганни Чубач, чітко вимовляючи звуки [г], [ґ].

Ґава всілася на ґанку
і сиділа там до ранку.
Вранці гуси пробігали —
ґаву з ґанку геть прогнали.

- Випиши виділені слова. Познач у них закінчення.
- Частину слова без закінчення познач так: ⎵

Частина слова без закінчення називається **основою**. Основа слова передає його основне значення. Її позначають так: *дружб*а, *мир*□.

2. Прочитай швидко скоромовку Анатолія Камінчука.

Кавун кавуну через пліт
передав від **кавуна** привіт.

- Випиши виділені слова. Познач у них основу. Поясни, як ти будеш її визначати.

3. Прочитай швидко скоромовку Олексія Кононенка.

Морж у **морі** днями кисне.
Море для **моржа** корисне.

- Спиши скоромовку. Познач у виділених словах закінчення й основу.

4. Запиши слова. Познач закінчення й основу.

Вода, водний, підводний.

- Назви́ спільну частину основи. Це — **ко́рінь** слова.
- Назви́ частину основи перед коренем. Це — **пре́фікс**.
- Назви́ частину основи між коренем і закінченням. Це — **су́фікс**.

Основа слова може складатися з таких частин: **ко́рінь**, **пре́фікс** і **су́фікс**.

Частини слова позначають так: **ко́рінь** ⁀, **пре́фікс** ‾┐, **суфікс** ^.

Наприклад: *підводн*ий, *приморськ*ий.

5. Потренуйся читати скоромовку Василя Кравчука дуже швидко. Вивчи її напам'ять.

Крокодил до **крокодила**
припливав просити мила,
бо набридло **крокодилу**
умиватися без мила.

- Запиши скоромовку з пам'яті. Перевір за підручником.
- У виділених словах познач закінчення й основу.

6. Яке практичне значення мають скоромовки? Напиши про це текст (3–4 речення).

7. Спиши скоромовку Ганни Чубач. Познач закінчення й основу у виділених словах.

Знайди слово у слові

припливав
крокодил
ворона

КОРОНОВАНА ВОРОНА

Чорна ворона чорній вороні
вчора купила **чорну корону.**
І тепер ворона чорна —
коронована ворона.

Скоромовка — мовленнєве тренування.

• Навчаюся визначати корінь слова

1. Спиши слова.

Мирний, миритися, примирення, мирилки, помирились, миротворець.

- Що об'єднує ці слова? Від якого слова вони утворилися?
- Знайди у словах спільну частину. Познач її так: ⁀

Спільна частина **споріднених** слів називається **ко́ренем**. Тому такі слова ще називають **спільнокорене́вими**. У них корінь має спільне для всіх цих слів значення.

Корінь позначають так: ⁀

Наприклад: *ліс*, *лісок*, *праліс*.

- Чи можна записані слова назвати спорідненими або спільнокореневими? Поясни чому.

2. Запиши слова і познач у них корінь.

Лічилка, лічба, лічити, полічити, лі́чені.

3. Прочитай слова. Знайди споріднені й запиши їх групами. Познач корінь.

Гриб, літо, грибок, мороз, грибник, морозиво, улітку, заморозити, гриби, літечко.

Знайди слово у слові

лісова жмурись морозиво

Лічилка — вірш із лічбою в дитячій грі.

4. Прочитай лічилку Грицька Чубая.

Раз і два. Раз і два.
В нас лічилка — лісова!
В лісі — **дерево** дуплисте,
а в дуплі живе сова,
що жовтаві очі має,
спить — удень. Вночі — літає.
Добрий сну, сові приснись!
Я — ховаюсь! Ти — жмурись!

- Чи є в лічилці спільнокореневі слова? Назви́ їх.
- Знайди в тексті антоніми. Назви́ їх.
- Випиши в колонку виділені слова. Добери до кожного спільнокореневі і запиши у другу колонку. Познач у них корінь.

5. Обери завдання і виконай його.

- Прочитай корені слів. Добери і запиши слова з такими коренями.

Вод-, дум-, ран-, спів-, чорн-, шир-, біг-, хат-.

- Добери і запиши десять слів, які складаються лише з кореня. Наприклад: ***ліс***, ***сад***, ***дуб***.

6. Для чого використовують лічилки? Напиши про це текст (3–4 речення).

7. Спиши вірш Василя Кравчука.

Слон, слониха й слоненя
йдуть купатися щодня.
Має **радість** слоненятко,
бо його купає татко.

- Знайди у ві́рші спільнокореневі слова. Познач у них корінь.
- Випиши виділене слово і добери до нього спорі́днені слова. Познач у них корінь.

Лічилка — один із жанрів дитячого фольклору.

• Навчаюся добирати спільнокореневі слова

1. З поданих складів утвори і запиши три слова.

ра ран ко нок ве вий чір

- Чи є серед них спільнокореневі? А антоніми?

2. Послухай і відгадай загадку Лесі Вознюк.

vse.ee/cqda

- Запиши слово-відгадку. Добери і запиши спільнокореневі слова. Познач у них закінчення, основу і корінь. Міркуй так:

Щоб правильно визначити корінь у слові, потрібно якомога більше дібрати споріднених слів.

Спорідненими словами до слова **липа** будуть такі слова:

- назва маленької липи — … ,
- пестлива назва липи — … ,
- назва листка або квітів липи — … ,
- назва місяця, у якому цвіте липа — … .

Усі ці слова є спільнокореневими.

3. Спиши прислів'я. Підкресли спільнокореневі слова і познач у них корінь.

1. Дружба — найбільший скарб. 2. Дружній череді і вовк не страшний. 3. Берись дружно — не буде сутýжно.

• Яке із цих слів містить м'які приголосні звуки? Побудуй звукову схему цього слова.

4. Прочитай речення. Знайди в них спорідненні слова і випиши їх. Познач у них закінчення, основу і корінь.

1. У дубочка — зелен чуб. Виросте з дубочка дуб *(Володимир Лучук)*. 2. Граде, граде, ти не падай нам по саду, бо на грядочках в садочку посадили ми розсаду *(Володимир Ладижець)*.

• Добери і запиши ще кілька спільнокореневих слів до кожної групи виписаних слів. Познач у цих словах корінь.

Знайди слово у слові

падай грядочках

5. Попрацюйте в парах! Позмагайтеся, хто більше добере спільнокореневих слів із поданими коренями.

Хмар-, риб-, спів-.

6. Запиши вірш Марії Пономаренко. Підкресли спільнокореневі слова і познач у них корінь.

ПОДАРУНОК

Сніговик для сніговички
сплів зі снігу рукавички.
Попросила сніговичка:
— Подаруй ще й черевички.
Із бурульок крижаних,
буду ковзати у них.

• Добери і запиши ще два спільнокореневих слова до виписаних.
Тобі допоможе малюнок.

Треба працювати, щоб щасливим стати.

• Розрізняю спільнокореневі слова і різні форми одного слова

1. З поданих складів утвори і запиши слова.

Бать на кіб Бать ко шуи

- Прочитай записані слова. Чи можна їх назвати спорідненими?
- Наведи ще приклади споріднених слів.

2. Прочитай скоромовку Василя Зайця.

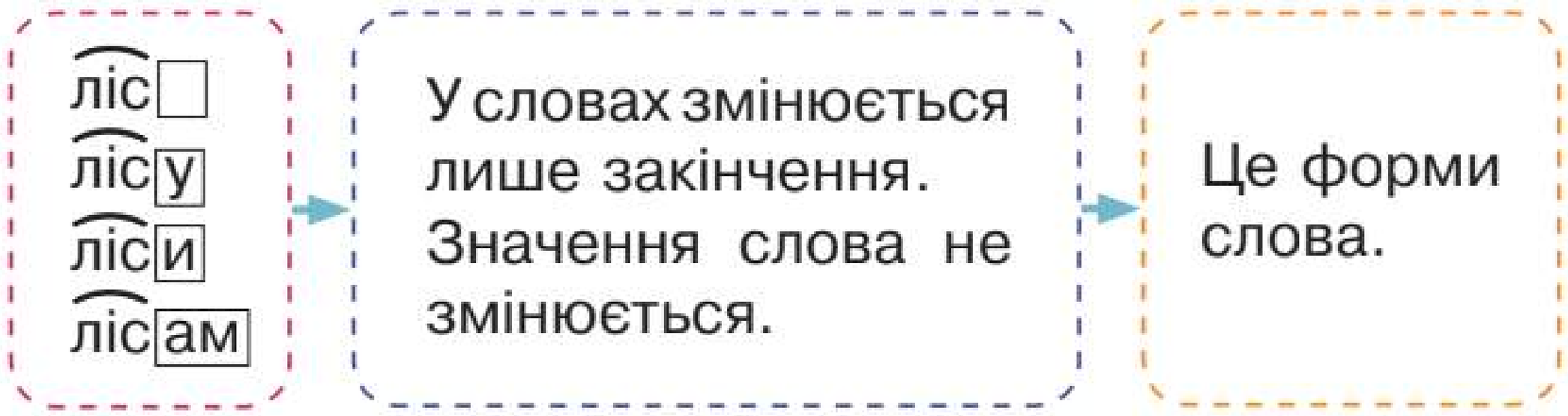
Сом скаржився **сомам:**
— Живу собі я сам.
Соми сказали **сому:**
— Суту́жно, все ж самому.

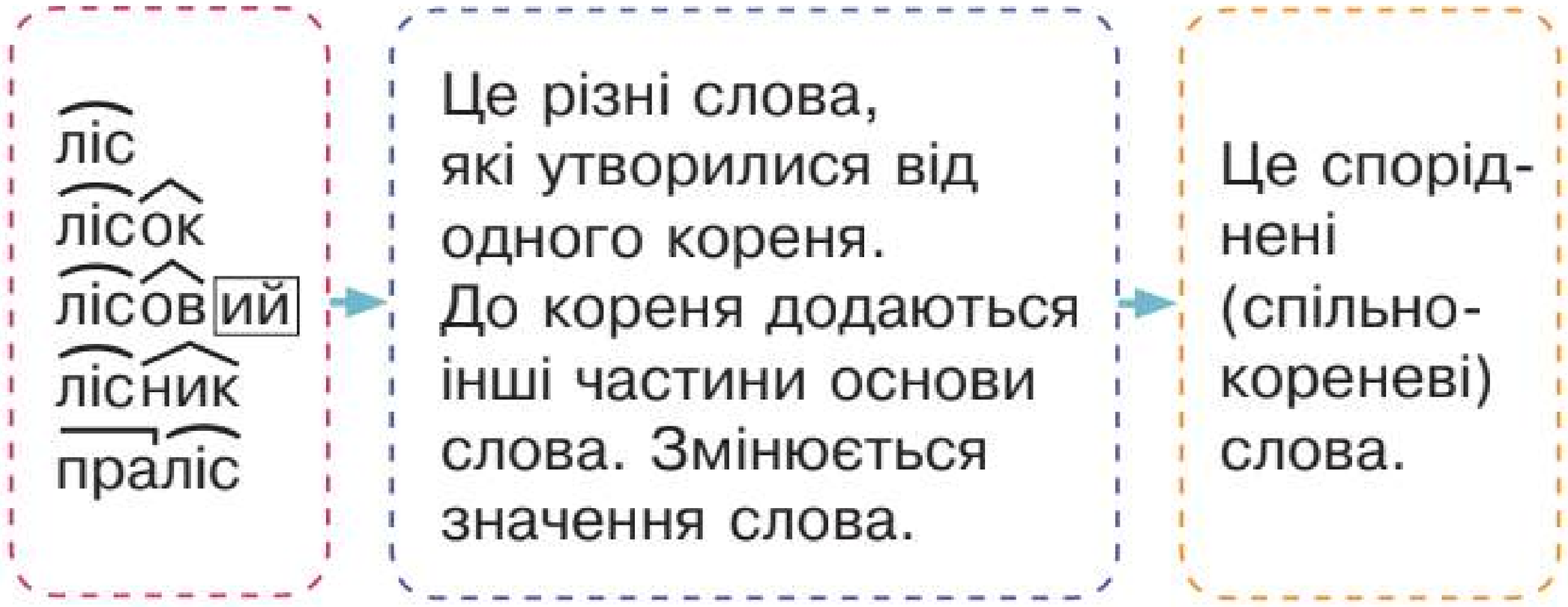

- Випиши виділені слова. Познач у них закінчення і корінь.
- Чим відрізняються ці слова — закінченнями чи значеннями?
- Чи можна ці слова назвати спорідненими? Перевір свої міркування за правилом.

Слова *міст**о***, *міст**а***, *міст**ам***, *міст**ами*** — не споріднені. Це різні **форми того самого слова**. Вони різняться тільки закінченням. **Змінити форму** слова — означає **змінити** його **закінчення**.

3. Розглянь схему на с. 48 і зроби висновок — чим відрізняються спільнокореневі слова і форми слова.

4. Зміни форму поданих слів і запиши. Познач закінчення.

Зразок: *Земл**я** — земл**і**.*

Держава, Україна, прапор, вишиванка, пісня.

- Склади і запиши речення зі словом, у якому звуків більше, ніж букв.

5. Спиши слова. Познач у них корінь.

Калина, калиновий, Калинівка, калинонька, Калиновський.

- Доведи, що ці слова спориднені.
- Знайди слово, у якому букв більше, ніж звуків. Поділи його для переносу.
- Усно склади речення за малюнком.

Батьківщина — мати, за неї треба стояти.

6. Зміни форму поданих слів і добери до кожного слова споріднені слова. Запиши за зразком.

Зразок: *Верба — верб*[*и*] *— вербовий.*

Жито, поле, море, захисник, перемога.

- Визнач закінчення у формах слова.
- Познач корінь у спорідненихсловах.
- Склади і запиши речення з двома словами (на вибір).

Знайди слово у слові

скаржився
вишиванка
Україна

• Розрізняю корені з однаковим звучанням, але з різним значенням

Н Ні Но на он ніяк ніяка

1. Познач корінь у записаних словах.

- Порівняй корені слів. Що ти помітив / помітила?
- Поясни значення кожного слова.
- Чи можна ці слова назвати спільнокореневими? Чому? Міркуй так:

Спільнокореневі слова мають однаковий за звучанням і значенням корінь.
Корені слів *ніж* і *ніжка* звучать однаково, але мають різні значення. Отже, це різні корені.
Слова, у яких корені звучать однаково, але мають різні значення, не є спільнокореневими.

2. Прочитай групи слів. Чи спільнокореневі ці слова? Поясни чому.

Лис, лисий. Малий, маляр. Ранок, рана.

3. Прочитай. Чи правильно, на твою думку, учні й учениці дібрали споріднені слова?

Літо, літній, літак, літечко.
Вода, водій, водичка, водний.
Син, синок, синій, синочок.
Річка, річечка, річ, річковий.

- Виправ помилки. Запиши спільнокореневі слова, вилучивши зайві. Познач корінь.

4. Знайди серед поданих слів спільнокореневі. Запиши їх групами. Познач корінь.

Місто, міст, містечко, містянин, місток, місточок.

Знайди слово у слові

місток
сільниця
горить

5. Прочитай слова. Чи можна їх назвати спільнокореневими? Доведи.

Рибалка, рибалити, рибка, риб'яча.

- Склади із цими словами речення за малюнком, щоб вийшла зв'язна розповідь. Запиши її. У кожному поданому слові визнач закінчення, основу і корінь.

6. Знайди в кожній групі слів слово, яке не є спільнокореневим до інших. Складі і запиши з кожним із них речення.

Будинок, будильник, будувати.
Сіль, сільський, сільниця.
Горить, гора, горілий.

Сім літ морячив і моря не бачив.

• Спостерігаю за чергуванням голосних звуків у коренях слів

1. З поданих складів утвори і запиши два слова.

го ка гір ра

- Познач у словах корінь. Що ти помітив/помітила?
- Підкресли букви, якими відрізняються корені слів.

Зазвичай у споріднених словах корінь пишеться однаково. Але іноді при творенні чи змінюванні слів замість одного звука з'являється інший. Наприклад: *но**о**чі* — *н**і**ч*, *р**е**чі* — *р**і**ч*. Така зміна звуків у корені слова називають **чергуванням**. Значення кореня від цього не змінюється.

2. Прочитай вірш Максима Рильського. Випиши парами виділені слова.

Віє вітер з-під **воріт**,
у **воротях** сірий **кіт**,
вітер сірому **котові**
чеше вусики шовкові.

- Це споріднені слова чи форми того самого слова?
- Познач корінь. Назви́ голосні звуки, які змінилися в корені.
- Підкресли букви, які позначають звуки, що чергуються.

3. Прочитай слова в таблиці на с. 52. Простеж за зміною голосних звуків у коренях слів.

[о] → [і]	[е] → [і]
Форми слова	
б<u>о</u>би — б<u>і</u>б **к<u>о</u>ні — к<u>і</u>нь** **ст<u>о</u>ли — ст<u>і</u>л**	**п<u>е</u>чі — п<u>і</u>ч** **ос<u>е</u>ні — ос<u>і</u>нь** **леб<u>е</u>ді — леб<u>і</u>дь**
Спільнокореневі слова	
г<u>о</u>ра — г<u>і</u>рка **с<u>о</u>лити — с<u>і</u>ль** **в<u>о</u>зити — в<u>і</u>з**	**с<u>е</u>ло — с<u>і</u>льський** **п<u>а</u>перовий — п<u>а</u>пір** **везти́ — візни́к**

4. Зміни́ слова так, щоб змінився голосний звук у корені. Запиши утворені пари слів.

ножі — ... **роги — ...** **вечори — ...**

роки — ... **громи — ...** **ведмеді — ...**

- Познач у словах корінь. Підкресли букви, які позначають голосні звуки, що чергуються.

5. Спиши пари спільнокореневих слів, уставляючи пропущені букви.

Школа — шк..льний, бджола — бдж..лка, стіл — ст..ловий, сіль — с..лоний, воля — в..льний, щока — щ..чка.

- Познач у словах корінь. Підкресли букви, які позначають голосні звуки, що чергуються.
- Склади і запиши речення з однією парою слів.

6. Спиши прислів'я, поставивши слова, подані в дужках, у потрібній формі.

1. Без роботи день (рік) стає. 2. Хочеш їсти калачі — не сиди на (піч). 3. Козацькому (рід) нема переводу. 4. Не спитавши (брід), не лізь у воду.

- Поясни, як ти розумієш значення цих прислів'їв.

На небі зорі — на мороз.

• Спостерігаю за чергуванням приголосних звуків у коренях слів

1. З поданих складів утвори і запиши два слова.

ре рен де жок

- Познач у словах корінь. Що ти помітив / помітила?
- Підкресли букви, якими відрізняються корені слів.

пиріг
фартух
черемха

У спільнокореневих словах й у формах одного слова може відбуватися **чергування приголосних звуків**.

2. Попрацюйте разом! Розгляньте таблицю. Простежте, які звуки змінилися в коренях слів кожної групи. Якими буквами позначені ці звуки?

Чергуються звуки	Під час зміни форми слова	У споріднених словах
[г] → [з'] → [ж]	нога — нозі	нога — ніжка
[к] → [ц'] → [ч]	рука — руці	рука — ручка
[х] → [с'] → [ш]	муха — мусі	муха — мушка

- З якими звуками чергуються приголосні [г], [к], [х]?
- Твердими чи м'якими є приголосні звуки, з якими чергуються [г], [к], [х] під час зміни форми слова?
- Які приголосні звуки чергуються в коренях слів?

3. Зміни форми поданих слів так, щоб у них чергувалися приголосні звуки. Запиши їх парами. Підкресли букви, які позначають звуки, що чергуються.

Зразок: *Кни<u>г</u>а — у кни<u>з</u>і.*

Язик, вухо, папуга, лелека, черемха.

- Склади і запиши речення з однією парою слів.

4. Добери до поданих слів спільнокореневі так, щоб у них чергувалися приголосні звуки. Запиши їх парами. Підкресли букви, які позначають звуки, що чергуються.

Зразок: *Пта<u>х</u> — пта<u>ш</u>ка.*

Ріка, друг, мураха, крига, дорога, молоко.

- Склади і запиши речення з однією парою слів.

5. Утвори пестливі слова від поданих і запиши парами. Підкресли букви, які позначають звуки, що чергуються.

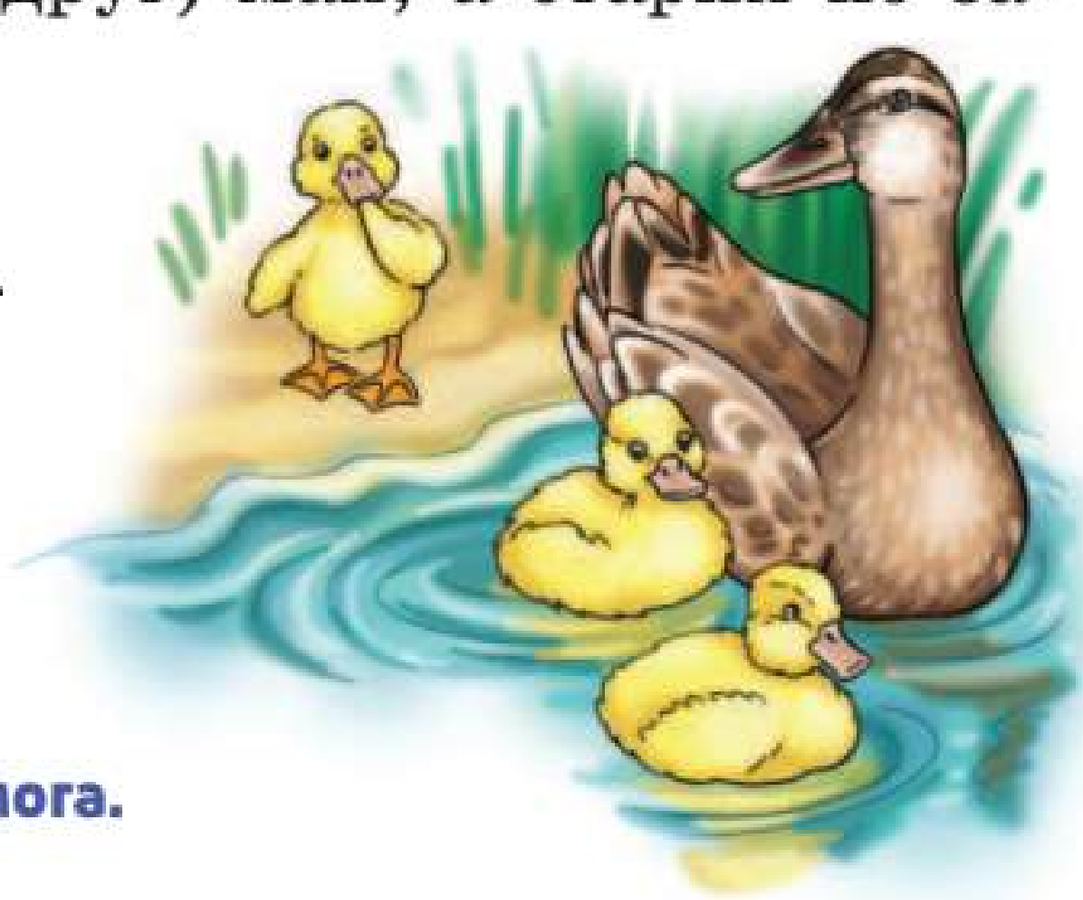
Зразок: *Сні<u>г</u> — сні<u>ж</u>ок.*

Пух, жук, роги, щоки, пиріг, фартух.

6. Спиши прислів'я, ставлячи в потрібну форму слова, що в дужках.

1. Як сидітимеш на (берег), плавати не навчишся. 2. У краденому (кожух) не нагрієшся. 3. Голодній (курка) просо на (думка). 4. На (язик) медок, а на думці льодок. 5. Нових (друг) май, а старих не забувай.

- Поясни, як ти розумієш значення цих прислів'їв.

Знайди слово у слові

молоко пиріг

Чия відвага, того й перемога.

• Навчаюся правильно записувати слова з ненаголошеними голосними [е], [и], які перевіряються наголосом

? 1. Прочитай вира́зно вірш Анатолія Камінчука.

ВЕРБОВА РОЗМОВА

Каже **верба** вербі:
— Чом ти, **вербо**, в журбі?
Каже вербі верба:
— Хіба це, вербо, журба?
Просто листочків нема,
не за горами зима.

- Випиши з ві́рша виділені слова, познач у них корінь, постав наголос.
- Випиши з вірша у стовпчик підкреслені слова, познач у них корінь, постав наголос.
- Добери до цих слів споріднені або зміни форму слова так, щоб ненаголошений звук [и] в корені слова став наголошеним. Запиши їх.
- Прочитай записані слова парами. Порівняй вимову наголошених і ненаголошених звуків [е] та [и] в корені слова. Зроби висновок.

Під наголосом голосні звуки [е] та [и] завжди вимовляються **чітко** і **вира́зно**: [ве́рбо], [ли́стя], [зи́ми].

Ненаголошений звук [е] у вимові наближається до звука **[и]**: [ве^{и}рба́].

Ненаголошений звук [и] у вимові наближається до звука **[е]**: [ли^{е}сто́чків], [зи^{е}ма́].

Лебеді полетіли, понесли на крилах зиму.

2. Прочитай пари слів.

в*е́*сни — в..сна́	**кри́ла — кр..ло́**
в*е́*чір — в..чори́	**чи́сла — ч..сло́**

- Яку букву потрібно вставити у словах першого стовпчика — **е** чи **и**? Поясни чому.
- Яку букву потрібно вставити у словах другого стовпчика — **е** чи **и**? Поясни чому.
- Зроби висновок, що треба зробити зі словом, щоб дізнатися, яку букву (**е** чи **и**) писати в ненаголошеному складі.

Щоб знати, яку букву (**е** чи **и**) писати в ненаголошеному складі кореня, треба змінити слово так, щоб **ненаголошений голосний став наголошеним**: *плеч*е́* — *пл*е́*чі*, *д*и*мо́к* — *д*и*м*.

Слово, яке допомагає перевірити написання букви, називається **перевірним**.

3. Запиши пари слів із вправи 3, устав пропущені букви. Підкресли перевірні слова.

4. До поданих слів добери перевірні слова так, щоб ненаголошені [е] та [и] стали наголошеними. Запиши слова парами. Постав наголос.

Зразок: *О́зеро — озе́ра.*

в..сло — ...	ш..шкар — ...	кр..латий — ...
с..нок — ...	р..балка — ...	к..лимок — ...
ст..бло — ...	ст..жки — ...	кл..новий — ...

Знайди слово у слові

рибалка орлине кленовий

Грудка рідної землі дорожча за золото.

5. Третьокласницю попросили заповнити листок меню в шкільній їдальні. З'ясуй, чи правильно дівчинка записала виділені слова. Як ти будеш це робити?

МЕНЮ

Суп **гребний.**

Каша **гричана.**

Вешневий пиріг.

Мидове печиво з горіхами.

Слевовий компот.

- Запиши слова правильно, дібравши до них перевірні. Запиши їх парами. Познач корені. Постав наголос.

6. Спиши речення, уставляючи пропущені букви. Поміркуй, які перевірні слова добиратимеш.

1. Де б..рези та дуби — там збирала я гр..би *(Марія Чепурна)*. 2. З..л..ненький огірочок заховався під л..сточок *(Тетяна Лисенко)*. 3. Усі д..рева нав..сні ростуть навіть уві сні *(Ігор Січовик)*. 4. У Василя в..сло на все с..ло *(Ігор Січовик)*.

7. Зміни словосполучення так, щоб голосні в коренях виділених слів стали наголошеними. Запиши слова парами. Постав наголос.

Зразок: *Тонке стебло́ — тонкі сте́бла.*

рідна **с..стра** — ...
рання **в..сна** — ...
сувора **з..ма** — ...
орлине **кр..ло** — ...

- **Користуюся орфографічним словником для перевірки написання ненаголошених голосних [е], [и]**

Тр То Ті Те ри ра ре

1. Послухай і відгадай загадку Лесі Вознюк.

vse.ee/cqdb

- Вимов слово-відгадку. Чи всі звуки у слові вимовляються чітко?
- Запиши слово-відгадку. Які труднощі в тебе виникли?
- Яку букву (**е** чи **и**) потрібно написати в першому складі?
- Чи вдалося тобі дібрати перевірне слово? Як тоді правильно записати це слово?

У деяких словах **ненаголошені [е], [и] не можна перевірити наголосом**. Правопис таких слів треба перевіряти за **орфографічним словником і запам'ятовувати**.

2. Прочитай слова. Чи можна перевірити наголосом правопис пропущених у них букв?

П..ріг, ок..ан, к..фір, ап..тит, пш..ниця, т..л..фон.

держа́ва
депута́т
президе́нт

- Перевір написання цих слів за орфографічним словником і запиши, уставляючи пропущені букви.

3. Запиши слова у два стовпчики, уставляючи пропущені букви. Підкресли букви, якими позначені ненаголошені [е], [и]. За потреби користуйся орфографічним словником.

Ненаголошений [и]	**Ненаголошений [е]**
Д<u>и</u>ктант	*Л<u>е</u>генда*

Вул..ця, п..нал, с..кунда, пр..дмет, д..ректор, ч..рговий, кор..дор, м..нулий, кал..ндар, кол..ктив, сант..метр.

- Усно склади речення з двома словами (на вибір).

На хвилинку загаєшся — годину втратиш.

4. Утвори словосполучення за зразком першого. Запиши, уставляючи пропущені букви. Правопис слів перевіряй за орфографічним словником.

Сік з л..мона — л..монний сік.
Желе з ап..льсина — ...
Варення з ч..решні — ...
Компот із абр..косів — ...

- Усно склади речення з одним словосполученням.

5. Учня 3 класу попросили написати оголошення про святкові дні в зоопарку. З'ясуй, чи всі слова він написав правильно. Як ти будеш це робити?

ОГОЛОШЕННЯ

Завітайте всі до зоопарку у вехідні!
У суботу — день бигимота.
У ниділю — день антелопи!

- Запиши оголошення, виправляючи помилки у словах. Поясни їх правопис. Які слова треба перевіряти за орфографічним словником?

6. Прочитай вірш Віктора Мандрики.

Каже півень до гусей:
— Я **г..рой**, я **ч..мпіон**,
не зійду з **д..станції**.
Є **м..даль**, і є **д..плом**,
ви мені не рі́вня.
Та ніхто з гусей не слухав
вихваляння півня.

Знайди слово у слові

дистанція
апельсин

- Випиши з ві́рша виділені слова, уставляючи пропущені букви. За потреби користуйся орфографічним словником.

• Навчаюся визначати префікси у словах

1. Прочитай слова. Що спільне у словах, а що — відмінне?

Вхід, вихід, похід, прохід, перехід.

- Прочитай у словах ті частини, якими вони відрізняються.
- Чи можна сказати, що ця частина слова утворила нове́ слово?
- Де міститься ця частина у слові? Як називається?

Частина слова, що стоїть перед коренем, називається **префіксом**. Префікс позначаємо так: ⌐¬ Наприклад: *приніс, заніс, переніс*. За допомогою префіксів утворюються нові слова: *ріс — виріс, підріс; біг — добіг, перебіг*.

- Чи відбулися зміни у значенні слів із додаванням префіксів? Поясніть відмінність між словами.
- Запиши слова. Познач у них корінь і префікс.

2. Склади за схемою речення. Зверни увагу на виділені частини слів. Як вони змінюють зміст речень?

Автор — **записав** / **написав** / **дописав** / **переписав** — казку.

- Запиши спільнокореневі слова. Познач у них префікси.

3. Утвори за допомогою різних префіксів нові слова від слова ***читала***.

⌐¬ + читала казку
⌐¬ + читала казку
⌐¬ + читала казку

Ведмідь ведмедю приніс діжку меду.

- Запиши утворенні словосполучення. Познач префікси. Як вони змінюють зміст словосполучень?
- Склади і запиши речення з одним із словосполучень (на вибір).

4. Прочитай вірш Алли Свашенко. Випиши споріднені слова. Познач у них корені і префікси.

ЛЕЛЕКИ

З вирію додому лелеки летіли,
вилетіли рано, пізно долетіли,
облетіли ріки, і поля, і гори,
і ліси зелені, і широке море.
Коли відлетіли — гнізда спорожніли.
А як прилетіли — край розвеселили.

- **Позмагайтеся!** Хто швидше знайде у ві́рші ще два слова з префіксами. Запишіть ці слова. Позначте префікси.
- Знайдіть у ві́рші антоніми.

5. До поданих слів добери за зразком антоніми. Познач корені і префікси.

Зразок: *Схід — захід.*

заніс — …	закрила — …	вилізти — …
забіг — …	виїхала — …	приїхати — …

- З однією парою слів склади і запиши два речення.

6. Випиши з орфографічного словника по п'ять слів із префіксами **при-**, **пере-**, **за-**, **на-**.

• Утворюю нові слова за допомогою префіксів

1. З поданих складів утвори і запиши три слова.

за ши ви ла при

Прийде пора — виросте трава.

- За допомогою префіксів **по-**, **пере-** утвори споріднені слова до записаних. Запиши їх. Познач у записаних словах префікси.

Щоб визначити у слові **префікс**, потрібно дібрати споріднені слова без префікса або з іншим префіксом. Наприклад: *вилiз — лiз, переліз.*

2. Прочитай речення. Випиши слова, у яких є префікси. Познач префікси.

1. Сіра хмара блискавицю принесла на косовицю *(Олег Погинайко)*. 2. Щедра осінь завітала, ліс і гай розфарбувала *(Юлія Хандожинська)*. 3. В орлятоk виросли вже крила — вгорі орлята пролетіли *(Грицько Бойко)*.

3. Утвори за допомогою префіксів якнайбільше нових слів від поданих. Запиши їх. Познач префікси.

Зразок: *Думати — подумати, придумати, передумати, задумати, обдумати, видумати, продумати.*

при-, про-, пере-, під-, над-, від-,
за-, до-, об-, на-, ви-

Клеїти, ділити, малювати, співати, будувати.

4. Спиши словосполучення, уставляючи потрібні префікси. Познач префікси.

..йшов у метро, ..їхав до бабусі, ..садили абрикосу, ..бирали ягоди, ..росли гриби, ..казати казку, ..біг із лісу, ..просила в гості, ..ходити дорогу.

5. Заміни кожне словосполучення одним словом. Познач префікси в дібраних словах.

Зразок: *Почав говорити — заговорив.*

почала співати — ...
почав цвісти — ...
закінчили місити — ...
закінчили мити — ...
став зеленим — ...
зробився чорним — ...

6. Від поданих слів за допомогою префіксів утвори нові слова, протилежні за значенням. Запиши. Познач префікси.

Зразок: *Зайшла — вийшла.*

закопав — ...
відплив — ...
приводити — ...
зачинила — ...
заплющила — ...
відкривати — ...

- З однією парою слів (на вибір) склади і запиши два речення.

• Навчаюся правильно записувати слова з префіксами роз-, без-

1. З поданих складів утвори і запиши слова з префіксами **роз-**, **без-**.

без роз мезк ло ний ва

- Познач у словах префікси.
- Яка буква стоїть у кінці кожного префікса. Підкресли її.

2. Послухай вірш Ольги Коваленко.

- Зроби висновок про написання префіксів **роз-**, **без-**. Звір свої міркування з правилом на с. 64.

vse.ee/cqdc

Мороз вікна розмалює, а сонце лід розтопить.

У префіксах **роз-**, **без-** завжди пишемо букву **з**. Наприклад: *розказати, безвусий.* При переносі слів із префіксами *роз-*, *без-* **не можна** відривати від них букву *з* або залишати з ними першу букву від кореня. Наприклад: *роз-казати, розка-зати, розказа-ти; без-вусий, безву-сий.*

3. Спиши слова, уставляючи пропущені букви у префіксах. Познач префікси.

Ро..бити, бе..межний, ро..в'язати, бе..пілотний, ро..фарбувати, бе..страшний.

4. За допомогою префікса **роз-** утвори нові слова від поданих. Запиши слова парами. Познач у дібраних словах префікси. Підкресли букву, яка стоїть у кінці кожного префікса.

Зразок: *Ділив — розділив.*

питав — ...
малював — ...
будував — ...
варила — ...
чесала — ...
садила — ...

5. Добери до поданих слів спільнокореневі з префіксом **без-** і запиши. Познач у дібраних словах префікси. Підкресли букву, яка стоїть у кінці кожного префікса.

Зразок: *Звучний — беззвучний.*

Шумний, змістовний, законний, земельний, листяне, зоряне.

- Поясни, якого значення надає префікс **без-** словам.

6. Добери до поданих слів споріднені з префіксом **роз-** і запиши. Познач префікси.

Неділя — день вимушеного безділля.

Зразок: *Заплести — розплести.*

Скласти, звести, накрити, завантажити, загорнути, взуватись.

- Що ви можете сказати про значення слів у кожній парі?

7. Прочитай речення. Знайди і випиши слова з префіксами. Познач їх.

1. Все надворі біле-біле — сніг розсипала зима *(Ксенія Бондаренко)*. 2. Тепле сонечко пригріло, розтає увесь сніжок *(Катерина Перелісна)*. 3. Розлилася річечка, як сріблясте стрічечка *(Леся Вознюк)*. 4. Розрослася надто густо пишна заяча капуста *(Віра Правоторова)*.

- Слова з префіксом **роз-** поділи для переносу різними способами.

• Навчаюся правильно записувати слова з префіксами з-, с-

1. Запиши слова у два стовпчики. Познач у них префікси. Підкресли букви, які стоять після префіксів.

сказати	зробити
сфотографувати	змовчати
спитати	зшити
стемніти	зварити
схитрити	змиритися

- Порівняй префікси у словах лівого і правого стовпчиків. Зверни увагу на підкреслені букви.
- Зроби висновок про те, перед якими буквами пишемо префікс **с-**. Які приголосні звуки вони позначають: дзвінкі чи глухі? Перевір свій висновок за правилом.

Спершу треба розсудити, а тоді зробити.

Префікс **с-** пишемо перед буквами, що позначають **глухі приголосні**: ***к***, ***ф***, ***п***, ***т***, ***х***. Допоможе їх запам'ятати вислів **к**а**ф**е «**Пт**а**х**». Перед усіма іншими приголосними пишемо префікс **з-**.

2. Спиши слова, уставляючи префікси **с-** або **з-**.

..бити, ..терти, ..писати, ..ламати, ..клеїти, ..сипати, ..гадати, ..хопити, ..формувати, ..чесати.

- Познач префікси. Підкресли першу букву кореня.
- Склади речення зі словом, у якому звуків більше, ніж букв.

3. Спиши речення, добираючи з дужок потрібний префікс.

1. (З/С) порожніли ліс і сад, осінь вже минає *(Тетяна Строкач)*. 2. Льодком тоненьким (з/с) кована, (з/с) пинилася ріка *(Валентин Бичко)*. 3. Усе під сніг (з/с) ховалося, дрімає, міцно спить *(Юлія Хандожинська)*.

- Познач префікси **з-**, **с-**. Поясни їх правопис.

Якщо корінь слова починається **сполученням приголосних**, замість префікса ***з-*** уживають префікс ***зі-***. Це полегшує вимову, робить звучання слова мелодійнішим. Наприклад: *зі*гни (а не *зг*ни), *зі*грій (а не *зг*рій).

Легко сказати, та важче зробити.

4. Запиши сполучення слів, уставляючи пропущені префікси **з-**, **зі-**, **с-**. Познач префікси. Поясни їх правопис.

Знайди слово у слові

змиритися
схитрити

..ліпити зі снігу, ..гріють рукавички, ..пекти пиріг, ..робити годівничку, ..пуститися в метро, ..братися за столом, ..хилити голову, ..йти з гори.

• З одним словосполученням усно склади речення.

5. Заміни кожне словосполучення одним словом із префіксом **з-** або **с-**. Запиши ці слова. Познач префікси.

Зразок: *Зробитися блідим — збліднути.*

Відчути радість, виявити хитрість, вносити плату, поставити запитання, стати мужнім, закінчити косити, закінчити фотографувати.

6. Уяви себе в ролі редактора/редакторки. Знайди помилки в записі слів. Яке слово записане правильно?

Сберегти, зкинути, зтерти, смити, зхопити, сбільшити, зхвалити, зфальшивити, схуднути, зкористатися.

• Запиши всі слова правильно.

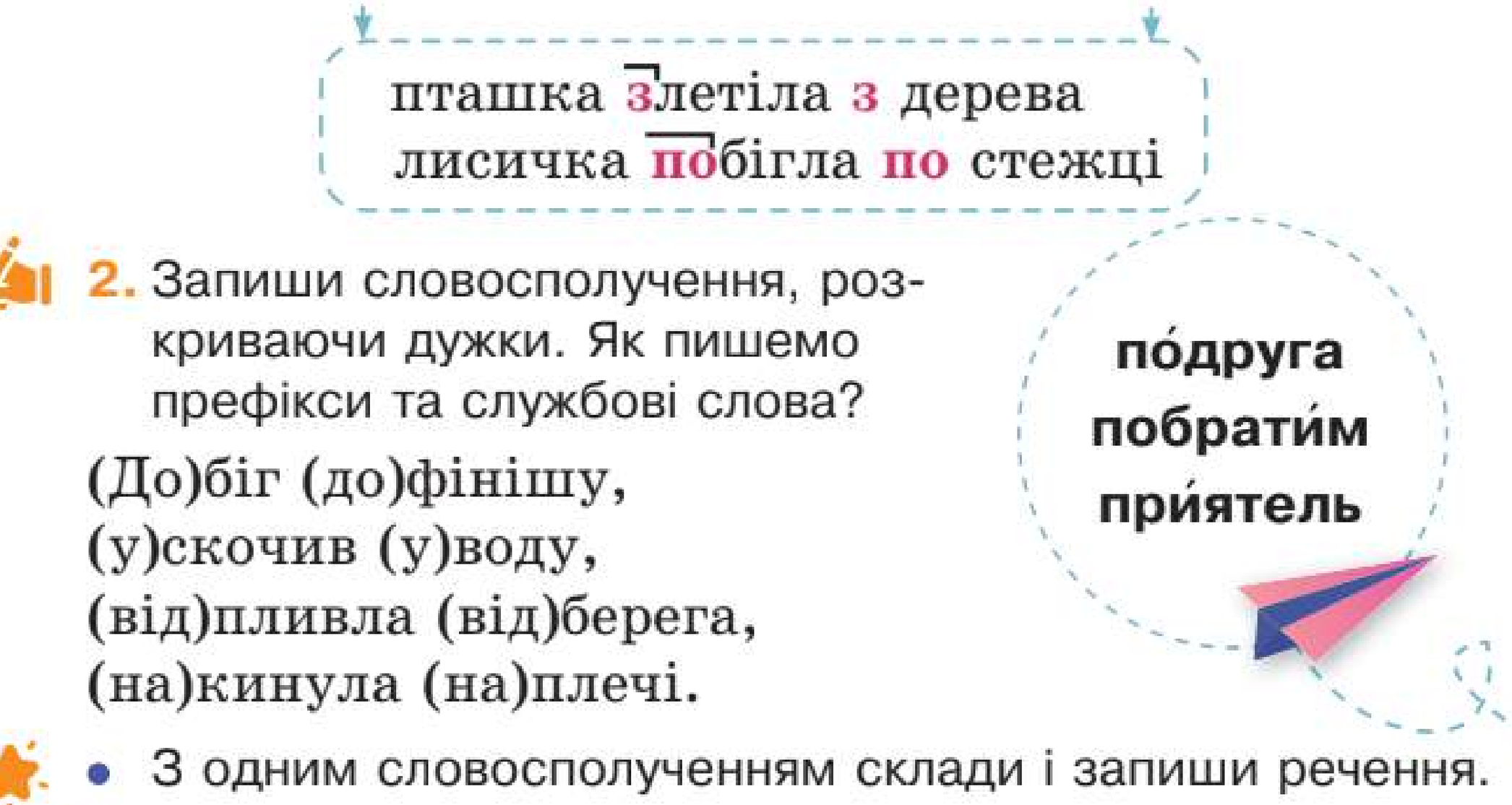
• Розрізняю префікси і службові слова

1. Спиши словосполучення.

доїхав до школи
написав на дошці
зліпила з пластиліну
зайшла за по́другою

Добре слово і в мороз зігріє.

- Познач префікси у виділених словах. Префікси пишемо разом зі словом чи окремо?
- Підкресли службові слова. Як пишемо службові слова з іншими словами?
- Зроби висновок, як потрібно писати префікси і службові слова з іншими словами. Скористайся схемою.

2. Запиши словосполучення, розкриваючи дужки. Як пишемо префікси та службові слова?

(До)біг (до)фінішу,
(у)скочив (у)воду,
(від)пливла (від)берега,
(на)кинула (на)плечі.

по́друга
побрати́м
прия́тель

- З одним словосполученням склади і запиши речення.

Між службовим і наступним словом можна вставити **ще одне слово**. Наприклад: *до школи — до нашої школи; у парку — у зимовому парку.*

Прийшов грудень, приніс студень.

3. Утвори і запиши словосполучення, уставляючи замість крапок службові слова.

Доплив ... берега, наклеїла ... папір, підклав ... подушку, злетів ... аеродрому, прочитала ... динозаврів.

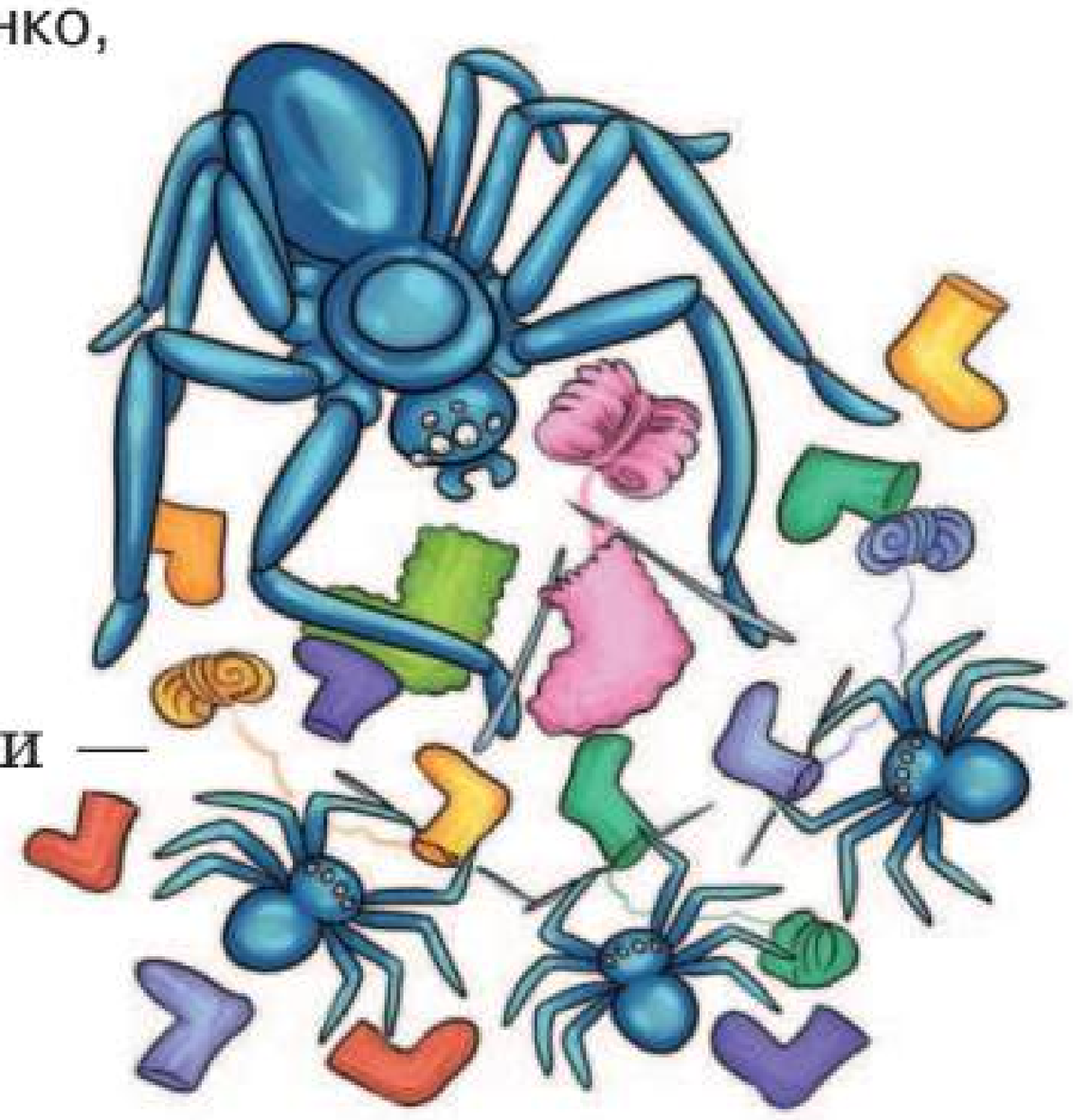
- Познач префікси. Службові слова підкресли.
- З одним словосполученням склади і запиши речення.

Знайди слово у слові

пластилін
грудень

4. Спиши вірш Людмили Левченко, розкриваючи дужки.

Павучок (по)біг щодуху
на обід (з)ловити муху.
(За)чепився (за)будяк
і (з)валився (у)рівчак.
(За)сміялись павучата,
підіймати стали тата:
той (за)спину, той (за)ніжки —
(про)возились аж (до)нічки.

- Познач префікси. Підкресли службові слова.

• Правильно записую слова з апострофом після префіксів

1. Прочитай слова. Порівняй їх вимову. Запиши слова парами.

під'їхати	заїхати
роз'яснити	пояснити
об'єднатися	приєднатися

Літо збирає, а зима з'їдає.

- Що спільного в написанні мають слова лівого стовпчика?
- Познач префікси у словах.
- Порівняй префікси у словах лівого і правого стовпчика. Вони закінчуються на приголосний чи голосний звук? Твердий чи м'який?
- Перед якими буквами пишеться апостроф? Скільки звуків вони позначають?
- Зроби висновок про вживання апострофа після префіксів.

Апостроф пишеться **після префіксів**, які закінчуються на твердий приголосний звук, перед буквами **я**, **ю**, **є**, **ї**. Наприклад: *з'явився, з'юрмились, роз'єднала, від'їзд.*

2. Від поданих слів за допомогою префіксів утвори нові слова. Запиши їх і поясни написання.

з			по
по			роз
об	→ їсти		при → єднати
над			від
пере			з

- Із трьома словами (на вибір) склади і запиши речення.

3. Випиши тільки ті слова, у яких апостроф стоїть після префіксів. Префікси познач.

Солов'ї, з'їхати, м'ята, роз'їдає, під'їзд, м'яч, ім'я, без'язикий, в'юн, з'юрмилися, об'єдналися, п'ють.

Справжніх друзів ніхто не роз'єднає.

4. Запиши слова, розкриваючи дужки та вставляючи, де треба, апостроф.

(Об)їзд, (при)їзд, (з)явилися, (ви)явилися, (при)ємний, (об)ємний, (пере)їзд, (при)єднати, (від)єднати.

- Поясни написання слів.

5. Добери з орфографічного словника п'ять слів з апострофом після префікса. Склади і запиши з ними речення.

• Навчаюся переносити слова з апострофом після префіксів

1. Пригадай і розкажи, як переносимо слова з апострофом.

пір'-їна хом'-як рум'-яний

- Чи стосується це правило слів з апострофом після префікса? Перевірте свої висновки.

Слова з апострофом після префікса переносимо по складах. Апостроф **залишається з попереднім складом**.
Наприклад: *роз'-єднали, з'я-вився, об'-їхати, об'ї-хати, з'ї-ли.*

2. Спиши слова, поділяючи їх для переносу.

Об'ємний, з'єднала, від'їзд, під'їзд, з'їв, роз'єднати.

- Яке слово не ділимо на склади? Чому? Склади і запиши із цим словом речення.

Воду з вогнем не з'єднати.

3. До поданих слів добери антоніми з апострофом після префіксів. Запиши слова парами, поділяючи їх для переносу.

З'єднати, зникнути, приїжджати.

- Поясни вживання апострофа.
- Склади і запиши речення з однією парою слів (на вибір).

4. Випиши з тексту слова з апострофом, поділяючи їх для переносу. Познач у них префікс. Підкресли слова, які не мають префікса.

Цілу добу йшов сніг. У місті він лежав величезними кучугурами. Вийти з під'їзду, під'їхати до будинку чи від'їхати від нього було складно. Навіть об'їхати ці замети було неможливо. На повір'ї з'явилися двірники й почали розчищати сніг. На допомогу виходили мешканці будинків. Об'єднавши зусилля, люди швидше впоралися з негодою.

5. Спиши речення. Слова з апострофом поділи для переносу.

1. Сипле небо волохате на подвір'я сніг кудлатий *(Ксенія Бондаренко)*.
2. З'їжджати з гір в зимову пору Мар'янка любить і Тарас *(Надія Красоткіна)*.
3. Птахи в пошуках їжі злітаються до годівниць та об'їдають ягоди на деревах.
4. Дві вертлявенькі синички з'їли все із годівнички *(Юлія Хандожинська)*.

Готуємо годівнички для снігура й синички.

• Навчаюся визначати суфікс у словах

1. Запиши пари слів. Познач у словах закінчення, основу і корінь.

риба — рибка малий — маленький

вода — водичка добра — добренька

- Що спільного в кожній парі слів і чим вони різняться?
- Назви́ у словах частину, яка відрізняє пари слів. Де вона стоїть?

Частина основи, яка стоїть після кореня, називається **суфіксом**. Якщо у слові є закінчення, то суфікс стоїть між коренем і закінченням.

Суфікс позначаємо так: *дуб^ок, дуб^ов|ий|*.

- Познач у записаних словах суфікс.
- Які зміни відбулися у словах із додаванням суфіксів?
- Зроби висновок про роль суфіксів у словах.

За допомогою суфіксів утворюються нові́ слова. Наприклад: *школа — шкіл^ьний, школ^ярі*.

2. Запиши слова. Познач у них суфікси.

Зима — зимовий, зимонька, взимку.

Сніг — сніжок, сніжинка, сніговий.

- У яких словах відбувається чергування приголосних звуків у корені? Підкресли букви, що їх позначають.

взимку

узимку

Узимку літечка не доженеш.

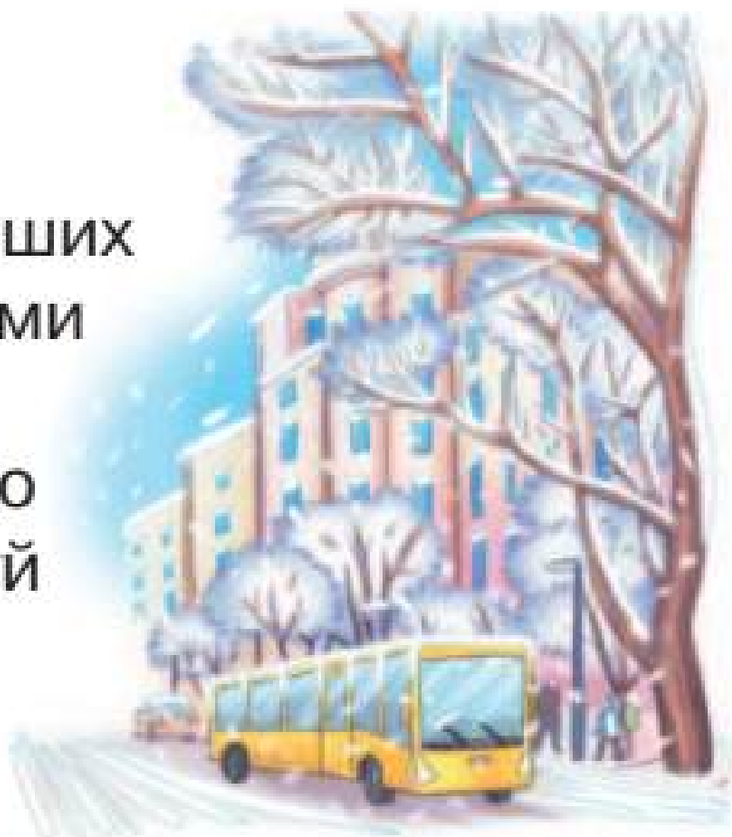
3. Запиши групами спорідненні слова.

Мороз, холод, холодний, морозець, морозний, холодненький.

- Познач у словах закінчення, корінь і суфікс.
- Із двома словами (на вибір) склади і запиши речення.

4. Випиши з речень слова з суфіксами **-к-**, **-ичк-**, **-инк-**, **-очк-**, **-ечк-**, **-еньк-**, **-оньк-**. Познач у них закінчення, корінь і суфікс.

1. Де росла травичка, снігу намело *(Анатолій Камінчук)*. 2. Зимонька усі хатинки в білі одягла хустинки *(Аркадій Музичук)*. 3. Білий сніг у лісі впав на дубочки молоденькі, на ялинки зелененькі *(Марія Познанська)*. 4. Застилає полечко і поріг білий та пухнастенький перший сніг *(Валентина Чорна)*.

5. Створи хмару слів до теми «Зима».

- Порівняйте свої хмари слів. Чи є у ваших хмарах однакові слова? Якими словами вони різняться?
- Чи подобається тобі зима? Напиши про це текст (4–5 речень). Використовуй дібрані слова.

6. Прочитай вірш Катерини Перелісної.

Снігу, білий сніжку, посипай доріжку!
Насип цілу гору біля цього двору.
Тут дітки маленькі, гуляти раденькі,
у них голосочки, як срібні дзвіночки.

- У яких словах чергуються приголосні звуки в корені?
- Випиши з вірша виділені слова. Познач у них закінчення, корінь і суфікс.

Знайди слово у слові

сніжок доріжка дзвіночки

Зимовий деньок, як комарів носок.

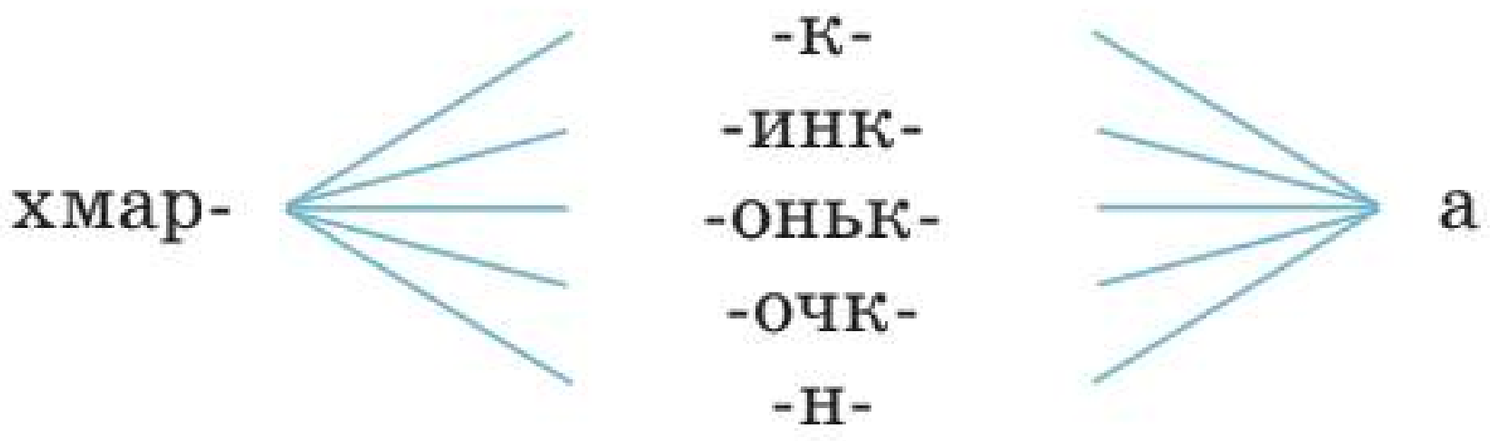
• Утворюю нові слова за допомогою суфіксів

1. З поданих складів утвори і запиши три слова.

ру чи ка чень ище

- Познач у записаних словах закінчення, корінь і суфікс.

2. Розглянь схему. Поясни, як утворюються нові слова.

- Запиши утворені слова. Познач у них суфікси.
- Які суфікси надають словам зменшувального або ніжного значення?

3. Від поданих слів утвори і запиши нові за допомогою суфіксів **-ик-**, **-ок-**, **-очок-**. Познач суфікси. Якого значення вони надають словам?

кущ — кущик	сад — садок — садочок
м'яч — ...	дуб — ...
торт — ...	син — ...
брат — ...	дід — ...

- Побудуй звукові схеми виділених слів.

4. Від поданих слів утвори і запиши споріднені за допомогою суфікса **-ищ-**. У яких словах відбувається чергування звуків?

Дуб, хмара, нога, мороз, вовк.

- Якого значення надає словам цей суфікс?

Хвали січень сніговий, а травень дощовий.

5. Від поданих слів утвори і запиши на́зви професій за допомогою суфіксів **-ар-**, **-яр-**, **-ист-**, **-ник-**. Познач суфікси.

Ліс, двір, таксі, кухня, аптека, бджола, пожежа, бандура.

6. Заміни словосполучення іншими зі зменшувально-пестливим значенням. Використовуй суфікси **-к-**, **-ик-**, **-ок-**, **-очк-**, **-еньк-**.

Зразок: *Білий сніг — біленький сніжок.*

Смачний борщ, молодий клен, зелена ялина.

- Склади і запиши речення з кожним словосполученням.

• Навчаюся розбирати слова за будовою

1. З поданих складів утвори і запиши три слова.

са сад ди док по ка

- Розбери за будовою записані слова.

Розібрати слово за будовою — означає позначити всі частини слова, які в ньому є.

Послідовність розбору слова за будовою

1. Зміни слово і визнач закінчення.
2. Визнач основу слова.
3. Добери до слова кілька споріднених і визнач корінь.
4. Визнач префікс, якщо він є.
5. Визнач суфікс, якщо він є.

Сніг-сніжок укрив поле й лісок.

2. Визнач, з яких частин складаються подані слова. Запиши їх і познач кожну частину слова.

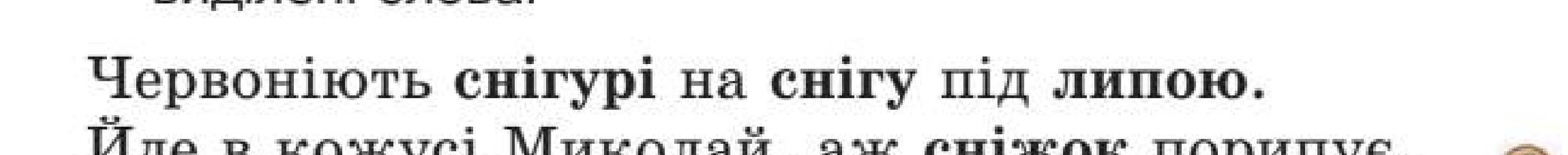
Крижинка, морозний, безсніжна, прибережний, заморозив, біленький, розфарбував.

- У яких словах відбувається чергування приголосних звуків у корені? Підкресли букви, що їх позначають.

3. Прочитай слова.

Шубка, діти, замерз, свято, приніс, саночки, подарунки.

- Випиши спочатку ті слова, які відповідають першій моделі, потім — другій, далі — третій і насамкінець — четвертій.

4. Утвори від поданих слів спільнокореневі за допомогою суфікса **-н-**. Запиши утворені пари слів. Розбери їх за будовою.

Зразок: *День — де͡нн̂ий*.

Сон, туман, ранок, вітаміни.

5. Спиши вірш Леоніда Талалая. Розбери за будовою виділені слова.

Червоніють **снігурі** на **снігу** під **липою**.
Йде в кожусі Миколай, аж **сніжок** порипує.
Зупинився у дворі, **розв'язав торбинку**,
нашій бабі **сніговій пов'язав хустинку**.

• Навчаюся розпізнавати слова з орфограмами, перевіряти їх

? 1. Прочитай листування дітей. Знайди помилки. Поясни, які правила їм потрібно повторити.

Орфогра́ма — це правильне написання за відповідним правилом. Наприклад: слово ***М**иколай* пишемо з **великої букви** тому, що є правило: імена і прізвища людей пишуться з великої букви.

2. Спиши групи слів. Яка орфограма об'єднує слова кожної групи? Підкресли орфограми.

1. Одеса, Рівне, Черкаси.
2. Знання, обличчя, змагання.
3. Розмова, безсніжна, зліпити, стерти.
4. З гірки, без снігу, на ковзанці.

Більша насолода дарувати, ніж отримувати подарунки.

3. Попрацюйте разом! Доберіть і запишіть приклади слів з поданими орфограмами. Підкресліть орфограми.

- Написання слів зі звуками [дж], [дз], [дз'].
- Написання слів з апострофом.
- Написання слів із буквосполученням **ьо** та **йо**.
- Написання великої букви в іменах.

4. Прочитай і поясни, які орфограми пропущено у словах.

1. Під сніг, як під ковдру, ..ховались рослини *(Наталя Забіла)*. 2. Спит.. під л..одом тиха річка *(Лідія Повх)*. 3. Залазит.. хитрий морозец.. у чобітки, за комірец.., пощипує рум..яні ..ічки *(Олена Лоза́)*.

5. Прочитай вірш Оксани Кротюк. Випиши слова з орфограмами.

Радіє сьогодні
маленька синичка:
сальця хтось поклав
у її годівничку.
А скоро прокинеться
Леся маленька
і ще їй насіннячка
винесе жменьку.

6. Спиши вірш Марії Пономаренко, уставляючи пропущені орфограми.

Сойці д..тел приб..ріг
із калиною п..ріг.
Чай із м..яти заварив,
..верху рушничком прикрив.
Поїдят.. і будут.. слухат..
диво-пісню завірюхи!

Знайди слово у слові

орфограма
хитрий

Нагодуй синицю взимку, вона подякує тобі влітку.

Розділ 4. Досліджую іменники

- **Розпізнаю іменники і самостійно добираю їх**

1. Послухай розповідь Тамари Мовчан.

vse.ee/cqdd

- Про кого розповідається в тексті?
- Чим вони займалися?
- Запиши під диктовку вірш, який склали хлопчики.
- Визнач, на які питання відповідають записані тобою слова. Доведи, що ці слова є іменниками.

vse.ee/cqde

Іменник — це частина мови, яка називає **предмети** і відповідає на питання **хто?**, **що?**.

- Запиши слова з ві́рша у два стовпчики за зразком.

Зразок:

Хто?	*Що?*
бабуся	*бублик*

- Доповни стовпчики слів своїми прикладами.

2. Прочитай вірш Віри Паронової.

Всі летять до годівнички:
галки, снігурі, синички,
горобці, пташата сірі, —
всі, хто не летить у вирій.
Вам наси́племо насіння,
зерна́, крихт і гарбузи́ння.
Як цього буде замало —
додамо шматочок сала.

Велика хмара, та мало снігу.

- Випиши іменники, які відповідають на питання **хто?**.
- Випиши іменники, які відповідають на питання **що?**.

Іменники можуть називати не тільки предмети, а й **явища природи**, **емоції** та **почуття**. Наприклад: *мороз, радість.*

3. Попрацюйте разом! Знайдіть в уривку з ві́рша Григорія Фалько́вича іменники — на́зви явищ природи.

...А на аркуші — зима.
Іній. Сніг. Замерзлі ріки.
І мороз, мабуть, великий,
бо з малюнка до кімнати
стало вітром завівати,
і здалось, ось-ось до ніг
тихо ляже справжній сніг...

- Випишіть із ві́рша іменники за абеткою.

4. Доповни групу іменників.

Емоції і почуття *(що?)*: здивування, ...

- З одним словом (на вибір) склади і запиши речення.

5. Спиши уривок із ві́рша Григорія Фальковича. Підкресли іменники. На які питання вони відповідають?

Знайди слово у слові

снігурі замерзлі

Сірий вовчик, лев і птах,
поні волохаті —
всі такі хвостаті.
І собаки, і коти,
і слони, і миші:
де не глянь, хвости, хвости —
з ними красивіше.

• Розрізняю іменники — назви істот і неістот

1. З поданих складів утвори і запиши три слова.

ді ди дя ван дусь тел

- На які питання відповідають записані слова? Доведи, що ці слова є іменниками.
- Які іменники називають людей і тварин?
- Який іменник називає інший предмет? Що означає?

На́зви людей і тварин — це **на́зви істот**. Вони відповідають на питання **хто?**. Наприклад: *сестра, кухар, дельфін, метелик.*

На́зви всіх інших предметів — це **на́зви неістот**. Вони відповідають на питання **що?**. Наприклад: *ролики, веселка, щастя.*

2. Прочитай вірш Юлії Забіяки.

Рушник **бабуся** вишивала,
а **внучка** їй допомагала:
— Ось квіточка, а ось листок...
Гарненький вийшов рушничок!
Внучку бабуся похвалила:
— Ти — **вишивальниця** уміла!

- На які питання відповідають виділені слова? Зроби висновок: ці слова є назвами істот чи неістот?
- Випиши з ві́рша іменники — **на́зви неістот**. Розбери їх за будовою.

Не лінуйся рушники вишивати, буде чим гостей шанувати.

До іменників, що є назвами істот, ставимо питання *хто? кого? кому? ким? на кому?*. Наприклад: (*хто?*) син, (*кого?*) сина, (*кому?*) синові, (*ким?*) сином, (*на кому?*) на синові.
До всіх інших іменників ставимо питання *що? чого? чому? чим? на чому?*. Наприклад: (*що?*) м'яч, (*чого?*) м'яча, (*чому?*) м'ячу, (*чим?*) м'ячем, (*на чому?*) на м'ячі.

3. Зміни за цими питаннями два слова (на вибір).

4. Прочитай текст. Що з прочитаного в тексті ти вже знав/знала? Що нового ти дізнався/дізналася?

Український рушник — символ і оберіг нашого народу. Вишивали їх народні майстрині. Кожний вишитий візерунок на рушнику мав особливе значення.

На найдавніших рушниках є лінії, кола, хрести, ромби, які символізували сонце, зорі, землю, воду. Пізніше на рушниках почали вишивати рослини: калину, мальву, чорнобривці, волошки, барвінок, маки. На українських рушниках можна побачити качок, півників, лебедів *(О. Вашуленко)*.

- Випиши з тексту іменники, що є **назвами істот**.
- Випиши з тексту іменники, що є **назвами неістот**.

Знайди слово у слові

оберіг
майстрині

5. До іменників — **назв неістот** добери і запиши спорідснені іменники — **назви істот**.

Зразок: *Школа — школяр, школярка.*

Теніс, лялька, письмо, будівля, перукарня.

- З двома іменниками (назвами істот і неістот) склади і запиши речення.

Хата без рушників, що оселя без дітей.

• Розрізняю власні і загальні іменники

1. Розглянь світлини і прочитай підписи до них.

місто **Львів**

Леонід Каденюк

озеро **Синевир**

- Поясни, що називають виділені слова. Чому їх записано з великої букви?
- Пригадай, які ще слова пишуться з великої букви.
- Спиши речення, уставляючи пропущені слова та добираючи з дужок потрібну букву.

1. Місто ... засноване (Д, д)анилом (Г, г)алицьким і назване на честь його (С, с)ина (Л, л)ева. 2. Перший (К, к)осмонавт незалежної (У, у)країни — ... . 3. Найбільше і найглибше високогірне (О, о)зеро України — ... .

Прізвища, імена, по батькові людей, клички тварин, на́зви країн, міст, сіл, вулиць, річок, гір, морів — це **власні назви**. Власні іменники пишуться з великої букви. Наприклад: *Ліна Костенко, Львів, Десна*.

Загальні назви — це назви, що даються багатьом предметам. Загальні іменники пишуться з малої букви. Наприклад: *поетеса, місто, річка*.

3. Прочитай слова. Визнач, у якому рядку записано власні іменники, а в якому — загальні.

1. Країна, місто, село, вулиця, річка.
2. Калинівка, Дністер, Луцьк, Україна, Вишнева.

- Поміркуй, як можна об'єднати іменники першого та другого рядків. Запиши за зразком.

Зразок: *Країна Україна, ...*

- Побудуй звукову схему слова, яке не можна розділити для перенесення з рядка в рядок.

4. Прочитай. Добери з довідки загальну назву до кожної групи власних іменників. Запиши.

Україна, Польща, Франція — ... .
Одеса, Житомир, Вінниця — ... .
Прип'ять, Тиса, Дунай — ... .
Журавлине, Андріївка, Березівка — ... .

Довідка: міста, країни, села, річки.

5. Прочитай текст. Добери за ним підпис до світлини.

Київ — це столиця європейської держави. Він розташований на берегах Дніпра.

За легендою, місто заснували троє братів — Кий, Щек і Хорив та їхня сестра Либідь. Назвали місто на честь старшого брата Кия.

Київ славиться історичними пам'ятками. Візитівкою міста є собор Софія Київська, який був закладений князем Ярославом Мудрим. Окрасою столиці є головна площа — Майдан Незалежності та центральна вулиця — Хрещатик *(О. Вашуленко)*.

- Випиши у стовпчик власні на́зви з тексту. Добери і запиши поруч загальну назву до кожного слова.

Будь-кому мила своя країна.

6. Склади і запиши розповідь про своє місто/село за поданим планом.

1. У якому місті/селі ти живеш?
2. На якій вулиці?
3. У якій області розташоване твоє місто/село?
4. Чи є річка, гори, море у вашій місцевості? Як вони називаються?
5. Чи є у твоєму місті/селі історичні пам'ятки? Які?

Знайди слово у слові

Дністер Житомир

7. До поданих загальних назв добери по три власні і запиши.

Країни — ... Міста — ... Річки — ...

• Записую власні іменники з великої букви

1. Прочитай вірш Михайла Горлового. Знайди у вірші власні на́зви і запиши їх у стовпчик.

У Африці в савані живе плямиста пані —
висока жирафа — Кандарафа.
У Тихім океані живе сріблясta пані —
поважна акула — Баракула.
Далеко на Венері живе там робот Бері.
І з ним красуня лялька — Мері.
У Києві в бабусі є внученька Дануся,
живе у неї котик, пухнастенький муркотик.

- Що означають власні на́зви? Доберіть і запишіть поруч із власною назвою — загальну до кожного виписаного слова.
- Добери кличку котику. Склади і запиши речення про нього.

Знайди слово у слові

Баракула муркотик

2. Прочитай. Які з поданих іменників є власними назвами, а які — загальними? Доведи.

Поет Анатолій Костецький, художниця Марія Примаченко, письменник Іван Франко, співачка Соломія Крушельницька.

- Добери до загальних назв свій приклад власної на́зви. Запиши подані і свої приклади парами. Підкресли іменники, що є власними назвами.

Зразок: *Поетеса Леся Українка — поетеса Ліна Костенко.*

3. Спиши, уставляючи замість крапок загальні на́зви.

Зразок: *Озеро Світязь.*

... Світязь, ... Чорне, ... Черемош, ... Говерла, ... Харків, ... Італія, ... Нестайко, ... Софія, ... Пушок.

4. Спиши уривок із тексту Сашка Дерманського, розкривши дужки.

Там, де починається великий город, лежить купа трухлявого гілля. Під ним здавна живе (В, в)вуж (О, о)нисько. І не лише він. Праворуч від (О, о)ниськового кубельця мешкає (Ж, ж)абка (О, о)дарочка. Ліворуч — оселя (М, м)мишки (Е, е)вридіки. За хаткою (Е, е)вридіки, під листочком — нірка (Х, х)робачка (К, у)зі. За сусіду вважається ще й колорадський (Ж, ж)ук (Д, д)жек.

- З якої букви ти записав/записала на́зви тварин і їхні клички? Поясни чому.

5. Прочитай вірш Анатолія Камінчука. Спиши речення зі словами — кличками тварин, розкривши дужки.

Кіт (М, м)артин і слон (М, м)ирон
вдвох зробили телефон.

Нашій Горпині гарно і в хустині.

Цілу ніч і цілий день
чути в хаті: дзінь-дзелень.
Дзвонить лев, ведмідь, куниця,
заєць, вовк, їжак, лисиця.
Дуже раді кіт і слон,
що зробили телефон.

- Випиши з ві́рша слова — на́зви істот у стовпчик. Доберіть і запиши поруч клички цим тваринам.

6. Пригадай або дізнайся імена і прізвища п'яти видатних людей України. Запиши, хто ці люди. Додай до списку ім'я і прізвище людини, якою пишається твоє місто/село. Підкресли власні на́зви.

Зразок: *Богдан Ступка — видатний актор театру і кіно.*

• Навчаюся розпізнавати іменники, які називають ознаки і дії

1. Прочитай пари слів і порівняй їх.

сміливий — сміливість радіти — радість
мужній — мужність читати — читання

- Яке слово з пари слів є іменником. Доведи.
- Від яких частин мови утворилися ці іменники? Зроби висновок і звір його з правилом.

- Іменники можуть утворюватися **від прикметників** і називати **ознаки**: *блакить, краса.*
- Іменники можуть утворюватися **від дієслів** і називати **дії**: *зустріч, плавання.*

Парочка — Мартин та Одарочка.

2. Утвори іменники від прикметників і запиши за зразком.

Зразок: *Швидкий — швидкість.*

Смачний, апетитний, смішний, молодий.

- Склади і запиши речення з утвореним іменником (на вибір).

3. Прочитай вірш Василя Дерія, утворивши від слів, що в дужках, іменники.

Рости, українська дитино,
на (щасливий), на (радісний) батькам,
на (вірний) своїй Україні,
на (гордий) і честь землякам.

- Запиши вірш з утвореними іменниками.
- Підкресли іменники — на́зви істот.
- Випиши іменник, який є власною назвою, поділяючи його для переносу.

4. Утвори іменники від поданих дієслів і запиши їх за зразком.

Зразок:

Що робить?	*Що?*	*Хто?*
грає	*гра*	*гравець*

Грає, читає, бігає, співає.

- Склади і запиши речення із двома утвореними іменниками (на вибір).

5. Спиши текст, утворивши від слів, що в дужках, іменники.

Червоний колір у вишиванці символізує (любити), чорний — (журитися), білий — (надіятися). Візерунки також мали символічне значення. Калина означала (красивий), мак — добробут і (молодий), виноград — (радіти), барвінок — (вірний), волошки — (ніжний) і (скромний), білі лілії — (жити).

Вишиванка — символ краси українського народу.

6. Чи є в тебе вишиванка? Які орнаменти на ній вишито? Напиши про це текст (3–4 речення).

7. Спиши уривок із ві́рша Володимира Слєпцова.

Вишиванки залюбки
одягали козаки.
В них і сила, і краса,
свіжа вранішня роса,
гомін лісу, зелень лук...
І творіння вмілих рук.

Знайди слово у слові

одягали роса

- Підкресли іменники, утворені від прикметників і дієслів.

• Змінюю іменники за числами

1. З поданих складів утвори і запиши два слова.

кві чка то чки

- Яке із цих слів означає один предмет, а яке — багато?

Іменники мають два числа: **однину** і **множину**.
Іменники, які називають **один** предмет, уживаються в однині. Наприклад: *птах*, *дерево*.
Іменники, які називають **два** і **більше** предметів, уживаються у **множині**. Наприклад: *птахи*, *дерева*.

2. Прочитай слова. Що їх об'єднує?

Лілії, ромашка, дзвіночки, барвінок, кульбаба, конвалії, троянди, тюльпан.

Сила вишиванки — у її візерунках.

- Запиши подані іменники у два стовпчики, розподіливши їх за числами.

Однина **Множина**

- Доведи, що в лівому стовпчику записано іменники в однині, а в правому — у множині.

3. Прочитай текст. Про що в ньому йдеться?

Ми, **українці**, любимо красу в усьому. Садимо **садочки** і **квітники**, виготовляємо й носимо пишні **вишиванки** й **віночки, кожушки** й **чобітки**, барвисті **хустки** й **намиста**. А які зворушливі **пісні** співаємо! Як красиво оздоблюємо свої **оселі** та **двори!** У нас є **гончарі** й **музиканти, вишивальниці** та **майстри** плетіння з лози або соломи та багато інших *(За Наталкою Поклад)*.

- Випиши з тексту виділені іменники у стовпчик. Утвори від кожного форму однини і запиши поруч через риску. Познач закінчення.

Знайди слово у слові

дзвіночки садочки

4. Прочитай текст. Про що ти дізнався / дізналася?

Селище (П, п)етриківка на (Д, д)ніпропетровщині стало відоме завдяки народному мистецтву — петриківському розпису.

Основним елементом петриківських візерунків є квітка — символ пишної природи. Найчастіше малюють мальви, півонії, айстри, жоржини, польові квіти, листочки та ягоди. Іноді рослинний візерунок доповнює пташка.

- Спиши текст, розкривши дужки.
- Підкресли іменники, ужиті в однині, однією лінією, а у множині — двома.

5. Що ти дізнався / дізналася про петриківський розпис? Напиши про це текст (3–4 речення).

6. Прочитай текст Оксани Вашуленко. Випиши іменники, ужиті у множині. Утвори від них форму однини і запиши за зразком. Познач закінчення.

Зразок: *Майстр*[и] — *майстер*[ ].

Щороку в Петриківці відбувається ярмарок «Петриківський дивосвіт». Сюди з'їжджаються майстри й майстрині, щоб показати свої дивовижні вироби. Гості ярмарку можуть придбати розписані квітково-рослинним орнаментом тарілки, кухонні дощечки, вази, ложки, скарбнички, музичні інструменти, а також вишиванки, скатертини та рушники.

• Спостерігаю за іменниками, які не змінюються за числами

1. Прочитай слова. Визнач, у якому стовпчику подано іменники в однині, а в якому — у множині.

какао	двері
метро	ножиці
молоко	окуляри

- Чи можна вжити слова першого стовпчика у множині?
- Чи можна вжити слова другого стовпчика в однині?
- Зроби висновок про особливості вживання деяких іменників.

В українській мові є слова, які вживаються **тільки в однині** *(залізо, дружба)* або **тільки у множині** *(шахи, двері)*.

Діло майстра величає.

2. Знайди в кожній групі слів одне, яке не змінюється за числами. Складі і запиши із цими словами речення.

1. Зима, сніг, мороз, санчата.
2. Пиріжок, вишня, борошно.
3. Іменини, подарунки, розваги.
4. Смаколики, солодощі, тістечка.

3. Запиши іменники в три стовпчики.

Однина і множина	Тільки однина	Тільки множина

Ноутбук, веселощі, вірність, телефон, золото, перегони, цукор, гроші, книжки, місто, меблі, масло.

- Склади і запиши речення з одним (на вибір) словом із другого та третього стовпчиків.

4. Спиши речення з ві́ршів Янка Гортала.

Знайди слово у слові

футболка магазин

1. У нашого тата **сороч-ка** картата. 2. На блузі у мами — **ляпки** і **плями.** 3. **Джинси** вдягають **тато** і **мама.** 4. Мама сплела мені **шарфик** барвистий. На нім — **візерунок** з кленового **листя.**

- Над виділеними словами скорочено напиши число (одн. чи мн.). Підкресли іменники, які не змінюються за числами.

5. Прочитай слова. Випиши ті, які не змінюються за числами. Визнач їх число.

Магазин, ковзани, футболки, штани, піжами, шорти, канікули, парк, піаніно, озеро, олія, сік, сіль.

- Із двома виписаними словами (на вибір) склади і запиши речення.

Готуй сани влітку, а воза — взимку.

• Визначаю рід іменників

1. Прочитай речення.

Він пишається пишною гривою.
Вона піклується про малят.
Воно хоче бути схожим на татка.

- Чи відомо тобі, хто виконує дію в кожному реченні?
- Слова ***він***, ***вона***, ***воно*** вказують на **рід** слова — на́зви особи. Заміни ці слова іменниками, використовуючи малюнок.
- Прочитай у правилі, як визначити рід іменника.

Іменники бувають **чоловічого**, **жіночого** і **середнього роду**.

- Іменники, до яких можна додати слова ***він***, ***мій***, — **чоловічого роду**.
  Наприклад: *брат, дощ.*
- Іменники, до яких можна додати слова ***вона***, ***моя***, — **жіночого роду**.
  Наприклад: *сестра, зима.*
- Іменники, до яких можна додати слова ***воно***, ***моє***, — **середнього роду**.
  Наприклад: *море, цуценя.*

2. Визнач рід поданих іменників. Поясни, як ти це робив / робила. Запиши слова у три стовпчики за зразком.

Зразок:	*Ч. р.*	*Ж. р.*	*С. р.*
	батько	*мама*	*дитя*

Учениця, хлоп'я, маля, онук, по́друга, школяр, дівча, племінниця, друг, онука, племінник, курча.

- Визнач, ці іменники — на́зви істот чи неістот.
- Склади речення з одним зі слів кожного стовпчика (на вибір).

Хлібець житній — батько наш рідний.

Щоб визначити рід іменника, ужитого у формі множини, його слід **поставити у формі однини**. Наприклад, *буряки — буряк (він), ви́шні — вишня (вона), поля — поле (воно).*

В іменниках, які мають форму тільки множини, рід **не визначаємо**. Наприклад, *граблі, канікули.*

3. Прочитай текст. Добери заголовок. Поясни орфограму «Правопис власних іменників».

Українська кухня славиться на весь світ. Найвідоміші наші страви — борщ, сало, вареники, пампушки, калачі та куліш.

В Україні є навіть пам'ятники, присвячені стравам української кухні. У (М, м)істі (К, к)оростень є пам'ятник деруну, у (П, п)олтаві — галушці, у (Ч, ч)еркасах — варенику. А у (Л, л)ьвові є справжній музей сала *(О. Вашуленко)*.

- Спиши текст, розкриваючи дужки.
- Визнач рід виділених іменників. Познач його в дужках за зразком.

Зразок: *Українська кухня (ж. р.)* ...

4. Яка твоя улюблена страва? Напиши про це текст (3–4 речення).

Знайди слово у слові

квасоля покласти

5. Спиши текст. Визнач рід виділених іменників і познач його в дужках біля слів.

Вареники — національна страва українців. Щоб приготувати їх, потрібно взяти борошно, воду, сіль,

яйце і замісити **тісто.** З нього зробити невеликі **кружечки,** на які покласти начинку і защепити краї. Традиційними українськими начинками є **сир, вишні, гриби, картопля, капуста, мак, квасоля** *(О. Вашуленко).*

• Спостерігаю за закінченням іменників різних родів

1. Спиши іменники, розподіляючи їх за родами. Познач закінчення.

Зразок:

Ч. р.	*Ж. р.*	*С. р.*
олівець□	*лялька*	*перо*

Лід, земля, сонце, тінь, літо, вечір, квітка, дядько, Ольга, Артем, курча, маля.

- Зроби висновок, які закінчення мають іменники чоловічого, жіночого і середнього родів. Перевір себе за правилом.

- Іменники **чоловічого роду** мають закінчення **-о** або **нульове**.
- Іменники **жіночого роду** мають закінчення **-а**, **-я** або **нульове**.
- Іменники **середнього роду** мають закінчення **-о**, **-е**, **-а**, **-я**.

2. Добери до поданих іменників спільнокореневі різних родів за зразком. Познач закінчення.

Зразок:

Ч. р.	*Ж. р.*	*С. р.*
качур□	*качка*	*каченя*

Лев, тигриця, їжак, ведмідь, слониха.

Яка пшениця, така й паляниця.

- Допиши два власні приклади іменників за зразком. Познач закінчення.
- Із трьома словами (на вибір) склади і запиши речення.

vse.ee/crdm

3. Послухай вірш Григорія Фалько́вича «Вікенд». У чому особливість цього ві́рша?

Вікéнд — час відпочинку й розваг від суботи до понеділка, вихідні.

- Об'єднайтеся у групи. Слухаючи вірш удруге, виконайте обране завдання.

1 група. Запишіть іменники — на́зви істот. Визначте рід і число. Позначте закінчення.

2 група. Запишіть іменники чоловічого роду. Визначте число. Позначте закінчення.

3 група. Запишіть іменники жіночого роду. Визначте число. Позначте закінчення.

4 група. Запишіть іменники середнього роду. Визначте число. Позначте закінчення.

4. А як ти проводиш свої вихідні? Напиши невелику розповідь про один зі своїх вихідних, уживаючи лише іменники.

Знайди слово у слові

гриби комарі

• Узагальнюю знання про іменник як частину мови

1. Прочитай текст. Про що ти дізнався/дізналася з тексту?

На (З, з)акарпатті під містом **(Х, х)уст** в урочищі (К, к)іреші між річками **(Т, т)иса** та (Х, х)устець

ро(с, з)кинулася Долина нарцисів. Навесні сюди їдуть **туристи**, щоб помилуватися **цвітінням** цих пахучих **квітів**. Це — неймовірне **видовище**! Тисячі квіток, які розпускаються одночасно, створюють білосніжний квітковий **килим** серед мальовничих Карпатських гір *(З журналу «Малятко»)*.

- Спиши перше речення тексту, вибравши з дужок потрібну букву.
- Зроби розбір виділених іменників як частини мови. Скористайся пам'яткою.

Розібрати слово як частину мови — означає назвати всі його характерні ознаки.

Послідовність розбору іменника як частини мови

1. Слово. Що називає?
2. На яке питання відповідає?
3. Яка це частина мови?
4. Назва істоти чи неістоти?
5. Назва власна чи загальна?
6. Яке число має?
7. Якого роду (в однині)?

2. Прочитай легенду про Долину нарцисів. Про яку особливість квітки розповідається в легенді?

Коли Хустський за́мок обступили вороги, жителі міста вдалися до хитрості. Вони зробили вигляд, що скорилися ворогам. Відчинили браму і гостинно запросили їх до своїх домівок. А для сну принесли пахучі подушки, усередині яких був цвіт нарцисів. Вояки не знали, що нарциси — отруйні. Вороги позасинали і вже не прокинулися — їх убив сильний

запах квітів. Так ніжні квіти стали зброєю *(З журналу «Малятко»)*.

- **Попрацюйте в парі!** Випишіть із тексту іменники. Позмагайтеся, хто більше. Доведіть, що виписані слова є іменниками.
- Серед виписаних іменників більше назв істот чи неістот?
- Зробіть розбір іменників ***квіти*** і ***подушки*** як частини мови.

3. Прочитай легенду, яку склали давні греки. Добери заголовок.

Сином річкових божеств був красень **Нарцис.** Якось на полюванні він нахилився до джерела, щоб напитись, і побачив у воді своє обличчя. Власна врода так вразила юнака, що він не зміг відійти від потічка і навіки застиг над ним, милуючись собою. Так і перетворився на квітку — **нарцис.** У неї голівка схилена й ніколи не підводиться. Ніби сидить красень і дивиться у воду *(За Зіркою Мензатюк)*.

- Чому Нарцис перетворився на квітку?
- Випиши речення з виділеними словами. Поясни написання цих слів.
- Визнач рід підкреслених слів.
- Зроби розбір іменників ***Нарцис*** і ***квітка*** як частини мови.

4. Чи хотілося б тобі побувати в Долині нарцисів і помилуватися їх цвітінням? А може, ти там уже побував/побувала? Напиши про це текст (3–4 речення).

Квітка — це усмішка рослини.

Розділ 5. Досліджую прикметники

• Розпізнаю прикметники

1. Прочитай загадку Марії Пономаренко, у якій «загубилися» слова. Чи вдалося тобі її відгадати? Чому?

Має ... ... вічка
й ... спідничку.
Запах ... і ...
наповнює ліс ... .

гарні жовті
фіолетову
ніжний духмяний
весняний

- Прочитай записані праворуч слова. Чи допоможуть ці слова отримати більше інформації про квітку і відгадати загадку?
- На які питання вони відповідають? Що називають?
- Пригадай, як називаються такі слова.

Частину мови, яка називає **ознаки** предметів і відповідає на питання **який?**, **яка?**, **яке?**, **які?**, називають **прикметником**. Наприклад: *смачний, кругла, жовте, великі*.

- Спиши загадку, уставляючи пропущені слова. Підкресли прикметники хвилястою лінією.

2. Знайди серед поданих слів прикметники. Постав до них питання і запиши за зразком.

Зразок: *(Який?) зелений, ...*

Квітка, квітує, квітковий, весела, веселка, веселиться, слива, сливка, сливове, радість, радісні.

3. Послухай і відгадай загадку Юлії Забіяки.

- Послухай загадку ще раз. Упізнай і запиши прикметники, які в ній уживаються. Доведи, що ці слова є прикметниками.

vse.ee/crdn

4. Склади і запиши речення про ромашку, уживаючи прикметники. Підкресли прикметники хвилястою лінією.

5. Прочитай легенду. Про що в ній розповідається?

Знайди слово у слові

ніжний корисний

Жила бідна **жінка.** У неї захворів маленький **синочок.** Грошей на ліки не було. Ходила вона по степу і збирала лікарські **рослини.**

Одного разу зустріла вона стареньку **бабусю,** яка несла білі пахучі **квіти.** Почувши про велике **горе** матері, бабуся дала їй ті квіти і сказала:

— Зроби з них для сина цілющий **напій.**

— А як же звуться ці квіти? — запитала жінка.

— Одужає синок — то й назвеш їх його ім'ям.

Хлопчика звали Романом. Напуваючи його відваром, мама промовляла:

— Пий, Ромашку, ромашку — і будеш здоровим!

(З дитячого сайту «Казкар»).

- Випиши у стовпчик виділені слова. Добери до них прикметники з тексту і запиши у другий стовпчик.

6. Знайди в підручнику із читання народну легенду про сон-траву. Випиши з неї три речення з прикметниками. Підкресли прикметники хвилястою лінією.

• Досліджую роль прикметників у мовленні

1. Прочитай і порівняй два описи.

Який птах — сова!
Голова, дзьоб, вуса й борідка.

Який цікавий птах — сова!
Голова велика, дзьоб гачкуватий, сиві вуса й чорна борідка.

- З якого опису ти отримав/отримала більше інформації? Яка частина мови допомогла тобі краще уявити сову?
- Чому прикметник отримав таку назву? Чи можемо ми, спілкуючись, обходитися без прикметників? Для чого вони слугують у мовленні?

Прикметники використовують для **опису предметів, явищ чи подій**, щоб детальніше й точніше їх уявити. Вони надають висловлюванню емоційності й образності.

2. Прочитай вірш Володимира Лучука. Знайди в ньому слова, які вказують на ознаки виділених іменників.

Червоні **снігурі** стрибають по дворі.
В задýмі чорний **крук** присів на білий сук.
Синиці голубі співають на вербі.
На зиму омелюх пошив рудий **кожух**.
А горобець-дивак вдягнув зелений **фрак**...
Зелений — то й дарма! Бо сірих **фарб** нема.

- Випиши прикметники разом з іменниками за зразком.

Зразок: *Снігурі (які?) червоні, ...*

- Поясни, як ти розрізняєш слова цих частин мови.

3. Знайди в тексті прикметники. Поясни їх роль.

У заболочених районах Полісся гніздиться надзвичайно гарний птах — журавель сірий. Це великий довгоногий птах. У нього довга шия, прямий сильний дзьоб. Оперення у журавля сріблясто-сіре, на голові темна шапочка із червоною цяткою. Крила у цих птахів великі і сильні, прикрашені по краях темним пір'ям *(З енциклопедії «Тварини»)*.

- Спиши текст. Підкресли прикметники хвилястою лінією.

4. Який птах тобі подобається? Що ти про нього знаєш? Напиши про це текст (3–4 речення). Підкресли в своєму тексті прикметники хвилястою лінією.

5. Щоб відгадати загадку Марії Пономаренко, запиши її, добираючи прикметники з довідки.

Птах *(який?)* ... і *(який?)*... .
(який?)... , трохи *(який?)* ... ,
(який?)... дзьоб, *(які?)*... ноги,
вернувсь з *(якої?)*... дороги.

Довідка. Чорний, далекої, гострий, великий, сніжно-білий, тоненькі, красивий.

- Підкресли прикметники хвилястою лінією.
- Поясни роль прикметників у тексті.

• Навчаюся встановлювати зв'язок прикметників з іменниками

1. Прочитай уривок із вірша Наталі Забіли двічі: спочатку без виділених слів, а потім — із ними. Поясни, яку роль відіграють у тексті прикметники.

Воля пташці дорожча, ніж золота клітка.

Синє небо, **синє** море,
білий парус вдалині.
Понад морем — **сині** гори
й **білі** хмари, наче сніг.

- Випиши з ві́рша сполучення іменників із прикметниками за зразком.

Зразок: *Небо (яке?) синє, ...*

- Від якого слова ставимо питання?
- Зроби висновок, із якою частиною мови прикметники зв'язуються в реченні.

Прикметники в реченні **зв'язані** з **іменниками**, оскільки називають ознаки предметів. Питання треба ставити **від іменника до прикметника**. Наприклад: *земля (яка?) рідна, берег (який?) піщаний, море (яке?) солоне, тварини (які?) морські.*

2. Прочитай сполучення слів. Постав питання від іменника до прикметника і запиши, доповнюючи кожне з них своїм прикметником.

Зразок: *Порт (який?) морський, річковий.*

порт (... ?) морський
лайнер (... ?) великий
вода (... ?) солона
сонце (... ?) пекуче
хвилі (... ?) пінисті
дельфін (... ?) розумний
черепаха (... ?) морська
чайки (... ?) крикливі

- З одним зі словосполучень склади і запиши речення.

3. Прочитай текст. Про що ти з нього дізнався / дізналася?

Світязь — найбільше озеро України. Живлять його підземні води. Берег озера пологий і мілкий. Дно Світязя встеляє білий пісок. Вода прозора, має

лікувальні властивості. Навколо озера хвойні ліси. Тому тут чисте повітря. У лісах росте смачна чорниця, духмяна ожина, соковита лохина та білі гриби. Тут чудовий літній відпочинок *(О. Вашуленко)*.

- Випиши з тексту сполучення іменників із прикметниками.
- Поясни, чому прикметники в реченні зв'язані з іменниками.

4. Переглянь відео про озеро Синевир. Розкажи, що ти дізнався/дізналася про перлину природи Карпат.

vse.ee/crdo

6. Спиши текст Оксани Вашуленко, розкриваючи дужки. Підкресли іменники прямою лінією, а зв'язані з ними прикметники — хвилястою.

Знайди слово у слові

туристи блакитний розмістився

У (К, к)арпатах є казкове оз(и, е)ро Синевир. Краєвиди навколо нього надзвичайно (мальовничий) та (величний). (Стрімкий) схили вкривають (стрункий) ялини. Посередині оз(и, е)ра ро(з, с)містився нев(и, е)личкий острівець, немов зіниця (блакитний) ока. Звідси й народна назва Синевиру — (Морський) око.

- Є цікава легенда про походження озера Синевир. Знайди і прочитай її. Підготуйся розказати її у класі.

• Змінюю прикметники за числами

1. Розглянь таблицю на с. 106.

- Прочитай два рядки таблиці. У формі якого числа вживається іменник? А прикметник? Від чого залежить число прикметника?

іменник	число	прикметник	число
день	однина	весняний	однина
дні	множина	весняні	множина
пісня	?	весняна	?
пісні	?	весняні	?

- Спиши рядки зі знаком питання. Укажи число іменника і прикметника.
- Зроби висновок про змінювання прикметників за числами. Звір його з правилом.

Прикметники **змінюються за числами**. Прикметник завжди стоїть у тому числі, що й іменник, з яким він зв'язаний.

У множині всі прикметники мають закінчення **-і**. Наприклад: *сонячн**ий** ранок — сонячн**і** ранки.*

2. Зміни число поданих словосполучень і запиши.

зелений луг — ...
шовкова трава — ...
березова брунька — ...
сонні дерева — ...
перші квіти — ...
дзвінкі струмочки — ...

3. Спиши сполучення слів, розкриваючи дужки і вживаючи потрібні форми прикметників. Познач закінчення.

(Теплі) вітерець, (веселий) співи, (молода) трави, (ніжний) листочки, (зелений) бруньки, (вербовий) котики.

- З одним сполученням слів (на вибір) склади і запиши речення.

Березень березовим віником зиму вимітає.

4. Прочитай текст. Добери до нього заголовок.

Рання в..сна. Сонячне промін..я і т..плий південн..ий вітерец.. з'їдають остан..і кучугури снігу. Над з..млею вже піднялися ран..і квіти. Ро..крилися грона блакитних пролісків. Поодинці визирнули підсніжники. Між з..леними л..сточками загорілися жовтен..кі зірочки гусячої цибул..ки *(За Володимиром Пархоменком)*.

- Спиши текст, уставляючи пропущені букви.
- Підкресли прикметники хвилястою лінією. Визнач їх число і запиши над словом.

5. Випиши сполучення іменників із прикметниками, ставлячи питання. Познач закінчення прикметників. Визнач їх число.

Зразок: *Місяць (який?) веснян*ий *(одн.)*, ...

Березень прийшов — весняний місяць! Уже мчать до нас веселі шпаки, польові жайворонки. Незабаром почуємо їхні гучні пісні.

Зацвітають перші весняні квіти — мати-й-мачуха. У неї квітки яскраво-жовті, наче весняне сонечко. З-під торішнього листя незабаром з'явиться фіолетова квітка — волохатий сон *(За Олександром Копиленком)*.

• Змінюю прикметники за родами

1. Розглянь таблицю на с. 108.

- Простеж, як змінюється за родами прикметник в однині.

ОДНИНА			МНОЖИНА
Чоловічий рід (який?)	**Жіночий рід (яка?)**	**Середній рід (яке?)**	**(які?)**
рідн**ий** край	рідн**а** мова	рідн**е** слово	рідн**і** землі
синій колір	синя квітка	синє небо	сині фарби

- Чи відбуваються подібні зміни з прикметниками у множині?
- Порівняй закінчення прикметників в однині. Поміркуй, чому вони різні. Що ти можеш сказати про закінчення прикметників у множині?
- Зроби висновок про змінювання прикметників за родами. Звір свій висновок за правилом.

Прикметники **в однині** **змінюються за родами** і мають такий рід, як іменник, з яким зв'язаний прикметник.
Прикметники чоловічого роду мають закінчення **-ий**, **-ій**, жіночого роду — закінчення **-а**, **-я**, середнього роду — закінчення **-о**, **-є**.
У множині прикметники **не змінюються за родами**, і для всіх родів вони мають однакове закінчення **-і**.

2. Спиши сполучення слів, уставляючи закінчення. Виділи закінчення прикметників та визнач їх рід.

ж. р.

Зразок: *Прекрасн*[*а*] *мова, ...*

Щедр.. мова, тих.. голос, ніжн.. слово, **безцінн..** скарб, усн.. мовлення, приємн.. розмова.

- Розбери за будовою виділений прикметник.

3. Прочитай текст. Про що ти з нього дізнався / дізналася?

Кожного року 21 лютого всі народи відзначають **Міжнародний день** рідної мови. Це **чудове свято** нагадує, що кожна мова має **важливе значення**, усі народи мають право розмовляти рідною мовою у своїй країні. Для кожного народу його **мова найкраща** у світі *(О. Вашуленко)*.

- Випиши виділені сполучення прикметника з іменником. Зміни прикметники за родами і добери до них іменники. Визнач рід. Познач закінчення.

ж. р. *ч. р.* *с. р.*

Зразок: *Рідн[а] мова, рідн[ий] край, рідн[е] слово.*

4. Прочитай і спиши текст. Підкресли прикметники разом з іменниками, з якими вони зв'язані. Визнач їх рід і познач закінчення.

Українська мова належить до найбільш розвинених і досконалих мов світу. Наша мова багата, мелодійна і співуча. Це коштовний скарб, набутий віками нашим народом, його невичерпне духовне багатство. Дбаймо, щоб наша мова була чистою, як джерельна вода *(За Петром Панчем)*.

5. Яку іноземну мову ти вивчаєш? Для чого потрібно вивчати іноземну мову? Напиши про це текст (3–4 речення).

6. Пригадай на́зви іноземних мов, які ти знаєш. Доведи, що ці слова є прикметниками. Утвори і запиши сполучення цих прикметників із поданими іменниками.

Мова, громадянин, громадянка, громадянство, гості.

Знайди слово у слові

міжнародний
співуча

• Визначаю рід і число прикметників

1. Прочитай сполучення слів. Порівняй їх.

видатна поетеса
дитячий письменник
цікаве оповідання

- Визнач рід і число прикметників. Поясни, як ти це робитимеш. Звір свою відповідь із правилом.

Рід і число прикметників визначаємо за формами роду і числа **іменників**, з якими зв'язані прикметники.

2. Склади і запиши речення зі сполученнями слів із вправи 1. Познач закінчення прикметників. Поцікався, які речення записали твої однокласники й однокласниці.

3. Прочитай текст. Про кого в ньому розповідається?

Леся Українка — українська письменниця. Родина, у якій росла дівчинка, була велика і дружна. Її мама — відома письменниця Олена Пчілка. Усі діти в сім'ї були обдаровані. Леся теж була дуже талановитою дівчинкою. Ще в дитинстві вона виявила поетичний талант, музичні здібності. Вона гарно малювала, знала іноземні мови *(О. Вашуленко)*.

- Випиши сполучення прикметників з іменниками у множині. Познач закінчення.
- Випиши сполучення прикметників з іменниками в однині. Постав питання до прикметників, визнач їх рід та виділи в них закінчення.

Твори письменників і письменниць уславлюють Україну.

4. Чи знаєш ти, чому Леся Українка стала символом нашої країни? Прочитай.

Твори Лесі Українки сміливі, стильні, оригінальні. У них відчувається непохитна віра у краще майбутнє України.

Поетеса збирала український фольклор. Вона записувала народні пісні, аби вони не зникли.

Леся Українка перекладала українською мовою видатні твори різних народів світу. Її чудові твори теж було перекладено багатьма мовами. Вони показали всьому світу, що українська література яскрава і самобутня *(З журналу «Джміль»)*.

Самобу́тня — не схожа на інші, унікальна.

- Випиши з тексту речення, у яких є прикметники в однині. Визнач їх рід та виділи в них закінчення.
- Випиши з тексту речення, у яких є прикметники у множині. Познач у них закінчення.

5. Ознайомся із цікавою інформацією про творчість Лесі Українки.

Поетеса написала перш.. українськ.. фентезі. Це віршован.. п'єса «Лісов.. пісня». Події відбуваються в прадавньому лісі на Волині. Казков.. персонажі п'єси — лісов.. істоти: Мавка (берегиня лісу), Водяник, Русалка та інші. За мотивами твору знято цікав.. мультфільм «Мавка» *(З журналу «Джміль»)*.

- Спиши текст, уставляючи пропущені закінчення прикметників. Визнач, які форми числа і роду вони мають.

Знайди слово у слові

прадавній
родина

Леся Українка — донька свого народу.

6. Що ти вже знав/знала про Лесю Українку? Що нового дізнався/дізналася на уроці? Напиши про це текст (3–4 речення). Використовуй прикметники.

• Узагальнюю знання про прикметник як частину мови

1. Послухай і відгадай загадку Лесі Вознюк.

- Які прикметники використала поетеса? З якою метою? Визнач їх рід і число.
- Запиши слово-відгадку та добери до нього якнайбільше прикметників.

2. Прочитай і відгадай загадку Лесі Вознюк. Слова якої частини мови допомогли тобі відгадати загадку?

Я крилатий, я пухнастий, золотистий і смугастий.
Над лужком танок веду, дзвінко, весело гуду.

- Випиши прикметники у стовпчик. Визнач рід.
- Від прикметників чоловічого роду утвори прикметники жіночого і середнього роду. Познач закінчення.
- Виконай розбір двох прикметників (на вибір). Скористайся пам'яткою.

Послідовність розбору прикметника як частини мови

1. Слово. Від якого слова в реченні залежить?
2. Що називає?
3. На яке питання відповідає?
4. Яка це частина мови?
5. Визнач число.
6. Визнач рід (в однині).

Потекла зима срібними струмочками.

3. Від кожного іменника утвори і запиши прикметники чоловічого, жіночого, середнього роду і форму множини. Познач закінчення.

Зразок: *Слива — сливов|ий| джем, сливов|а| гілка, сливов|е| варення, сливов|і| сади.*

Вишня, дуб, шоколад, молоко.

4. Прочитай речення. Випиши словосполучення, у яких прикметники вжиті в переносному значенні.

1. Вийшло сонце золоте, промінці заграли *(Юлія Хандожинська)*. 2. Срібна бурулька на сонці блищить *(Валентина Гуріна)*. 3. Жовтенькій кульбабі завзята бджола вітаннячко тепле своє принесла *(Наталя Карпенко)*.

5. Запиши прислів'я, добираючи антоніми до виділених слів.

1. **Добре** слово будує, а ... — руйнує. 2. **Маленька** праця краща за ... безділля. 3. Корінь навчання — **гіркий**, та плід його ... . 4. **Рання** пташка дзьобик чистить, а ... очиці мружить. 5. Наш ледащо любить борщ **гарячий**, а як голодний, їсть і ... .

- До якої частини мови належать ужиті антоніми?
- Підкресли прикметники-антоніми, визнач рід.
- Надпиши кількість звуків і букв над словами четвертого прислів'я.
- Обговоріть значення прислів'їв. Коли так говорять?

6. Знайди у ві́рші Лідії Повх прикметники-антоніми і випиши їх парами.

Буває дощик різний: ранній і пізній,
дрібний і рясний, сліпий, голосний.
Буває голодний, буває ситий.
Буває з відра, буває із сита.

Розділ 6. Досліджую числівники

- **Розпізнаю числівники**

1. Прочитай лічилку Володимира Верховеня. Що не так на малюнку?

На лужку **чотири** жабки,
дві комашки, **три** кульбабки
й баранець у кожушку.
Скільки квітів на лужку?

- Що називають виділені слова? На яке питання відповідають? Як називається ця частина мови?
- Для чого потрібні числівники?
- З якою частиною мови числівник зв'язаний у реченні?

Частину мови, яка називає **числа** і відповідає на питання **скільки?**, називають **числівником**. Наприклад: *сім, сорок три, сто.*

2. Запиши словами відповідь на запитання у вірші вправи 1. Підкресли числівник.

3. Випиши з тексту речення, у яких є числівники. Підкресли їх. Що вони називають? На яке питання відповідають?

дециме́тр
сантиме́тр
кіломе́тр

Підсніжник має ніжні сніжно-білі квіти. Їх розмір три сантиметри. Квітка має шість пелюсток — три зовнішні і три внутрішні. Вузьке довге

листя підсніжника має довжину десять сантиметрів. А висота рослини п'ятнадцять сантиметрів. Підсніжник занесено до Червоної книги України *(О. Вашуленко)*.

- Розбери за будовою виділене слово.

4. Поєднай числівники з іменниками. Утвори сполучення слів і запиши.

Зразок: *П'ять підсніжників.*

Один, конвалія. Два, фіалка. П'ять, підсніжник. Шість, листочок. Дев'ять, пролісок. Одина́дцять, квітка.

5. Розглянь оголошення. Які числівники в ньому вжито?

ОГОЛОШЕННЯ

В актовій залі школи
відбудеться поетичний конкурс

«Первоцвіти – перша усмішка весни»

Учасники:
учні й учениці 3 і 4 класів

Склад журі:
учні й учениці 10 класу

Дата: **3 березня**
Початок: **14:00**

Адміністрація школи

- Запиши відповіді на подані запитання. Числа записуй словами. Підкресли числівники.

- Якого числа відбудеться конкурс?
- О котрій́ годині він розпочнеться?
- Хто є учасниками конкурсу?
- Хто увійшов до складу журі?

6. Пограймо у гру «Спіймай числівник». Послухай вірш Петра Ребра «Люблю рахувати». Під час слухання оплеском у долоні «спіймай» числівник.

vse.ee/crdq

7. Прочитай текст. Яку проблему в ньому порушено?

Перші весняні квіти дарують нам радість. Первоцвітів є п'ятсот видів. Однак вони можуть зникнути. Щорічно в Україні знищується двадцять мільйонів цих квіток. Зірвали стеблину з трьома первоцвітами — загинуло сорок п'ять – шістдесят насінин. А для того, щоб з насіння виросла і розквітла конвалія, потрібно сім – вісім років. Не губіть первоцвіти! *(За Іриною Михалевич).*

Знайди слово у слові

година трибуна смородина

- Випиши з тексту речення, у яких є числівники. Підкресли числівники.

• Навчаюся правильно писати і наголошувати числівники

1. Послухай лічилку Василя Струти́нського і скажи, які числівники вживає автор. На яке питання вони відповідають?

vse.ee/crdr

- Послухай лічилку ще раз і запиши відповідь на запитання автора. Числівник запиши словами.

Знаю, як свої п'ять пальців.

Запам'ятай! Важливою ознакою краси мовлення є правильне наголошування слів. У числівниках від ***одина́дцяти*** до ***дев'ятна́дцяти*** наголошуємо склад **-на́-**: *одина́дцять, чотирна́дцять, шістна́дцять.*

2. Назви́ числа, правильно їх наголошуючи.

11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 25, 29, 30.

- Послідовно назви́ всі місяці року. Поєднай назву кожного місяця з поданими числами.
- Запиши утворені дати. Числа записуй словами. Постав наголос у числівниках.

секу́нда
хви́лина

3. Утвори і запиши від слів **п'ять**, **шість**, **сім**, **вісім**, **дев'ять** нові числівники за зразком. Постав наголос у словах.

Зразок: *П'ять — п'ятна́дцять, п'ятдеся́т, п'ятсо́т.*

4. Прочитай про тигра з енциклопедії «Вікіпедія».

- Тигр може важити понад 250 кілограмів.
- Сильне і гнучке тіло тигра має довжину 190–220 сантиметрів.
- Хвіст тигра завдовжки 60–110 сантиметрів.
- Тигр може розвинути швидкість 50–70 кілометрів за годину.
- Тигр здатний пропливти 29 кілометрів за день.
- Спиши чотири речення з інформацією, яка тебе найбільше здивувала. Числа записуй словами.

Секундами хвилина вимірюється.

5. Ознайомся з переліком цін у зоопарку і запиши відповіді на запитання. Числа записуй словами.

- О котрій годині розпочинає роботу зоопарк?
- Скільки коштує дитячий квиток?
- На скількох осіб розрахований сімейний квиток?
- Скільки коштує сімейний квиток?
- Скільки коштує екскурсійне обслуговування?
- О котрій годині завершує роботу зоопарк?

6. Утвори і запиши словосполучення від найменшого числа до найбільшого. Числа пиши словами. Постав наголос. Підкресли числівники.

11 (секунда), 50 (хвилина), 14 (година), 18 (міліметр), 15 (сантиметр), 70 (дециметр), 19 (метр), 60 (кілометр).

Знайди слово у слові

електрика
сімейний

• Тренуюся правильно читати числові вирази

1. Досліди, скількома способами можна прочитати числовий вираз.

- До вісімдесяти додати чотирна́дцять.

Одна бджола мало меду наносить.

- Перший доданок вісімдесят, другий — чотирна́дцять.
- Сума чисел вісімдесят і чотирна́дцять.
- Вісімдесят збільшити на чотирна́дцять.
- Від вісімдесяти відняти чотирна́дцять.
- Зменшуване вісімдесят, від'ємник — чотирна́дцять.
- Різниця чисел вісімдесят і чотирна́дцять.
- Вісімдесят зменшити на чотирна́дцять.

$80 + 14$

$80 - 14$

? **2.** Прочитай кожен числовий вираз різними способами.

$15 + 11 = ?$ $30 - 25 = ?$
$60 + 35 = ?$ $70 - 44 = ?$

- Обчисли числові вирази і запиши за зразком.

Зразок: *До одинадцяти додати двадцять дорівнює тридцять один.*

п'ятдесяти
шістдесяти
сімдесяти
вісімдесяти

3. Склади, запиши і обчисли числові вирази за лічилкою Леоніда Куліша-Зіньківа.

У Мусія, у плаксія, сорок сім сльозин на віях.
Тридцять дев'ять на лиці і тринадцять на руці.
Скільки треба, скаже хто, щоб сльозин було аж сто?

- Прочитай складені числові вирази різними способами.

4. Прочитай і розв'яжи задачу. Запиши розв'язок. Прочитай записаний числовий вираз різними способами.

Вага новонародженого слоненяти 120 кг. Вага імператорського пінгвіна на 75 кг менше, ніж

слоненяти. Вага африканського страуса 130 кг. Яка вага страуса і пінгвіна разом?

- Склади подібну задачу і запропонуй її розв'язати своїм однокласникам / однокласницям.

5. Дай письмові відповіді на запитання. Вказуй число і місяць. Записуй числівники словами.

- Коли ти святкуєш свій день народження?
- Коли святкує день народження наша країна?

• Узагальнюю знання про числівник як частину мови

1. Прочитай про дерева з енциклопедії «Вікіпедія».

- Одне доросле дерево виробляє 120 кілограмів кисню за рік.
- На планеті існує понад 60 тисяч видів дерев.
- Щорічно Земля втрачає майже 100 мільйонів дерев.

- Спиши. Числівники записуй словами. Підкресли їх.
- Виконай розбір числівників, які є в записаних реченнях. Скористайся пам'яткою.

Послідовність розбору числівника як частини мови

1. Слово. Що називає?
2. На яке питання відповідає?
3. Яка це частина мови?
4. З якою частиною мови зв'язаний у реченні?

Краще один раз побачити, ніж сто разів почути.

2. Прочитай текст. Про що ти дізнався / дізналася?

На Київщині в селищі Ворзель росте тюльпанове дерево. Воно є одним із найбільших та найстаріших тюльпанових дерев на території України. Висота дерева становить майже 30 метрів. Обхват стовбура понад 80 сантиметрів. За рік дерево виростає у висоту на 1 метр, а в ширину — до 20 сантиметрів. Назву дерево отримало завдяки ніжним жовто-зеленим квіткам, що схожі на тюльпани *(О. Вашуленко)*.

- Спиши речення із числівниками. Числа записуй словами. Підкресли числівники.
- Виконай розбір одного числівника з тексту (на вибір).

3. Прочитай текст.

Дерево какао особливе — його плоди ростуть не на гілках, а на стовбурі. У висоту воно може зростати до 12 метрів. Зрілий плід великий — 20–30 сантиметрів у довжину, а важить 300–500 грамів. Кожен плід має до 40 насінин. За рік з одного дерева можна зібрати від 20 до 50 плодів. Плодоносить дерево понад 25 років *(З енциклопедії «Вікіпедія»)*.

- Дай письмові відповіді на запитання. Числівники записуй словами.
- Якої висоти може досягати дерево какао?
- Скільки років дерево плодоносить?
- Яка довжина плода?
- Скільки важить плід дерева какао?
- Скільки плодів можна зібрати з одного дерева за рік?

4. Дізнайся і запиши, чому дерево какао називають шоколадним (2–3 речення).

Розділ 7. Досліджую дієслова

- **Розпізнаю дієслова і досліджую їх роль у реченнях і текстах**

1. Прочитай вира́зно уривок із ві́рша Тараса Шевченка.

...Світає,
край неба **палає,**
соловейко в темнім гаї
сонце **зустрічає.**
Тихесенько вітер **віє,**
степи, лани **мріють,**
меж ярами над ставами
верби **зеленіють...**

- Що називають виділені слова? На які питання вони відповідають?
- Пригадай, як називаються такі слова.

Слова, які називають **дії предметів** і відповідають на питання **що робить?** *(пише)*, **що роблять?** *(пишуть)*, **що робити?** *(писати)*, **що робив?** *(писав)*, **що зробив?** *(написав)*, **що буде робити?** *(буде писати, писатиме)*, **що зробить?** *(напише)*, називаються **дієсловами**.

Дієслово — це **частина мови**.

2. Спиши уривок із ві́рша Тараса Шевченка. Підкресли дієслова двома лініями. На які питання вони відповідають?

Садок вишневий коло хати.
Хрущі над вишнями гудуть.
Плугатарі з плугами йдуть,
співають ідучи дівчата,
а матері вечерять ждуть.

- Прочитайте вірш без дієслів.
- Чи можемо ми, спілкуючись, обходитися без дієслів?

3. Спиши уривок із ві́рша Тараса Шевченка, уставляючи пропущені букви у словах. Поясни правопис цих слів.

Встала в..сна, чорну землю
сонну ро..будила,
уквітчала її рястом,
барвінком укрила...

розбуди́ла
уквітча́ла

- Підкресли дієслова. Усно постав до них питання.
- Розбери за будовою дієслово ***розбудила***.

4. Що тобі відомо про Тараса Шевченка? Які з його ві́ршів знаєш напам'ять? Напиши про це текст (3–4 речення).

5. Прочитай рядки Тараса Шевченка. Випиши дієслова, у дужках зазнач, на яке питання вони відповідають.

Зразок: *(Що робить?) заходить.*

1. За сонцем хмаронька пливе. 2. Вечірня зіронька встає. 3. Три явори посадила сестра при долині. 4. Защебетав соловейко — пішла луна гаєм. 5. Сонце заходить, гори чорніють, пташечка тихне, поле німіє. 6. Червоний місяць аж горить, з-за хмари тихо виступає.

- Поясни роль дієслів у реченнях.

Знайди слово у слові

виступає посадила

• Спостерігаю за зв'язком дієслова з іменником

? 1. Прочитай слова. До яких частин мови вони належать? Обґрунтуй свою думку.

птахи	зазеленіє
струмки	повернулися
трава	крапає
бурулька	дзюрчать

- Поєднай іменники з дієсловами за зразком.

Зразок: *Бурулька (що робить?) крапає.*

- Склади і запиши два речення з утвореними сполученнями слів (на вибір).

? 2. Прочитай слова. До якої частин мови вони належать? Доведи.

Синь, свист, спів, дзвін, шум, радість.

- Утвори від поданих слів дієслова і сполучення дієслова з іменником. Запиши за зразком.

Зразок: *Синь — (що робить?) синіє, синіє (що?) небо.*

Дієслово в реченні **зв'язане з іменником**.

3. Випиши з вірша Анатолія Камінчука іменники разом із дієсловами, з якими вони зв'язані.

Зразок: *(Що?) береза (що робить?) розвивається.*

Береза розвивається
у тихому гайку.
Зозуля озивається:
— Ку-ку, ку-ку, ку-ку!

А сонце усміхається
в зеленому вінку.
Он зайчик умивається
на теплому пеньку.

4. Спиши речення з ві́ршів Юлії Хандожинської, уставляючи пропущені іменники з довідки. Підкресли дієслова, зв'язані із цими іменниками.

Вийшло ... золоте, ... заграли. І ... , мов дзвіночки, пісню заспівали. Милі ... розцвітають, ... весело літають. Дощ ... принесла, вже й ... підросла.

Довідка. Бджілки, сонце, хмаринка, квіти, проміні, травичка, струмочки.

- Знайди серед дієслів слова з префіксами. Познач префікси.

5. Випиши з речень сполучення дієслів з іменниками. Постав питання від іменника до дієслова. Запиши за зразком вправи 3.

Знайди слово у слові

діброви
росить

1. Звеселилась яблунька, що прийшла весна *(Галина Нарожна)*. 2. Сонце гріє, дощик росить, бджілка з квіту медок носить *(Марійка Підгірянка)*. 3. Веселиться земля, зеленіють поля, розвилися гаї і діброви *(Володимир Самійленко)*. 4. Ластівки несуть на крилах синьоокий квітень *(Ігор Яворський)*.

• Вчуся вимовляти і записувати слова, що закінчуються на -ться, -шся

1. Розглянь таблицю.

Вимовляємо		Пишемо	
[ц':а]	сміє[ц':а]	-ться	сміється
[с':а]	вчи[с':а]	-шся	вчишся

Розуму людина вчиться цілий вік.

- Про що ти дізнався / дізналася?

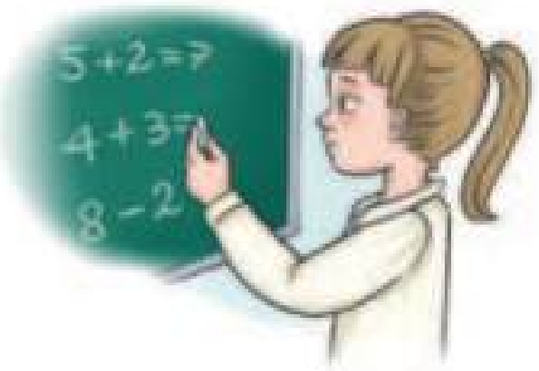
грається вітаєсся	прощаєцця дивишся

- Перевір, чи правильно діти записали слова в рамках.
- Запиши слова правильно.

2. Читаючи вірш Дмитра Білоуса, потренуйся правильно вимовляти дієслова на **-ться**, **-шся**.

Закон письма і вимови вивчай:
написано -ться, а ти [ц':а] вимовляй.
Хто рано прокидає[ц':а],
зарядкою займає[ц':а],
роботи не боїть[ц':а],
той завжди добре вчи[ц':а].
Написано -шся, а ти [с':а] вимовляй.
Раненько прокидає[с':а],
швиденько одягає[с':а],
в дорозі не спиняє[с':а].
Так, друже мій, ніколи
не спізни[с':а] до школи.

- Випиши виділені дієслова, замінюючи звуковий запис буквеним.

3. Від поданих слів утвори і запиши слова за зразком.

Зразок: *Я (що роблю?) усміхаюся. Ти (що робиш?) усміхаєшся. Вони (що роблять?) усміхаються.*

Дивуюся, роздивляюся, стараюся.

- Запиши речення з однією групою слів (на вибір).

4. Спиши вірш Олександра Олеся, уставляючи пропущені букви. Підкресли дієслова. Усно постав до них питання.

В небі жайворонки в'ю.. ,
заливаю.. , смію.. ,

Раз обпечешся, другий — остережешся.

грають, дзвонять цілий день,
і щ..бечуть, і співають,
і з в..сною світ вітають
дзвоном радісних пісень.

• Навчаюся визначати час дієслів

1. Прочитай і спиши речення. Підкресли дієслова.

Ранньої весни дідусь посадив грушку.
На грушці з'являються перші листочки.
У травні деревце зацвіте білим цвітом.

- Визнач, яке дієслово називає дію, яка відбулася в минулому. На яке питання воно відповідає?
- Яке дієслово називає дію, яка відбувається тепер? Постав до нього питання.
- Яке дієслово називає дію, яка відбудеться в майбутньому? На яке питання воно відповідає?

мину́лий
тепе́рішній

Дієслова мають **три часи: теперішній**, **минулий** і **майбутній**.
Дієслова **теперішнього часу** називають дію, яка **відбувається тепер**, у момент повідомлення про неї, і відповідають на питання **що роблю?**, **що робиш?**, **що робить?**, **що роблять?**.
Наприклад: *пишу, пишеш, пише, пишуть.*

2. Випиши з речень дієслова. Визнач їх час. Обґрунтуй свою думку.

Зразок: *Лунає (що робить?) — теп. ч.*

1. Весела веснянка далеко лунає, бурхливая річка вже кригу ламає *(Борис Грінченко)*. 2. У земельку, як в постельку, я насіннячко кладу *(Наталя Забіла)*. 3. Цвітуть сади... Цвіт біліє на черешні, на яблуні рожевіє. Всі квіточки сонце гріє *(Марійка Підгірянка)*. 4. Лугом поміж квітами я іду, пісеньку-весняночку я веду *(Лідія Компанієць)*.

Дієслова **минулого часу** називають дію, яка **відбулася в минулому**, до моменту повідомлення про неї, і відповідають на питання **що робив?**, **що зробив?**, **що зробили?**. Наприклад: *писав, написав, написали.*

3. Випиши дієслова з тексту Василя Сухомлинського. Постав до них питання, визнач їх час за зразком вправи 2. Обґрунтуй свою думку.

Клен цілу зиму спав. Крізь сон він чув завивання хуртовини. Холодний вітер гойдав його віти, нагинав їх. Та ось одного сонячного ранку відчув клен, ніби до нього доторкнулось щось тепле й лагідне. Прокинувся клен. А то до нього прилинув теплий весняний вітер *(За Василем Сухомлинським)*.

Дієслова **майбутнього часу** називають дію, яка **відбудеться після** повідомлення про неї, і відповідають на питання **що робитиму?**, **що робитиме?**, **що зробить?**, **що робитимуть?**. Наприклад: *писатиму, писатиме, напише, писатимуть.*

Тримайся праці, то й хліб матимеш.

4. Спиши вірш Олександра Олеся. Підкресли дієслова. Надпиши зверху скорочено їх час.

Скоро сонечко пригріє, потечуть струмки,
темний гай зазеленіє, зацвітуть квітки.

5. Запиши подані дієслова в три стовпчики: теперішній, минулий і майбутній час.

Вітаються, буде досліджувати, защебетав, спостерігали, дякують, привітається, досліджує, спостерігатиму, дякувала, щебече, защебече, досліджувала, спостерігаю, привіталися, подякують.

6. Спиши вірш Ніни Колодяжної. Підкресли дієслова. Надпиши зверху скорочено їх час.

Усміхнулось сонечко,
та розтанув сніг,
радісні струмочки
починають біг.
Весело дзюркочуть,
миють чобітки,
падають в обійми
матінки-ріки.

• Змінюю дієслова за часами

1. Прочитай. Назви́ дієслова, ужиті в тексті. Визнач їх час.

Сонце хилиться до обрію. Над річкою стелиться легкий безбарвний туман. За луками синіє сосновий бір. З лісових хащ віє холодний вітер *(За Юрієм Збанацьким)*.

• Заміни дієслова теперішнього часу минулим. Запиши новий текст.

2. Прочитай уривок із тексту.

Навесні, як зійшли сніги й повіяло теплом, з вирію на рідний ставок прилетіли дикі гуси. Опустилися на воду, затріпали крильми й радісно заґелґотіли.

Минав час. У гусей з'явилися гусенята. Вони дружним гурточком плавали за дорослими гусьми, помаленьку росли, раділи теплу, сонечку і безмежній волі *(За Вірою Марущак)*.

- Випиши дієслова, ужиті в тексті. Визнач їх час. Запиши всі часові форми до кожного слова.
- Заміни дієслова минулого часу на майбутній. Запиши новий текст.

3. Прочитай дієслова. Визнач їх час.

Пишу, читаю, малюють, думають, ростуть, дзвенить, летять.

- Від поданих дієслів за допомогою префіксів утвори дієслова майбутнього часу. Познач префікси.

Зразок: *Пишу — напишу.*

прислуха́ються
прислу́хаються

4. Спиши текст, замінюючи дієслова минулого часу теперішнім.

У саду на лавці сидів музикант. Він грав на флейті. До його чудової пісні прислуха́лися і пташки, й дерева, й квіти. Навіть вітер слухав. Співала флейта про сонце у блакитному небі, про біленьку хмаринку, про сіреньку пташку і про щасливі дитячі очі *(За Василем Сухомлинським)*.

- Підкресли прикметники хвилястою лінією.

Знайди слово у слові

музикант хмаринка

Кому місяць світить, тому й зорі усміхаються.

• Навчаюся писати не з дієсловами

1. Прочитай прислів'я, поясни його значення.

Не **хитруй**, не **мудруй**, а чесно працюй.

- До якої частини мови належать виділені слова?
- Яке слово стоїть перед виділеними дієсловами?
- Як написано **не** з дієсловами — разом чи окремо?
- Зроби висновок про написання **не** з дієсловами. Звір його з правилом.

Не з дієсловами пишемо ***окремо***.
Це — орфограма. Наприклад: *не забудь*.

2. Спиши прислів'я, розкриваючи дужки. Поясни їх зміст.

1. Згаяного часу і конем (не)наздоженеш. 2. Нових друзів май, а старих (не)забувай. 3. Правда у вогні (не)горить, й у воді (не)тоне. 4. (Не)кидай слова на вітер. 5. (Не)знаєш броду — (не)лізь у воду.

- Підкресли дієслова з **не**. Поясни їх правопис.

3. Прочитай поради. Чи погоджуєшся ти з ними? Що ти змінив би/змінила б?

- Не перебільшуй власних успіхів і можливостей.
- Хвалися своїми здібностями і досягненнями.
- Не переоцінюй своїх знань і вмінь.
- Хвалися чужими досягненнями й успіхами, приписуй їх собі.
- Навчися правильно і чесно оцінювати власну працю і працю інших людей.

- Виправ і запиши ті поради, у яких допущено помилки.
- Випиши дієслова з **не**. Поясни їх написання.

Скажеш — не вернеш, напишеш — не зітреш.

4. **Попрацюйте разом!** Складіть перелік порад, як користуватися інтернетом. Використовуйте **не** з дієсловами.

5. Запиши правила користування книжкою, розкриваючи дужки. Поясни правопис **не** з дієсловами.

(Не)бери книжку брудними руками. (Не)читай книжку під час їжі. Коли перегортаєш сторінки, (не)слинь пальців. (Не)пиши і (не)малюй на сторінках книжки. (Не)перегинай корінець книжки під час читання. (Не)клади у книжку олівці та інші предмети, від цього вона рветься. (Не)загинай кутів сторінки — користуйся закладинкою.

• Добираю дієслова-антоніми, дієслова-синоніми, дієслова з прямим і переносним значенням

1. Прочитай прислів'я. Коли так говорять? Випиши дієслова-антоніми парами.

1. Ластівка день починає, а соловейко закінчує. 2. Не варто з другом сваритися, бо доведеться миритися. 3. Краще своє віддати, ніж чуже взяти. 4. Зустрічають по одягу, а проводжають по розуму.

2. Добери і запиши антоніми до поданих дієслів. Запиши їх парами.

Запитувати, витрачати, купувати, забувати, журитися, дозволяти, охолоджувати, завершувати.

- З однією парою слів (на вибір) склади і запиши речення.

Не вкладеш душу — не чекай на успіх.

3. Знайди в кожній групі слів «зайве» слово. Випиши його і добери до нього синонім.

Знайди слово у слові

сваритися
жахати

1. Шелестіти, шурхотіти, шарудіти, шанувати.

2. Чепурити, частувати, прикрашати, прибирати.

3. Скаржитися, нарікати, жахати, жалітися.

4. Запиши словосполучення у два стовпчики: у перший — з прямим значенням, у другий — з переносним.

Радіють хлопчики, задрімав вітер, летять думки, хвилюються трави, шепочуть дівчатка, летять пташки, хвилюються батьки, шепочуть листочки, радіють квіти, задрімав дідусь.

- Склади і запиши речення з двома словосполученнями, ужитими в переносному значенні (на вибір).

5. Випиши з підручника із читання три речення, у яких дієслова вжито в переносному значенні.

• Узагальнюю знання про дієслово як частину мови

1. Спиши сполучення слів, уставляючи пропущені букви. Якою темою їх можна об'єднати?

Космонавти готую.. до польоту, вони наполегливо трену.. , розкрива.. парашут, призем-ля.. космічний корабель.

2. Спиши речення, уставляючи, де потрібно за змістом, слово **не**.

- Про життя на інших планетах ми знаємо.
- Без енергії Сонця виростуть рослини на нашій планеті.
- У космосі невагомість, тому жоден предмет хоче залишатися на своєму місці!

- Підкресли дієслова. Виконай їх розбір як частини мови. Скористайся пам'яткою.

Послідовність розбору дієслова як частини мови

1. Слово. Що називає?
2. На яке питання відповідає?
3. Яка це частина мови?
4. Який час: минулий, теперішній чи майбутній?
5. Яке число: однина чи множина?
6. З яким словом у реченні зв'язане?

3. Прочитай текст. Про що він?

12 квітня усі люди нашої планети згадують одну важливу подію. У цей день людина вперше полетіла в космос. Це стало можливим завдяки зусиллям таких видатних особистостей, як Юрій Кондратюк, Костянтин Ціолковський, Сергій Корольов. Усі вони родом з України. Учені присвятили своє життя дослідженню космосу. Ми пишаємося українцями, що змінили світ! *(О. Вашуленко)*

- Спиши перше речення. Число запиши словами. Підкресли дієслово з іменником, з яким воно зв'язане. Постав питання від іменника до дієслова.

- У якому часі вжито дієслово **згадують**? Зміни його за часами.
- Назви́ дієслова, використані в тексті. Виконай розбір дієслова **пишаємося** як частини мови.

4. Прочитай текст. Про що ти з нього дізнався / дізналася?

Сергій Корольов — усесвітньо відомий учений, який відкрив людству шлях у космос. Він сконструював перший штучний супутник Землі і перші космічні кораблі. Саме завдяки йому людина здійснила перший політ у космос.

Народився Сергій Корольов у Житомирі. Нині в Житомирі діє Музей космонавтики імені Сергія Корольова *(О. Ващуленко)*.

- Випиши з тексту дієслова. Виконай розбір трьох дієслів (на вибір) як частини мови.

5. Хто був першим космонавтом незалежної України? Що ти про нього знаєш? Напиши про це текст (3–4 речення).

6. **Попрацюйте у групах!** А чи знаєте ви про те, що в космосі вдалося побувати чималій кількості українців? Уявіть, що ви — журналісти / журналістки вида́ння, яке розповідає про космос. Проведіть пошукову роботу й дізнайтеся імена українських космонавтів та науковців українського походження, які зробили значний внесок у розвиток космонавтики. Напишіть коротку замітку (повідомлення) про них та презентуйте класу.

Розділ 8. Досліджую прийменники

• Розпізнаю прийменники

1. Прочитай вірш Тетяни Прокоф'євої. Про яке свято в ньому йдеться?

Вербна неділя — радісне свято,
гілочки вербові я несу до хати.
Гілочки тоненькі, котики пухнасті,
принесуть у хату радість, мир і щастя.

- Знайди у ві́рші іменники, прикметники, дієслова. Запиши їх у три стовпчики.
- Які слова залишилися невиписаними? Випиши їх в окремий рядок.
- Чи можна поставити питання до цих слів? Пригадай, як вони називаються. Перевір себе за правилом.

Службові слова не відповідають на питання. Службові слова ***в, у, на, під, над, перед, через, до, з, за, біля, від, між, про*** та інші називають **прийменниками**. Прийменники слугують для зв'язку слів у реченні. Наприклад. *У вазі стоять квіти. На вербі з'явилися сережки.*

Службові слова ***і, й, та, а, але, щоб*** називають **сполучниками**. Вони сполучають між собою слова і речення. Наприклад: *сонце і вітер; Жук — комаха, а сова — птах.*

Де росте верба — буде жити ріка.

2. Прочитай вірш Юлії Хандожинської.

Вербиченько зелена, у гості завітай до мене.
Передай природню силу, побажай здоров'я й миру.
Та побажай благословіння на зерно і на насіння,
щоб поля, жита родили, щоб в любові люди жили́.

- Назви́ сполучники, які вжито у ві́рші. Випиши прийменники з іменниками, з якими вони зв'язані.
- Випиши з вірша речення, у якому вживаються тільки прийменники.

3. Спиши текст, уставляючи пропущені прийменники.

Верба — улюблене дерево українців. Її можна побачити ... ставків, ... берегах річок. Дерево росте ... чистої води. Тому ... вербою копали криниці.

... тиждень ... Великодня християни святкують Вербну неділю. Цього дня ... Україні освячують гілля верби. Щороку ... Вербну неділю селяни встромляли ... землю освячені галузки, ... вони виростали ... великі дерева *(О. Вашуленко)*.

4. Дізнайся, як використовували вербу наші предки. Напиши про це текст (3–4 речення).

5. Прочитай. Визнач, до яких частин мови належать подані слова.

- водою, верба, над, схилилась
- тягнуться, верби, до, гілочки, сонечка
- пухнасті, на, котики, вербі, з'явилися
- цвіт, приваблює, вербовий, і, бджіл, джмелів

- Зі слів кожної групи склади і запиши речення.

Розділ 9. Досліджую речення

- **Розпізнаю види речень за метою висловлювання та інтонацією**

1. Прочитай. Які рядки не є реченнями?

Сьогодні зацвіли
Увесь садок укрився білим мереживом.
Прокинулися бджоли і полетіли на

- Доповни незавершені речення так, щоб вони виражали закінчену думку. Запиши їх. Які розділові знаки поставиш у кінці речень?

2. Прочитай текст. Скільки в ньому речень?

Як гарно навесні! Уже з'явилася зелена травичка, квітнуть дерева і квіти. Так радісно і легко на душі! Саме в цю чудову пору святкуємо Великдень. Українці шанують це свято і мають чимало великодніх традицій. Які з них ти знаєш? *(О. Вашуленко)*.

- Які види речень за метою висловлювання використано в тексті?
- З якою метою ми вживаємо розповідні речення? А питальні?
- Які речення називаємо спонукальними? Чи є вони в тексті?
- Перевір свої відповіді за правилом.

За метою висловлювання речення бувають **розповідні**, **питальні** та **спонукальні**.

Красна річка берегами, а Великдень — пирогами.

Речення, у якому про когось або про щось **розповідають** (повідомляють), називається **розповідним**.
Речення, у якому про когось або про щось **запитують**, називається **питальним**.
Речення, у якому **спонукають до дії** (наказують, просять, застерігають, заклика-ють), називається **спонукальним**.

3. Прочитай речення. Які вони за метою висловлювання?

1. На Великдень спекли солодку паску.
2. Ви поклали в кошик духмяну паску?
3. Запам'ятай сімейний рецепт паски.

- Перебудуй подані речення так, щоб перше стало спонукальним, друге — розповідним, а третє — питальним. Запиши утворені речення.

За інтонацією речення бувають **окличні** і **неокличні**.
Окли́чні речення вимовляють з особливим почуттям (радість, захоплення, жаль, незадоволення, здивування, застереження тощо). У кінці окличних речень ставлять **знак оклику**.

4. Прочитай вірш Леоніда Полтави з відповідною інтонацією.

Що за дивнії яєчка наша курочка знесла?
Намальоване гніздечко, ще й пташиночка мала!
Навкруги — барвисті квіти, жовті, сині гілочки...
Чи здогадуєтесь, діти, що це? Певно — писанки!
Їх не курочка знесла, а матуся принесла.

Ми гуртом розмалювали
для святкового стола.
Сяють наші писанки,
як весняні квіточки!

- З яких речень за метою висловлювання та інтонацією складається цей вірш?
- Випиши розповідні речення.
- Випиши питальні речення.
- Випиши окличні речення.

5. Переглянь мультфільм про писанки із серії «Це наше і це твоє!».

- Для чого створено цей мультфільм?
- Про що ти з нього дізнався / дізналася?
- Придумай і запиши розповідне, питальне і спонукальне речення до мультфільму.

vse.ee/crds

6. Які великодні традиції ти знаєш? Напиши про це текст (3–4 речення).

• Розпізнаю звертання, правильно вживаю і записую їх

1. Запиши речення з вірша Платона Воронька.

— Журавлики-журавлі, де літали ви, де бували?
— Розкажіть, журавлі, як на дальній землі зимували.

- До кого звертаються в реченнях? Підкресли слова-звертання.
- У якому реченні звертання стоїть на початку, а в якому — у середині. Які розділові знаки стоять біля цих слів?

Не хилися, калино, маєш білий цвіт.

Слово або **сполучення слів**, яке називає того (те), до кого (до чого) звертається мовець, називають **звертанням**. Звертання може стояти на початку, у середині й у кінці речення. На письмі звертання виділяється **комами** або **знаком оклику**. Наприклад: *Доброго ранку, донечко. Спи, синочку, в колисоньці. Люба матусю! З днем народження тебе.*

2. Запиши подані слова у формі звертання.

Зразок: *Тато — тату, мама — мамо, ...*

Дідусь, бабуся, брат, сестра, друг, по́друга, Софія, Олексій, Аліна Дмитрівна, Ігор Миколайович.

- Усно склади два речення зі створеними звертаннями (на вибір).

3. Прочитай речення. Знайди звертання. Які недоліки ти помітив / помітила?

1. Вийди сонечко на дідове полечко *(Народна творчість)*. 2. Мамо глянь швиденько, під вікном розцвів бузок *(Ніна Калюжна)*. 3. Місяцю-місяченьку чом ти став таким тоненьким? *(Віра Пароно-ва)*. 4. Не пий півнику води, на морозі не ходи! *(Анатолій Камінчук)*.

Знайди слово у слові

журавлики
швиденько

- Спиши речення, уставляючи пропущені розділові знаки.

4. Перебудуй подані речення так, щоб у них з'явилися звертання. Запиши речення, постав потрібні розділові знаки.

1. Мама спекла вишневий пиріг. 2. Дідусь подарував мені енциклопедію про тварин. 3. Денис Михайлович пригостив дітей солодкою малиною. 4. Олена Василівна пояснює дітям правило написання речень зі звертанням.

5. Випиши з підручника читання чотири речення зі звертаннями. Звертання підкресли.

• Навчаюся розпізнавати члени речення

1. Прочитай і спиши речення.

Птахи повернулися до рідного краю.

- Про кого йдеться в цьому реченні?
- Що зробили птахи?
- Повернулися куди?
- До якого краю?

(хто?) птахи
(що зробили?) повернулися
(куди?) до краю
(якого?) рідного

Слова в реченні, що відповідають на певні питання, називаються **членами речення**. Член речення, який вказує, про кого або про що говориться в реченні, називають **підметом**. Підмет відповідає на питання **хто?** або **що?**.

2. Запиши речення і підкресли підмет.

Задзвеніло небо пташиними співами.
У гніздечках ростуть малі пташенята.

Ластівка прилетіла — скоро грім загримить.

- Відшукай члени речення, які вказують, що саме говориться про підмет. Став питання від підмета.

підмет

(що?) **небо** (що зробило?) **задзвеніло**

(хто?) **пташенята** (що робили?) **ростуть**

присудок

Член речення, який вказує, **що говориться про підмет**, називають **присудком**. Присудок відповідає питання: **що робить?**, **що зробить?**, **що робив?**, **що зробили?**.

? - Чи є в цих реченнях, окрім підмета і присудка, ще якісь слова, що відповідають на певні питання? Назви́ їх.

Підмет і **присудок** — це **головні члени речення**, його **основа**.
Усі інші члени речення є **другорядними**. Другорядні члени речення можуть відповідати на питання: **де?**, **коли?**, **куди?**, **який?**, **як?**, **скільки?** та інші.

3. Знайди в поданих реченнях головні члени. Постав питання від підмета до присудка і навпаки. Запиши ці слова за зразком.

Зразок: *Птахи (що зробили?) повернулися, повернулися (хто?) птахи.*

1. Минув весняний дощ. 2. Над луками з'явилася барвиста веселка. 3. Дзвінко цвірінькають горобчики. 4. Голуби купаються в калюжі.

4. Спиши текст. Підкресли головні члени речення.

Члени речення підкреслюють так:
підмет присудок другорядні члени речення

Наприкінці весни з теплих країв прилітають ластівки. Пташки відразу будують гніздечка із грудочок мокрої землі. Дно гнізда ластівки встеляють пухом. Пташенята вилуплюються голі й безпорадні. Турботливі батьки їх годують *(О. Вашуленко)*.

5. Чи знаєш ти, яку користь приносять ластівки? Напиши про це текст (3–4 речення).

6. Спиши речення. Підкресли головні члени речення.

1. Тихий ранок на сопілці грає. Півник на паркані пісеньку співає *(Вікторія Стасів)*. 2. У садочку на бузочку горобчики цвірінчать *(Яків Жарко)*. 3. На черешні хитрий шпак витанцьовував гопак *(Ксенія Бондаренко)*.

• Установлюю зв'язок слів у реченні

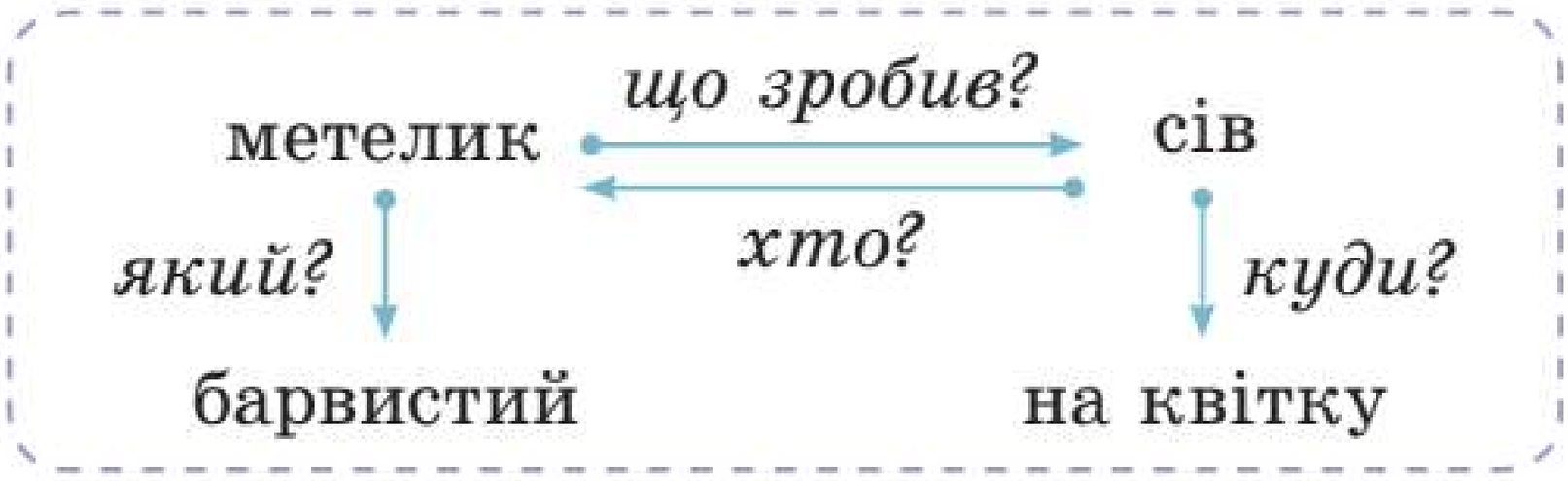
1. Запиши речення. Визнач у ньому підмет і присудок.

Барвистий метелик сів на квітку.

- За схемою на с. 145 простеж, як встановлюється зв'язок між словами в реченні.

Ластівки вилітають — погоду обіцяють.

- Постав питання від підмета до присудка.
- А тепер — від присудка до підмета.
- Від головних членів постав питання до другорядних.
- Запиши парами слова, зв'язані між собою.

Метелик *(що зробив?)* сів; сів *(хто?)* метелик; метелик *(який?)* барвистий; сів *(куди?)* на квітку.

- Зроби висновок про зв'язок між членами речення.

Слова в реченні **зв'язані між собою**. Установити зв'язок між ними можна за допомогою питань. До кожного члена речення **можна поставити питання**.

2. Установи зв'язок слів у реченні за допомогою питань. Скористайся підказкою.

Працьовиті бджілки літають над квітами.

Бджілки *(що роблять?)* ... ; літають *(хто?)* ... ; бджілки *(які?)* ... ; літають *(де?)* ... .

- Побудуй схему зв'язку слів у реченні за зразком вправи 1.

3. Спиши речення. Підкресли підмет і присудок.

1. Ніжно цвіте хрещатий барвінок. 2. Біля струмка зацвіла молода калина. 3. Над квітучими вишнями літають хрущі.

- За допомогою питань установи зв'язок між словами в реченнях за зразком вправи 2.

- Яке з речень відповідає схемі?

---- ═══ ---- ———

4. Склади і запиши речення за поданими схемами.

1. ---- ═══ ——— ----
2. ---- ═══ ---- ———

- За допомогою питань установи зв'язок між словами в реченнях.

5. Спиши речення. Підкресли підмет і присудок. За допомогою питань установи зв'язок між словами в реченнях.

1. Під старим пеньком живе світлячок. 2. Дбайлива зозулька знищує волохату гусінь.

• Утворюю словосполучення

1. Добери до поданих слів слова, які відповідатимуть на питання в дужках. Запиши.

туман *(який?)* ...
у небі *(якому?)* ...
на травах *(яких?)* ...
гостювати *(в кого?)* ...

подарувати *(що?)* ...
говорити *(як?)* ...
милуватися *(чим?)* ...
думати *(про що?)* ...

- Ти утворив / утворила словосполучення.

Словосполучення — це **зв'язані за змістом** слова. У словосполученні завжди є головне і залежне слово. **Головне** — це слово, **від якого** ставимо питання. **Залежне** — це слово, **до якого** ставимо питання. *Наприклад:*

сонце *(яке?)* лагідне, світить *(як?)* ясно.

На кожне запитання відповідь знайдеться.

2. Постав питання від головного слова до залежного. Запиши за зразком.

Зразок: *Мультфільм (який?) цікавий, …*

Цікавий мультфільм, новий наплічник, малювати фарбами, розв'язувати вирази, виписати зі словника, відпочивати на морі, міркувати над задачею.

3. Спиши речення. Утвори і запиши словосполучення зі слів кожного речення. Постав питання від головного слова до залежного.

1. Росяним намистом травень прикрашає трави *(Любов Шостак)*. 2. Ткав маленький павучок для матусі рушничок *(Ганна Максимович)*.

4. Спиши речення з ві́ршів Галини Манів. Підкресли основу речення.

1. У джунглях жив старий удав. 2. Черепаха пішки в гості йшла до мишки. 3. Маленьке мавпенятко сидить на спині в татка.

- Утвори і запиши словосполучення зі слів кожного речення. Постав питання від головного слова до залежного.

Знайди слово у слові

намисто

• Будую різні види речень

1. Роз'єднай слова і запиши речення.

ХРИСТИНКАМРІЯЛАПРОМАЛЕНЬКЕЦУЦЕНЯ.

- Підкресли головні і другорядні члени речення.
- Яке це речення за метою висловлювання? Перебудуй його так, щоб воно стало питальним. Запиши речення.

2. Склади речення з поданих слів і запиши. Підкресли головні і другорядні члени речення.

Зевса, Макар, песика, із задоволенням, тренує.

- Побудуй схему зв'язку слів у реченні за зразком на с. 145.

3. Пошир подані речення за питаннями і запиши. Підкресли підмет і присудок.

У Дениса *(який?)* і *(який?)* папуга Жак. Денис *(що робить?)* свого папужку *(чим?)* і *(чим?)*. *(Хто?)* дуже любить купатися і *(що робити?)* пір'ячко.

4. Перебудуй кожне речення так, щоб воно стало спонукальним і питальним. Запиши утворені речення. Постав потрібні розділові знаки. Підкресли звертання.

1. Даринка ніколи не ображає свого песика. 2. Дмитрик завжди піклується про свого чотирилапого друга. 3. Діти дбають про своїх домашніх улюбленців.

5. Склади за світлиною три речення — розповідне, питальне і спонукальне. Запиши їх. Підкресли звертання.

6. Спиши речення. Підкресли підмет і присудок.

Пес Патрон став справжнім народним героєм!

- Що ти знаєш про цього легендарного собаку? Склади і запиши три речення про нього.

Без кота немає дому, без собаки — двору.

Розділ 10. Досліджую текст

• Пригадую будову тексту

1. Прочитай. Чи можна ці речення назвати текстом? Доведи.

Швейцарський інженер Жорж де Местраль любив гуляти зі своїм собакою на природі.

Якось після прогулянки Жорж побачив на своєму одязі і шерсті собаки безліч реп'яхів. Вибираючи їх, він зацікавився — як реп'яхам вдається так добре триматися. Роздивився реп'ях під мікроскопом і виявив, що рослина вкрита маленькими гачками. Саме тому вони так міцно чіпляються.

Так у Жоржа де Местраля **з'явилася** ідея зробити застібку-липучку *(З журналу «Джміль»)*.

- Визнач, на скільки частин поділено текст. Як вони називаються?
- Про що розповідається в кожній частині?
- Чи можна їх поміняти місцями? Чому?

Знайди слово у слові

зробити
триматися

Текст — це зв'язне висловлювання, яке складається з речень, що пов'язані між собою за змістом і розміщені в певній послідовності. Текст має таку будову: **зачин**, **основна частина**, **кінцівка**.

- Запиши кінцівку тексту. Підкресли власну назву.
- Побудуй звукову схему виділеного слова.

Винахідниками не народжуються, а стають.

2. Прочитай. Чи дотримано послідовності подій у прочитаному?

Але охочих було багато, і стаканчики швидко закінчилися. Продавець дуже ро..хвилювався. Поряд торгував хрусткими вафлями Ернест Хамфі. Він вирішив допомогти — згорнув кіл..ка вафель у ріжок і запропонував замість стаканчиків.

Покупці були в захваті! Так і виникло морозиво в ріжку.

У місті Сент-Луїсі відбувалася в..лика виставка. День був сп..котним. Люди із задоволе..ям ласували морозивом, яке тоді накладали в паперові або скляні стаканчики *(З журналу «Джміль»)*.

- Знайди в тексті зачин, основну частину і кінцівку.
- Розташуй абзаци у правильній послідовності. Запиши, уставляючи пропущені букви.

3. Знайди в підручнику із читання оповідання Василя Чухліба «Дикі каченята». Спиши зачин і кінцівку тексту. Підкресли слова з орфограмами.

• Визначаю тему і мету тексту, добираю заголовок

1. Прочитай. Визнач, це окремі речення чи текст. Доведи свою думку.

З давніх часів людина прагнула освоїти водні простори. Перші морс..кі плава..я люди здійснювали на в'язках очерету або стовбурах д..рев. Пізніше хтось кмітливий **придумав** зв'язати кіл..ка колод і **зробити** пліт. Він був стійкіший і міг **перевозити** людину і вантажі. Проте пліт був некерованим — на ньому важко було йти проти вітру або т..чії.

Щоб вирушити в далеке плава..я людина бе..перервно виготовляла і вдосконалювала плавал..ні засоби *(За Олександром Стадником)*.

- Про що цей текст? З якою метою його написано?

У кожному тексті про когось або про щось мовиться. Це його **тема**. Кожний текст створюється з певною **метою**.

- Доберіть заголовок до тексту вправи 1.
- Спиши текст із заголовком, уставляючи пропущені букви у словах.
- У виділених словах познач префікс.

Знайди слово у слові

вирушити
вітрило

2. Про що будуть тексти, що мають такі заголовки?

1. Для чого судну вітрило?
2. Найславетніші мореплавці.
3. Чайка.

3. Прочитай. Доведи, що це текст. Визнач його тему і мету. Який заголовок із вправи 3 можна дати цьому тексту?

Чайка — це човен наших козаків.

Колись запорозькі козаки будували великі човни. Вони були легкими в русі і швидкими, як пташка. Такі човни видовбували з вербової або липової колоди і нарощували дошками вгору. Борти човнів були обвиті снопами сухого очерету, щоб не тонули і куль не пропускали.

Козацька чайка — човен-птах.

Чайки мали вітрила. Здалеку ці човни нагадували птахів. Тому й назвали їх чайками *(О. Вашуленко)*.

• Спиши другий абзац тексту. Підкресли прикметники.

4. Визнач тему й основну думку тексту. Добери заголовок.

Місто (В, в)енеція в (І, і)талії стоїть на воді. Замість (В, в)улиць там канали. А замість автобуса — гондола.

Гондола — це гребний човен. Його довжина 11 метрів 50 сантиметрів, ширина — 140 сантиметрів. Усі гондоли чорного кол..ру і мають лише одне в..сло, щоб човни могли розійтися у вуз..кому каналі. Ці човни були основним транспортом у (М, м)істі. У наші дні на гондолах катають туристів.

Гондола є символом Венеції *(З енциклопедії «Вікіпедія»)*.

• Спиши зачин і основну частину тексту, уставляючи пропущені букви та добираючи з дужок потрібну букву. Числівники записуй словами.

• Складаю план тексту

1. Прочитай. Визнач тему і мету тексту. Добери заголовок.

Окраса літа — блакитні дзвіночки.

А чи знаєш ти, за що комахи люблять дзвіночки? У цих квітів пелюстки зрощені і не можуть закритися на ніч, як в інших рослин. Усередині квітки, як у хатці, ночують дрібні комахи. Квітка дзвіночка нахилена до землі, тому часто комахи ховаються в ній і під час дощу.

Ось так комахи використовують дзвіночок *(О. Вашуленко)*.

- Придумай заголовки до кожної частини тексту або постав запитання. Запиши в стовпчик і пронумеруй. Ти склав / склала план тексту.

План тексту — це на́зви (заголовки) частин тексту, розміщені послідовно за змістом.

2. Прочитай спочатку план тексту, а потім текст.

План

1. Озеро під крутим схилом гори.
2. Традиція купання молодих орлят.
3. Пояснення походження на́зви озера.

Під лісом крутий схил, на кручі стоять липи, дуби, а внизу між горами красується оз..ро. Гл..боке, чисте.

Ось чому оз..ро називають орлиними водами.

Щороку серед літа тут чути шурхіт багатьох крил. То летять орли зі своїми орлятами. Молоді птахи щойно здійнялися на крила. Тож старі орли приводять їх сюди купатися. Склавши крил..ця, орлята пірнають в оз..ро. А ..купавшись, із клекотом шугають угору і ширяють у висоті *(З журналу «Малятко»)*.

- Чи відповідає текст плану?
- Упорядкуй текст відповідно до плану. Добери заголовок і запиши текст, уставляючи пропущені букви.

3. Послухай текст. Визнач тему тексту. Добери заголовок.

- Склади і запиши план тексту.

vse.ee/crzt

4. Знайди в підручнику із читання оповідання Аліни Туз «Новий планшет». Склади і запиши план тексту.

• Спостерігаю за зв'язком речень у тексті

1. Прочитай текст. Добери до нього заголовок.

Гепард — найспритніший звір на Землі. Він розвиває фантастичну для живої істоти швидкість — до 120 кілометрів на годину! Але таку шалену швидкість звір витримує недовго. Якщо за цей час йому не вдається наздогнати здобич, ***гепард*** припиняє полювання *(З енциклопедії «Тварини»)*.

- Про кого говориться в першому реченні? А у другому?
- Які слова вжито замість слова ***гепард***, щоб не повторювати його?
- Чи пов'язане третє речення з попередніми? Яке слово допомагає передати цей зв'язок і замінює слово ***гепард***?
- Яке слово із четвертого речення пов'язує його з усіма попередніми?
- Для чого зроблено таку заміну?

Речення в тексті зв'язані між собою. Речення пов'язуються за змістом та за допомогою різних **мовних засобів**: повторів слова, близьких за значенням слів, слів *він*, *вона*, *вони*, *його*, *її* та інших.

2. Спиши текст вправи 1. Підкресли слова, які використано в тексті, щоб пов'язати речення одне з одним і уникнути повтору слова.

3. **Попрацюйте в парах!** Прочитайте текст. Який недолік ви помітили? Спробуйте вдосконалити текст.

гепа́рд
черепа́ха

Будьте уважними до слова!

Найдовше серед тварин живе черепаха. Черепаха дуже просто може прожити 110 років. Усе життя черепаха росте. У черепахи твердий панцир, який захищає черепаху від ворога. Черепаха вміє обходитися без їжі дуже довго, іноді декілька місяців. Майже всі черепахи їдять траву *(О. Вашуленко)*.

- Запиши вдосконалений текст, замінюючи слова, які повторюються.

• Розпізнаю тексти: розповідь і опис

1. Прочитай і порівняй тексти.

1. Одного разу я побачила дуже красивого птаха.

Птах сидів на гілочці куща, що ріс над озером. Гойдаючись на гілці, він пильно вдивлявся у воду. Раптом птах зірвався з місця і шубовснув у воду! Проте стрімко випірнув і повернувся на ту саму гілочку. Тепер птах тримав у дзьобі маленьку рибку.

Цей пернатий риболов — блакитний рибалочка *(О. Вашуленко)*.

2. Блакитний рибалочка — невеликий птах, трохи більший за горобця. Має надзвичайно барвисте пір'я. Верхня частина тіла блакитного кольору із дрібними цяточками на голові і крилах. А нижня — яскраво-руда. Голова велика, дзьоб чорний і довгий, крила і хвіст короткі, лапки червоні *(О. Вашуленко)*.

- Визнач тему і мету текстів.
- У якому тексті йдеться про подію, де вона відбувалася?
- У якому тексті описано зовнішність птаха?
- Який із цих текстів є розповіддю, а який — описом?

Текст, у якому про когось або про щось **розповідають**, називається **розповіддю**. До тексту-розповіді можна поставити питання: *що відбулося?*, *де?*, *коли?*.

Текст, у якому щось або когось **описують**, називається **описом**. Текст-опис відповідає на питання: *який?*, *яка?*, *яке?*, *які?*.

2. Спиши із вправи 1 текст-опис. Підкресли прикметники й усно постав до них питання.

3. За поданою світлиною і планом опиши комаху.

1. Як називається комаха?
2. Який зовнішній вигляд має?

(Напиши про розмір, форму тіла, вусики, лапки, крила, колір.)

3. Де можна зустріти цю комаху?
4. Чим вона тобі подобається?

4. Чи доводилося добі спостерігати за якоюсь твариною? Що тебе зацікавило? Напиши про це твір-розповідь (4–5 речень).

• Досліджую текст-міркування

1. Прочитай текст. Визнач, з якою метою його написано.

На мою думку, сучасна техніка полегшує людині життя.

По-перше, кухонна техніка значно спрощує процес приготування їжі та полегшує прибирання. По-друге, комп'ютерні технології працюють значно

швидше, ніж людина. Вони можуть обробляти велику кількість інформації та вирішувати складні завдання. По-третє, завдяки сучасній медичній техніці лікарі можуть проводити обстеження, здійснювати дослідження, робити складні операції.

Отже, сучасна техніка допомагає людині в роботі й покращує її життя *(О. Вашуленко)*.

Текст, у якому доводять якусь думку, висловлюють міркування з приводу чогось або когось, називається **міркуванням**. У таких текстах є відповідь на питання *чому?*, *чому це сталося?*.

Текст-міркування має таку будову: **твердження** (думка, яку потрібно довести), **доведення** (власні докази) і **висновок** (оцінка, враження).

2. Знайди в тексті вправи 1 твердження, доведення і висновок. Спиши частину тексту, яку називають доведенням. Підкресли прикметники та дієслова.

3. Склади текст-міркування за поданою схемою.

Твердження	Кажуть, що рослини приносять користь людині. Чому так вважають?
Доведення	По-перше, рослини — це легені планети. Вони … По-друге, … По-третє, …
Висновок	Тому я вважаю, що …

4. Склади текст-міркування за поданим твердженням і висновком. Використовуй слова і словосполучення з довідки.

Я люблю читати. Чому?

Тому я люблю читати книжки і раджу це робити іншим.

Довідка. Цікава інформація, нові знання, відповідь на запитання, спонукає до роздумів, вчить думати, розважає.

• Складаю есе́

1. Прочитай текст.

Моя подруга Марійка сумує, що закінчується весна і скоро розпочнеться літо. А я дивуюся, як можна не любити літо?

Звичайно, весна красива пора року. Але ж літо — це час літніх канікул, подорожей. А ще влітку можна поласувати свіжими фруктами. Кожний мій літній день сповнений новими враженнями!

Це робить цю пору року особливою для мене. А ви зі мною згодні? *(О. Вашуленко).*

- Скільки частин має текст?
- З якою метою написано цей текст?
- Спробуй визначити тип тексту.

Текст, у якому висловлено думки автора/авторки про певний предмет, явище, подію, вчинок, власні почуття, називають **есе́**.

До тексту-есе можна поставити питання: *що відчуваю (думаю) з цього приводу?*, *яке моє ставлення?*.

Два рази в році літа не чекай.

2. Склади есе за поданим планом.

- Важливість відпочинку під час літніх канікул.
- Переваги і недоліки літніх канікул.
- Поради щодо організації літніх канікул.
- Значення розумного використання вільного часу в літні місяці.

3. Діти отримали завдання скласти текст-опис іграшки робота. Послухай два тексти і визнач, хто з них виконав завдання правильно. Доведи свою думку.

vse.ee/crzu

- Добери і запиши заголовок до тексту-опису.

4. Склади есе на тему «Мобільний телефон: друг чи ворог?» за поданим початком і запиши.

Мобільний телефон є невід'ємною частиною сучасного життя. Він може бути як другом, так і ворогом. Це залежить від того, ...

• Розпізнаю художній, науково-популярний і діловий тексти

1. Прочитай і порівняй тексти.

1. Щойно посвітлішає за вікном, прилітає маленька жовтогруда пташка. То — синичка. Шапочка в неї чорно-оксамитова, щічки білі. На зеленкувато-сірих крильцях кожна пір'їнка ніби пензликом намальована. Синичка стукає гострим дзьобиком у заплакану шибку *(За Василем Сухомлинським)*.

2. Велика синиця — дрібний птах розміром з горобця. Маса тіла 16–21 грам, довжина тіла близько 14 сантиметрів. Голова і шия чорного кольору.

Щоки білі. Спина зелена. Груди жовті. Дзьоб гострий *(З енциклопедії «Живий світ України»)*.

- Що спільного в цих текстах? А чим вони різняться?
- Який із цих текстів, на твою думку, художній, а який — науково-популярний? Доведи свою думку.

У **художніх текстах** для опису предметів, подій, явищ, почуттів використовують слова з переносним значенням, порівняння, пестливі слова, емоційне мовлення.

У **наукових текстах** подають конкретні відомості про предмет, часто вживаються наукові терміни, цифри, перевірені факти. У таких текстах відсутні емоції.

2. Обери завдання і виконай його.

- Спиши художній текст із вправи 1.
- Спиши науково-популярний текст. Числівники пиши словами.

3. Прочитай текст оголошення на с.115. Для чого його створено? Яку інформацію він містить?

- Чим відрізняється текст оголошення від інших текстів?

Тексти, які використовують для **оформлення документів:** оголошень, наказів, довідок, заяв, інструкцій тощо, називаються **діловими**. Вони **не містять виражальних засобів мови**.

4. Побудуй і запиши художній текст про улюблену тварину чи рослину (до 5 речень).

5. Випиши з дитячої енциклопедії або підручника із читання уривок науково-популярного тексту (до 5 речень).

У підручнику використано ілюстрації
Анни Загорської, а також світлини і візуальні матеріали із сайтів Українська Вікіпедія, shutterstock.com: SergiyN, Christopher Halloran, Artspace, Paul B. Moore, Teguh Mujiono, Poznyakov, Makyzz, Namning, Africa Studio, Jemastock, Asier Romero, Sergiy Bykhunenko, Oleksandr Kostiuchenko, Irina Kozorog, Dualororua, Katrien 1, Paper Trident, GoodStudio, ArtMari, StockSmartStart, Vektor Tradition, artshock, Simic Vojaslav, Ljupko Smokovski, LightField Studios, inspiring.team, WinWin artlab

Розділ 1. Досліджую звуко-буквений склад слів

Розрізняю голосні і приголосні звук 3
Розрізняю тверді і м'які приголосні звуки 4
Правильно вимовляю і записую слова з подовженими м'якими приголосними звуками 6
Правильно вимовляю і записую слова зі звуками [дж], [дз], [дз'] 9
Правильно вимовляю і пишу слова із дзвінкими приголосними в кінці слова і складу 11
Правильно вимовляю і пишу слова з апострофом . 13
Пригадую правила переносу слів із рядка в рядок 15
Пригадую алфавіт, вчуся ним користуватися 18
Вправляюся в користуванні словниками 20

Розділ 2. Досліджую значення слів

Досліджую слова, що мають кілька значень 22
Розпізнаю слова з прямим і переносним значенням 25
Розпізнаю синоніми 27
Вправляюся в доборі синонімів 29
Розпізнаю і добираю антоніми 32
Досліджую слова, які звучать однаково, але мають різні значення 34

Розділ 3. Досліджую будову слова

Навчаюся визначати закінчення у слові 37
Спостерігаю за закінченнями в мовленні 40
Навчаюся визначати основу слова 41
Навчаюся визначати корінь слова 44
Навчаюся добирати спільнокореневі слова 46
Розрізняю спільнокореневі слова і різні форми одного слова 48
Розрізняю корені з однаковим звучанням, але різним значенням 50
Спостерігаю за чергуванням голосних звуків у коренях слів 52
Спостерігаю за чергуванням приголосних звуків у коренях слів 54
Навчаюся правильно записувати слова з ненаголошеними голосними [е], [и], які перевіряються наголосом 56
Добираю перевірні слова для правильного написання слів із ненаголошеними голосними [е], [и] 59
Навчаюся користуватися орфографічним словником для перевірки написання ненаголошених голосних [е], [и] 60

З М

Навчаюся визначати префі
Утворюю нові слова за допо
Навчаюся правильно запис
із префіксами **роз-, без-** . .
Навчаюся правильно запис
із префіксами **з-, с-** . . . . .
Розрізняю префікси і служ
Правильно записую слова з
префіксів . . . . . .
Навчаюся переносити слова
префіксів . . . . . .
Навчаюся визначати суфік
Утворюю нові слова за допо
Навчаюся розбирати слова
Навчаюся розпізнавати сло
перевіряти їх . . . . . .

Розділ 4. Досліджую іме

Розпізнаю іменники і самос
Розрізняю іменники — наз
Розрізняю власні і загальні
Записую власні іменники з
Навчаюся розпізнавати іме
ознаки і дії . . . . . .
Змінюю іменники за числа
Спостерігаю за іменниками
за числами . . . . . .
Визначаю рід іменників .
Спостерігаю за закінченням
родів . . . . . .
Узагальнюю знання про іме
мови . . . . . .

Розділ 5. Досліджую при

Розпізнаю прикметники .
Досліджую роль прикметни
Навчаюся встановлювати з
з іменниками . . . . . .
Змінюю прикметники за чи
Змінюю прикметники за ро
Визначаю рід і число прикм
Узагальнюю знання про пр
як частину мови . . . . . .

Розділ 6. Досліджую чис

Розпізнаю числівники . . .

І С Т

ксси у словах 63
омогою префіксів 64
ювати слова
. 66
ювати слова
. 68
бові слова 70
з апострофом після
. 72
а з апострофом після
. 74
с у словах 76
омогою суфіксів 78
за будовою 79
ова з орфограмами,
. 81

нники

стійно добираю їх 83
ви істот і неісто. 85
іменники 87
великої букви 89
нники, які називають
. 91
ми 93
, які не змінюються
. 95
. 97
м іменників різних
. 99
енник як частину
. 100

кметники

. 103
ків у мовленні 105
в'язок прикметників
. 106
слами 108
одами 110
метників 113
икметник
. 115

лівники

. 117

Навчаюся правильно писати і наголошувати числівники 119
Тренуюся правильно читати числові вирази 121
Узагальнюю знання про числівник як частину мови 123

Розділ 7. Досліджую дієслова

Розпізнаю дієслова і досліджую їх роль у реченнях і текстах 125
Спостерігаю за зв'язком дієслова з іменником . . 127
Вчуся вимовляти і записувати слова, що закінчуються на **-ться, -шся** 128
Навчаюся визначати час дієслів 130
Змінюю дієслова за часами 132
Навчаюся писати **не** з дієсловами 134
Добираю дієслова-антоніми, дієслова-синоніми, дієслова з прямим і переносним значенням 135
Узагальнюю знання про дієслово як частину мови 136

Розділ 8. Досліджую прийменники

Розпізнаю прийменники 139

Розділ 9. Досліджую речення

Розпізнаю види речень за метою висловлювання та інтонацією 141
Розпізнаю звертання, правильно вживаю і записую їх 143
Навчаюся розпізнавати члени речення 145
Установлюю зв'язок слів у реченні 147
Утворюю словосполучення 149
Будую різні види речень 150

Розділ 10. Досліджую текст

Пригадую будову тексту 152
Визначаю тему і мету тексту, добираю заголовок 153
Складаю план тексту 155
Спостерігаю за зв'язком речень у тексті 157
Розпізнаю тексти: розповідь і опис 158
Досліджую текст-міркування 159
Складаю есе 161
Розпізнаю художній, науково-популярний і діловий тексти 162